

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Historie

Philipp-Jakob Fischer

Československo-libyjská spolupráce ve zdravotnictví

Czechoslovak-Libyan Cooperation in Health Care

Praha 2023 Vedoucí práce:

PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Poděkování:

Tímto chci poděkovat panu doktorovi Vojtěchovskému za jeho rady a vedení, za čas, který mi věnoval a trpělivost, kterou se mnou měl. Také chci poděkovat rodině za podporu a respondentům za jejich vstřícnost a ochotu podělit se o své životní zkušenosti.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, duben 2023

Philipp-Jakob Fischer

Klíčová slova:

Libye, Československo, Československo-libyjské vztahy, Východoevropské socialistické země, Rozvojové země, Mezinárodní spolupráce ve zdravotnictví, Českoslovenští experti v rozvojových zemích

Keywords:

Libya, Czechoslovakia, Czechoslovak-Libyan Relations, Eastern European Socialist Countries, Developing Countries, International Collaboration in Health Care, Czechoslovak Experts in the Developing Countries

Abstrakt

Práce je zaměřena na československo-libyjské kontakty ve zdravotnictví přibližně od sedmdesátých let do roku 1989. Stěžejním obdobím byla zdravotnická spolupráce probíhající v osmdesátých letech. Těžištěm této spolupráce byli především českoslovenští experti-zdravotníci, kteří působili v libyjských zdravotnických institucích. Smyslem práce je poodhalit politické a historické pozadí kooperace. Zjistit, proč k ní došlo, jak probíhala a co bylo jejím obsahem. Dále se text zabývá významem spolupráce pro Československo a pro Libyi. V neposlední řadě se autor pokouší odkrýt pozapomenuté životní příběhy československých zdravotníků. Věnuje pozornost jejich roli v kooperaci, jejich motivaci k cestě do Libye a rekonstruuje proces přípravy, vyslání a života v Libyi. Sleduje také chronologický vývoj počtu československých zdravotníků v Libyi. Práce vyzdvihuje úsilí těchto expertů, kteří skutečně pomohli tisícům Libyjců a přispěli k rozvoji libyjského zdravotnictví. Text je výsledkem analýzy rozsáhlého korpusu archivních pramenů.

Abstract

The thesis is focused on Czechoslovak-Libyan contacts in the healthcare sector from approximately the seventies to 1989. The pivotal period was the healthcare cooperation taking place in the eighties. The focus of this cooperation was primarily Czechoslovak medical experts who worked in Libyan medical institutions. The purpose of the work is to reveal the political and historical background of cooperation. Find out why it happened, how it happened and what it was about. The text also deals with the importance of cooperation for Czechoslovakia and Libya. Last but not least, the author tries to uncover the forgotten life stories of Czechoslovak medical professionals. It pays attention to their role in the cooperation, their motivation to travel to Libya and reconstructs the process of preparation, deployment and life in Libya. It also tracks the chronological development of the number of Czechoslovak medical professionals in Libya. The work highlights the efforts of these experts who have really helped thousands of Libyans and contributed to the development of the Libyan healthcare system. The text is the result of an extensive analysis of archival sources.

Obsah

Úvod.....	8
1. Počátek československo-libyjských vztahů.....	15
1.1. Kaddáfího Libye.....	16
1.2. První kontakty.....	23
1.3. Vědecko-technická dohoda.....	31
1.4. Počátky spolupráce ve zdravotnictví.....	34
1.4.1. První experti.....	34
1.4.2. Pozvolný postup.....	37
2. Libyjské zdravotnictví a potřeba zahraničních odborníků při jeho vybudování.....	42
3. Mezinárodní spolupráce ČSSR ve zdravotnictví a vývoz lékařů: pomoc nebo obchod.....	45
3.1. Technická pomoc a vědecko-technická dohoda.....	45
3.2. Zdravotníci a technická pomoc.....	48
4. Vrcholné období spolupráce ve zdravotnictví.....	52
4.1. Dohoda o spolupráci ve zdravotnictví.....	52
4.1.1. Experti.....	53
4.1.2. Studenti.....	57
4.1.3. Léky a zdravotnická technika.....	60
4.2. Lékaři, lékaři, lékaři.....	64
5. Vysílání expertů a PZO Polytechna.....	72
5.1. Polytechna, kádrové rezervy a experti.....	72
5.2. Kontrakty.....	77
5.3. Platy.....	81
5.4. Motivace expertů.....	83
6. Problémy a...další problémy.....	85
6.1. Chybějící ubytování a základní potřeby.....	85
6.2. Nedostatečná příprava expertů.....	86
6.3. Nenaplněné plány.....	87
6.4. Zdravotníci? Nejsou!.....	87
6.5. Boj s byrokracií.....	89
6.6. Další problémy.....	90
6.7. Volný čas.....	92
7. Polytechna, experti a bezpečnostní složky.....	94
8. Konec spolupráce.....	96
Závěr.....	103

Prameny a literatura.....	106
Archivní fondy.....	106
Rozhovory	106
Literatura	106
Monografie	106
Studie a články.....	108
Kvalifikační práce.....	110
Elektronické zdroje.....	110
Přílohy	113
Rozhovor č. 1.....	113
Rozhovor č. 2.....	124

Úvod

Zájem historiků o působení Československa a ostatních států Východního bloku v rozvojových zemích neustále roste. Řada nových studií stále více odkrývá pozoruhodné dějiny kontaktů těchto dvou světů. Donedávna relativně neprobádané téma východoevropské přítomnosti především v Africe v době studené války se v současné historické vědě nachází ve středu zájmu. Současný výzkum ukazuje, že význam působení těchto zemí nebyl zdaleka zanedbatelný. Zahraniční aktivity východoevropských socialistických zemí v mnoha směrech formovaly podobu řady rozvojových států a značným způsobem ovlivnily jejich směřování. Právě ve světle nových poznatků vycházejících z dokumentů východoevropských archivů a dalších institucí, se postupně mapují všechna tato pronikání a obecně vztahy východní Evropy a rozvojového světa. Současná diskuse pak přehodnocuje dosavadní pohledy na studenoválečnou éru a roli rozvojových zemí v ní. Tyto země totiž nebyly jen objektem velmocenských zájmů, ale sledovaly také vlastní cíle a nebyly jen nečinnými přihlížejícími. Proč se Východní blok vlastně tolik zajímal o rozvojové státy, je v současnosti předmětem řady výzkumů. Význam všech prací, které se tímto tématem zabývají, spočívá ve zcela nové perspektivě. Tyto práce se ale vždy věnují dílčímu segmentu dění, jehož aktéry byly jednotlivé státy, instituce, ekonomické subjekty, nebo skupiny a jednotlivci. Celkový obraz tak stále není ani zdaleka zřejmý. Před badateli leží roky studia obrovského množství archivních materiálů, pořizování orálních svědectví, pamětí a mnoha dalších pramenů, které je třeba utřídit a prozkoumat. Střípky, ze kterých se tato mozaika nejen československého angažmá v rozvojových zemích skládá, pomáhají lépe pochopit příčiny a důvody, které vedly jednotlivé státy obou světů ke vzájemné kooperaci a jaký význam a důsledky to pro tyto země mělo.

Předkládaná práce se zabývá působením Československa vůči Libyi, jako jedné z rozvojových zemí, a to v oblasti zdravotnictví. Libye se nacházela ve středu zájmů obou soupeřících mocností, jejich spojenců a arabského světa. Jak stojí v jedné ze zpráv o československo-libyjských vztazích: „Jde o mladý, ekonomicky silný, politicky aktivní a teritoriálně zajímavě situovaný stát.“¹ Ropné bohatství a významná geostrategická a geopolitická pozice ve Středomoří a v arabském světě pochopitelně přitahovaly značnou pozornost okolního světa. Skrze tzv. vědecko-technickou pomoc, kterou východoevropské

¹ AMZV, 1970-1974 Libye, *ČSR-Libye vztahy*, 26.3.1970

socialistické země uplatňovaly vůči rozvojovým státům coby nástroj vlivové politiky, poskytovalo Československo Libyi takovýto svůj program. Po vcelku náročném navazování vzájemných vztahů začalo uzavírat s Libyí řadu smluv jako byly dohoda o vědecko-technické spolupráci nebo obchodní smlouva. Započala vzájemná spolupráce, která byla, jak ukáží řádky níže, prezentována jako rovnocenné partnerství. Tak byla koncipována i smlouva z roku 1981, kdy Československo a Libye uzavřely Dohodu o spolupráci ve zdravotnictví. Oba státy si od ní slibovaly mnohé, hlavně pak prohloubení a rozšíření již probíhajících zdravotnických akcí prováděných československými experty lékaři, zdravotními sestrami a dalšími.

V této práci se pokouším zodpovědět následující otázky: Jaký byl politický rámec spolupráce v oblasti zdravotnictví? Co k ní vedlo? Proč k ní vůbec došlo? Jak vypadala její organizace? Co bylo obsahem této kooperace? Byly její cíle naplněny? Jak k této spolupráci přistupovalo Československo a jak ji vnímala Libye? Lze skutečně hovořit o vědecko-technické pomoci a jakou roli v ní hráli zdravotníci? Jaké byly motivace zdravotníků a jaké byly jejich osobní zkušenosti z libyjského prostředí? Jak probíhala příprava odborníků? Jakým způsobem byly akce zajišťovány a jak vypadala struktura celého systému? Kolik zdravotníků v Libyi celkem působilo a jak se jejich počet vyvíjel? Jakým problémům v zemi svého působení zdravotníci čelili? Jaký přínos mělo působení československých lékařů pro rozvoj libyjského zdravotnictví? Přetrvaly styky ve zdravotnictví mezi Československem a Libyí i po roce 1989? Pozornost věnuji též dílčím podotázkám, které z dané problematiky vyplývají.

Spolupráci mezi ČSSR a Libyí ve zdravotnictví byla dosud v odborné literatuře věnována nanejvýš pouhá zmínka. K dispozici však máme již celou řadu prací, které se věnují problematice vysílání expertů z ČSSR a dalších států Východního bloku do rozvojových zemí obecně (viz níže). O československých expertech-zdravotnících je toho však na dosavadním poli bádání nemnoho.

V části zabývající se styky Československa a Libye a historickým vývojem Libye samotné jsem se mohl opírat o práce Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*,² a *Dějiny Libye* Eduarda Gombára³. Dále jsem měl k dispozici syntézy Dirka Vandewalla *History of Modern Libya*.⁴ a Alison Pargeter *Libya: the Rise and*

² ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. Československo a Blízký východ v letech 1948-1989. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

³ GOMBÁR, Eduard. Dějiny Libye. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-363-1.

⁴ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012.

*Fall of Qaddafi*⁵. Cenné informace mi poskytla napůl memoárová kniha Miloslava Belici *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*.⁶

Kromě přehledových prací jsem se mohl opřít o několik odborných studií. Karel Sieber se věnoval československo-libyjským vztahům ve svém textu *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*.⁷ Přehled o stavu bádání poskytl článek *Československo a studená válka v Africe* Jana Koury a Mikuláše Pešty.⁸

Literatura, která se týkala samotných expertů je převážně zastoupena časopiseckými studiemi a články. Článek *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa. Motivation-Nomination-Preparation-Emigration?* Jakuba Mazance byl přínosný kupříkladu v otázce motivací a přípravy expertů.⁹ Studie *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989* Matyáše Borovského pojednává mimo jiné o významu a vlivu experta v československé zahraniční politice a o působení expertů v Libyi.¹⁰ Text *Czechoslovakia, Eastern Bloc and Expert Mission to Africa* Mikuláše Pešty rovněž přispěl k pochopení významu a role expertů a s tím souvisejících motivací, které vedly socialistické státy k exportu svých expertů.¹¹ Studie *Od internacionalistickej pomoci k pragmatickej spolupráci. Priority československého "expertního poradenstva" v oblasti vedy a vzdelania pre krajiny Afriky priebehu 60. a 70. rokov* Barbory Bussázyové se taktéž mimo jiné zabývá cíli a záměry států Východního bloku vůči rozvojovým zemím a využitím expertů v rámci jejich politiky.¹²

⁵ PARGETER, A. (2012). *Libya: the rise and fall of Qaddafi*. New Haven, Conn, Yale University Press.

⁶ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8.

⁷ SIEBER, Karel, *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 11, č. 9-10 (2000)

⁸ JAN, Koura a Pešta MIKULÁŠ. *Československo a studená válka v Africe* [online]. 2021 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2020/10/PD_3_20_s3-13.pdf

⁹ MAZANEC, Jakub. *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa. Motivation-Nomination-Preparation-Emigration?*. Prague Papers on the History of International Relations. 2021, 2021(1-2), 12. ISSN 2336-7105.

¹⁰ BOROVSKEJ, Matyáš. *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society: Socialist Experts and Their Role*. Prague Papers on the History of International Relations. 2021, 2021(1-2), 14. ISSN 2336-7105.

¹¹ PEŠTA, Mikuláš. *Czechoslovakia, Eastern Bloc and Expert Missions to Africa. An Introduction to the Special Issue*. Prague Papers on the History of International Relations. 2021, 2021(1-2), 11. ISSN 2336-7105.

¹² BUZÁSSYOVÁ, Barbora. *Od internacionalistickej pomoci k pragmatickej spolupráci. Priority československého "expertního poradenstva" v oblasti vedy a vzdelania pre krajiny Afriky priebehu 60. a 70. rokov*. Historický časopis. 2021, 2021(69), 27. ISSN 0018-2575.

Užitečné byly též následující kvalifikační práce: *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století* Tomáše Studenovského.¹³ *Podání ruky „vzteklému psu“ Blízkého východu. Vztahy mezi Kaddáfího Libyí a Východním blokem na příkladu Československa* od Matyáše Borovského.¹⁴

Práce vychází především z analýzy pramenné základny archivních dokumentů. Archiválie pocházejí ze tří archivů. Prvním je Národní archiv, ve kterém se nacházejí fondy PZO (Podniku zahraničního obchodu) Polytechna¹⁵, Federálního ministerstva zahraničního obchodu¹⁶ a Ministerstva zdravotnictví ČSR¹⁷. V prvních dvou fondech jsou obsaženy informace o podniku Polytechna, který zajišťoval vývoz expertní práce z Československa do zahraničí. V tomto fondu se nachází informačně hodnotná dokumentace jako jsou plány a návrhy, které podnik posuzoval, a hlášení o expertech, které evidoval. Fond Ministerstva zahraničního obchodu obsahuje jak přípravné materiály k uzavření mezistátních smluv, tak smlouvy samotné jako např. Dohodu o spolupráci ve zdravotnictví, a také materiály z mezivládních setkání a zasedání speciálních výborů pro vědecko-technickou spolupráci. Ve fondu Ministerstva zdravotnictví ČSR se nacházejí zprávy a jiné dokumenty týkající se československých zdravotníků pracujících v Libyi. Archiv bezpečnostních složek (ABS) obsahuje řadu různých materiálů vztahujících se k PZO Polytechna, expertům, diplomacii, Libyi apod.¹⁸ Posledním archivem je Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV), který uchovává dokumentaci o diplomatických vztazích mezi ČSSR a Libyí, o spolupráci na úrovni ministerstev a hlášení o československých expertech v Libyi. V tomto archivu jsem našel řadu významných záznamů o československo-libyjských diplomatických jednáních, rozhovorech mezi zástupci jednotlivých ministerstev či různá hlášení o expertech.¹⁹

Pramennou základnu doplňují rozhovory s dvěma lékaři, působícími v osmdesátých letech v Libyi v nemocnicích v Misurátě a Tripolisu, které byly obsazeny československým zdravotnickým personálem. Tyto výpovědi pomáhají dokreslit realitu života a práci v Libyi.

¹³ STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

¹⁴ BOROVSKEJ, Matyáš. *Podání ruky „vzteklému psu“ Blízkého východu“: Vztahy mezi Kaddáfího Libyí a Východním blokem na příkladu Československa*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta

¹⁵ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972; NA, PTCH, Polytechna, organizace zahraničního obchodu, sv. šanon Libye – korespondence 1986/1988

¹⁶ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, kr. 670 Libye

¹⁷ NA, MZd ČSR, Libye 1980/82/83/84/85/86/87/88, kr. 12/22/25/38

¹⁸ Kupříkladu Objektový svazek ABS, OB/MV, 1049 MV, sv. 1-22; Hlavní správa rozvědky SNB ABS, SNB, Libye, 12651 IS

¹⁹ Teritoriální odbory – tajné AMVZ, TO-T Libye, 1970-1974, 1975-1979, 1980-1989

Poukazují tak na to, že smyslem současného bádání není jen prozkoumat vztahy mezi socialistickými zeměmi a rozvojovým světem, ale že za těmito „velkými dějinami“ jsou i životní příběhy konkrétních lidí.

Práce je členěna do tematických a chronologických kapitol a dílčích podkapitol. V prvních kapitolách představím nejdříve vývoj československo-libyjských vztahů. Pokusím se vysvětlit motivy československé zahraniční politiky vůči Libyi a objasnit její ideologické, politické a ekonomické souvislosti. Budu se ptát, jaké nástroje používalo socialistické Československo k prohlubování svých vztahů s Libyí? Co bylo obsahem agendy a jak se v průběhu let tato agenda proměňovala? Pro pochopení složitosti vztahů a kontextu jejich navazování se vynasnažím stručně vylíčit povahu byrokracie libyjského režimu. Přiblížím konkrétní smlouvy, diplomatická jednání a výsledky mezivládních návštěv, které formovaly vzájemnou spolupráci a vedly k jejímu pozdějšímu rozvoji. Právě během těchto vzájemných styků vznikaly požadavky, na jejichž základě byli do Libye českoslovenští zdravotníci později vysíláni. Mapuji také přítomnost a vývoj počtu československých zdravotnických expertů v průběhu šedesátých a sedmdesátých let.

Je také potřeba v krátkosti vysvětlit důvody, jež vedly Libyi k potřebě hledat zahraniční odborníky. Pokusím se stručně nastínit, v jakém stavu se libyjské zdravotnictví nacházelo v padesátých a šedesátých letech (tj. v období monarchie), a jakou transformaci procházelo hlavně po roce 1969 za vlády Mummara Kaddáfího, kdy v zemi pracovaly stovky zahraničních expertů-zdravotníků.

Následně budu věnovat pozornost „vědecko-technické pomoci“, a to předně v oblasti zdravotnictví. Pokládám si zde otázku, jakou roli vlastně hráli experti obecně a zdravotníci konkrétně v zahraniční politice Československa a jak byli v rámci technické pomoci využíváni. Jinak řečeno, jednalo se skutečně o pomoc, či zde působily i jiné motivace?

Další část se zabývá nejintenzivnějším obdobím vzájemné spolupráce ve zdravotnictví, které probíhalo v osmdesátých letech. V této etapě dosahoval počet zdravotníků vrcholu. Na těchto řádcích se snažím odpovědět na otázky, jak zdravotnická spolupráce probíhala, kolik zdravotníků v Libyi působilo a jaké další formy kooperace přicházely tehdy v úvahu. Mapuji tak postupný vývoj požadavků a objednávek expertů ze strany Libye, vývoj počtu expertů a místa jejich pracoviště v průběhu tohoto období. Přiblížím příjezd a fungování dvou stěžejních zdravotnických týmů. V další podkapitole

detailně rozebírám obsah samotné Dohody o spolupráci ve zdravotnictví, která měla významně přispět k rozšíření nejrůznějších projektů a akcí ve zdravotnické oblasti. Co konkrétně bylo náplní této úmluvy? Jak vypadala její realizace? Dařilo se závazky a plány plnit? Zároveň pokračuji v líčení důležitých momentů a událostí, které měly vliv na zdravotnickou spolupráci a experty.

V kapitole věnované PZO Polytechna se snažím objasnit roli tohoto podniku zahraničního obchodu. Blíže rozvádím jeho vnitřní strukturu a charakter jeho činnosti a s tím související procesy přípravy a vysílání odborníků, což měl tento podnik na starosti. Jak tedy celý systém fungoval a co vše musel expert před odjezdem absolvovat? A co se vlastně dělo po příjezdu do Libye? Hledám též odpovědi na otázku, co lékaře a sestry vedlo k rozhodnutí, pracovat v Libyi a co si od tohoto svého důležitého životního kroku slibovali.

Následující odstavce, se věnují problémům a nesnázím, kterým zdravotníci po dobu svého pobytu čelili. Líčím, jaké povahy nesnáze byly, jak je řešila Polytechna a jak sami experti. Též se snažím přiblížit, jaký dopad tyto problémy měly na experty

V krátkosti věnuji též pozornost roli bezpečnostních složek. Pokouším se najít odpovědi na otázky, zdali byli experti sledováni či kontrolováni a jaké motivy k tomu bezpečnostní složky vedly.

Dále popíši následný útlum, který se dostavil po roce 1986 a snahy o pokračování v kooperaci nepřízní mezinárodně politické situaci navzdory. Pokračuji v líčení klíčových událostí. Nadále monitoruji vývoj počtu expertů-zdravotníků. Ve stručnosti se věnuji postupnému ukončení expertní činnosti československých zdravotníků po roce 1989.

V závěru rekapituluji své badatelské otázky a hodnotím výsledky, které z výzkumu vyplývají. Zamýšlím se nad poznatky, ke kterým jsem dospěl a jaké další otázky v průběhu výzkumu vytanuly. Také se zabývám možnostmi dalšího zkoumání a budoucího směřování bádání.

Jak už vyplývá z výše uvedeného, užívám označení *expert*, *odborník* nebo též *specialista*. Takto byli českoslovenští pracovníci specializovaní v určitém oboru označováni v dobových pramenech. Samozřejmě se rozlišovalo např. mezi lékaři a zdravotními sestrami, jež byly chápány jako středně zdravotnický personál. Rozlišovaly se i druhy atestací samotných lékařů a tomu odpovídající míra odbornosti. Pro zjednodušení se o všech pracovnících hovoří jako o expertech či jak je uvedeno výše. V textu také pracuji s pojmy

rozvojové země či rozvojový svět. V archivních dokumentech se lze také setkat s dobovým termínem „hospodářsky málo vyvinuté země“ (HMOVZ). V odborné literatuře se též užívají označení jako postkoloniální svět nebo ne zcela totožný výraz globální Jih.²⁰ Tento termín je novotvarem a tehdy nebyl užíván. Jedná se o analytický nástroj pro výzkum této části světa a o korektnosti termínu se stále ještě diskutuje.²¹ Lze říci, že samotná Libye některým těmto názvům svým charakterem odpovídala a minimálně jako rozvojová země byla Československem vnímána. Záměrně nepracuji s termínem třetí svět, který je v moderní historiografii překonán, a který v té době ostatně ani samy socialistické státy nepoužívaly.

Osobně doufám, že bude tato práce důstojným příspěvkem k současnému proudu zkoumání vztahů mezi zeměmi Východního bloku a rozvojového světa či v tomto případě konkrétně mezi Československem a Libyí. Specifičnost a úzké zaměření tématu nabízí možnost prozkoumat aktivity a přístupy Československa a zároveň poznat realitu expertů a význam a hodnotu lékařské péče.

²⁰ J. MARK — P. BETTS, Introduction, in: J. MARK — P. BETTS (eds.), *Socialism Goes Global: The Soviet Union and Eastern Europe in the Age of Decolonisation*, Oxford 2022, pp. 1–24, here 1.

²¹ J. MARK — P. BETTS, Introduction, in: J. MARK — P. BETTS (eds.), *Socialism Goes Global: The Soviet Union and Eastern Europe in the Age of Decolonisation*, Oxford 2022, pp. 1–24, here 1.

JAN, Koura a Pešta MIKULÁŠ. Československo a studená válka v Africe [online]. 2021 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2020/10/PD_3_20_s3-13.pdf

1. Počátek československo-libyjských vztahů

Diplomatické styky mezi samostatnou Libyí a Československem nebyly v padesátých letech nijak výrazné. Oba státy začaly vztahy rozvíjet až v šedesátých letech po československém sblížení s Egyptem.²² Na konci padesátých let byly v Libyi objeveny obrovské zásoby vysoce kvalitní ropy a zemního plynu, což rázem učinilo z jednoho z nejhudších států zemi, která nabyla na mezinárodním významu. Ekonomický potenciál Libye byl jedním z nejstěžejnějších aspektů československo-libyjských vztahů a zahraničních vztahů Libye jako takových obecně. Trvalo však celé jedno desetiletí, než se zisky z nerostného bohatství projeví na ekonomické a politické situaci země. Československo-libyjské styky v období monarchie (tj. před rokem 1969) byly tak především obchodního rázu. Export československých výrobků v padesátých letech se povětšinou omezoval jen na spotřební zboží. K prohloubení obchodních styků došlo na počátku šedesátých let. Celý pomyslný bilaterální vývoj byl ale velmi pozvolný. Export a z něj plynoucí zisky sice konstantně rostly, ale k žádným dohodám, které by prohloubily spolupráci v dalších oblastech do té doby nedošlo.²³

Libyjské království bylo zpočátku politicky i ekonomicky orientované spíše na Spojené státy a Spojené království. V Libyi však rostl sílící vliv násirovského Egypta, který se těšil podpory sovětského bloku jako „pokrokový arabský režim“. Řada faktorů začala ovlivňovat libyjskou společnost, která tak teď musela čelit výzvám jako byly boj proti kolonialismu, palestinská otázka a panarabské hnutí. Egypt se stal vzorem především mladým Libyjcům, kteří čím dál více sympatizovali s násirismem. Přispíval k tomu i fakt, že mnozí představitelé nepočtené libyjské inteligence a elity v Egyptě studovali či vyrůstali. Mimo jiné v zemi působilo čím dál více egyptských řemeslníků, poradců a odborníků.²⁴ Zlom pro Libyi pak nastal po svržení monarchie Muammarem Kaddáfim, který se na více jak čtyřicet let stal libyjským „bratrem vůdcem“ a stanul tak v čele zvláštního státního systému, který vytvořil a

²² ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 190-19; HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírja*. Praha: Svoboda, 1982. *Zeměmi světa* (Svoboda), s.188; Sieber, Karel. *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 11, č. 9-10 (2000), s. 226-233, s. 226

²³ Gombár, Eduard. „LIBYA AND CZECHOSLOVAKIA 1960-1992.“ *Africa: Rivista Trimestrale Di Studi e Documentazione Dell'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente*, vol. 63, no. 2, 2008, pp. 359–64. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/25734512>. Accessed 5 June 2022.; DANKOVIČOVÁ, Inge. *Libye*. Praha: Pressfoto, 1980. *Obchodně ekonomické sborníky* (Institut zahraničního obchodu), s. 130-131

²⁴ ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 192-193; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. *Dějiny států*, s. 120-122; HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírja*. Praha: Svoboda, 1982. *Zeměmi světa* (Svoboda), s.188-189, 194

upravoval podle svých potřeb.²⁵ Kaddáfího Libye²⁶ se do jisté míry odklonila od Západu a upoutala pozornost zahraniční politiky komunistického bloku.

1.1. Kaddáfího Libye

Stěžejní léta československo-libyjských styků se odehrála za vlády libyjského vůdce plukovníka Muammara Kaddáfího, který se společně se svými přívrženci chopil moci v roce 1969 a udržel si ji až do osudného turbulentního roku 2011. Pro bližší pochopení, s čím se českoslovenští vyjednávači museli potýkat a jak vlastně Libye jako partner působila, pomůžte stručné přiblížení povahy a podoby Kaddáfího režimu.

Hladký a rychlý převrat uskutečněný 1. září 1969 provedla skupina mladých důstojníků nižších šarží, kteří pocházeli z méně prestižních kmenů a jejich socioekonomický původ odpovídal nižší střední či nižší třídě. Tyto osoby přirozeně pojila animozita vůči monarchii, kterou Kaddáfího režim později běžně označoval za zločinnou. Fakt, že všichni revolucionáři byli důstojníci, byl dán tím, že stará monarchie byla ve věci vzdělávání značně selektivní a tito muži neměli kvůli svému postavení šanci aspirovat na vyšší vzdělání jinak, než skrze vojenské školy a kariéru v rámci armády.²⁷ Příslušníci pozdější Rady revolučního velení tak nutně nebyli svým smýšlením jen vojáci, ale mohli mít i další nadání, která však bylo možno rozvíjet nanejvýš vlastním samostudiem. Tito revolucionáři de facto zcela obsadili vládu a střídavě zastávali ministerské posty a jiné významné funkce či dosazovali jimi vybrané kandidáty.²⁸ Obecně lze konstatovat, že se Libye pod vládou Kaddáfího minimálně první dvě dekády jevila jako chaotický a nefunkční stát. Členové Rady revolučního velení, kteří v čele s Kaddáfím svrhli monarchii, zkrátka postrádali potřebné znalosti, zkušenosti a schopnosti. To bylo patrně jednou z hlavních příčin neefektivnosti libyjské administrativy, a to jak v domácí, tak v zahraniční politické oblasti.²⁹

Muammar Kaddáfí zastával po převratu pozici předsedy Rady revolučního velení a de facto ve své osobě soustředil všechnu moc v zemi. Kromě toho byl totiž zároveň vrchním velitelem armády a v podstatě také předsedou vlády, která stále formálně existovala a byla

²⁵ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 124

²⁶ V archivních materiálech, publikacích a dalších zdrojích se lze setkat s několika názvy libyjského státu. Častá je zkratka LAB tedy Libyjská arabská republika. Po roce 1977 užívala Libye oficiální název Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírja.

²⁷ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 79

²⁸ PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.68; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., 82

²⁹ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 79,81; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s 129

vlastně spravována členy Rady revolučního velení. Tzv. „druhým mužem Libye“ byl major Abd as-Salám Džallúd, který v podstatě zastupoval Libyi v zahraničí. Džallúd vykonával funkci místopředsedy Rady revolučního velení a také vlády samotné. Navzdory faktu, že se s Kaddáfím často přel o různých rozhodnutích, zůstával libyjskému vůdci po dvě desetiletí věrný. Džallúd byl také znám svou snahou hasit diplomatické skandály způsobené Kaddáfího výroky či chováním. Kapitán Chuwajlidí Muhammad al-Humajdí působil jako ministr vnitra a později byl náčelníkem vojenského zpravodajství a de facto kontroloval vnitřní bezpečnostní politiku. Kapitán Abú Bakr Júnis Džábir obsadil post náčelníka generálního štábu a později byl jmenován vrchním velitelem libyjské armády. Jeho zástupcem byl kapitán Mustafá Charrúbí.³⁰

Další členové Rady zastávali rovněž různé funkce, avšak na dalším dění v Libyi se v zásadě tolik nepodíleli. Major Bašír Saghír Hawwádí působil coby předseda Libyjského lidového soudu a ministr školství, avšak společně s majorem Umarem Abdulláhem al-Muhajším, který byl ministrem hospodářství a později financí, uskutečnili neúspěšný pokus o puč kvůli vnitřním sporům s Kaddáfím. Kapitán Muhammad Abú Bakr al-Maqrjaf zastával pozici ministra pro bydlení. Záhy ovšem zemřel při autonehodě. Další kapitáni Muchtár al-Qirwí a Abd al-Munim al-Húní později zběhli a opustili Libyi. Z Rady tak ve druhé polovině sedmdesátých let zbyli už jen Kaddáfí, Džallúd, al-Humajdí, Júnis Džábir a Charrúbí.³¹ Pro zahraniční diplomaty nebylo snadné se v nové libyjské vládě orientovat. Seznam jmen byl totiž podstatně delší, protože se ve funkcích střídaly různé osoby i mimo Radu revolučního velení. Nikdo nevěděl, co od této skupiny důstojníků a jejich přívrženců očekávat. Jejich politická koncepce byla od počátku nejasná. Nebylo známo jaké byly vlastně jejich představy o zahraniční politice. Ani jaké byly mezi nimi vazby a jaký druh vztahu tam byl určující. Uvnitř samotného revolučního velení byly přitom neshody a časem narůstaly rozepře.

První léta byly pro Kaddáfího režim skutečně nejisté a neurčité. Kaddáfí sám měl sice své vize o jednotném, arabském státě po vzoru Násirova Egypta, ale proměnit tyto myšlenky v činy bylo už něco jiného. Energie však přes nedostatek politické obratnosti potřebné pro vládnutí novému velení nescházela. Kaddáfí a jeho kruh se při upevňování moci a zavádění nových pořádků odstraňováním zbytků bývalé elity či arabizací různorodé kmenové společnosti nesetkal s větším odporem. Režim byl zpočátku ve srovnání

³⁰ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s., 125-128; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 17; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 84

³¹ tamtéž

s podobnými převraty zdánlivě „mírný“. Odpůrci byli spíše zavíráni do vězení. Docházelo však i na zinscenované procesy. Důvodem této „mírnosti“ ale může být i fakt, že země neměla dostatečné kapacity na efektivnější zavádění nových pořádků, a hlavně si Kaddáfí nemohl dovolit zlikvidovat nepočetnou administrativu, protože za ni jednoduše neměl náhradu. Je třeba mít na paměti, že populace Libye v roce 1970 dosahovala necelých dvou milionů lidí a gramotnost byla velice nízká. Všechny důležité pozice byly obsazeny lidmi z dob monarchie. Nebylo zkrátka možné se jich jen tak zbavit, aniž by to nepoškodilo chod státu.³² Je ovšem obtížné říci, jestli byl libyjský vůdce natolik prozíravý či jestli ho to vůbec zajímalo. Jeho antipatie k monarchistické byrokracii a vyšším vrstvám byla silná. K celkovému snížení kvality státní správy v průběhu sedmdesátých let vlivem pozdějších čistek a odlivu inteligence došlo tak jako tak.³³ Administrativa a byrokracie Libye se v průběhu desetiletí nakonec ocitla v chaosu, avšak pozitivem pro Kaddáfího režim byl fakt, že nově dosazené osoby neměly politickou gramotnost a hrozba, že by se později proti němu obrátily byla malá.³⁴ Plukovník a jeho přívrženci zpočátku museli také řešit své nejisté postavení. Nemohli si být jistí, jak bude jejich pozice pevná a jestli se neseťkají s větším odporem či protireakcí. Král Idrís byl sice mimo zemi ale hrozilo, že se v exilu kupříkladu pokusí získat podporu a bude usilovat o znovunastolení své moci. Revolucionáři značně spoléhali na podporu Egypta a prezidenta Násira, který však Kaddáfího obecně považoval za naivního. Navíc brzy po revoluci v roce 1971 zemřel.³⁵

Každopádně s postupem let se režim upevňoval a přitvrzoval v opatřeních. Od roku 1972 platil např. zákon zakazující nepovolené politické aktivity. Za určitých okolností pak mohl být dotyčný odsouzen k trestu smrti.³⁶ V roce 1973 pak ve svém projevu v Zuwaře vyzval Kaddáfí k „očistění země od všech nemocných“.³⁷ Měl tím na mysli všechny přívržence monarchie, islamisty, komunisty a další. Zuwarský projev znamenal definitivní konec staré monarchie. Je jasné, že v následujících letech se režim represí neštilil. Např. v roce 1976 bylo popraveno přes dvacet důstojníků, kteří se účastnili pokusu o převrat rok předtím v čele s Hawwádím a al-Muhajším.³⁸ Na řadu přišly čistky v armádě, ve školství, na

³² VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 81,82; In: wikipedia.org [online]. [cit. 29.12.2022], Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Libya

³³ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.129

³⁴ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 85

³⁵ PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s. 68-69

³⁶ TAMTÉŽ s. 83

³⁷ HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 51; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 84

³⁸ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 99; PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.95

úřadech i mezi islámskými skupinami. Docházelo také údajně k mučení, obecně nebyla respektována lidská práva a některé skupiny byly perzekuovány. Lidé často také zkrátka tzv. „zmizeli“. V osmdesátých letech začal i hon na příslušníky opozice v zahraničí. V následujících desetiletích docházelo k řadě vzpour, zatýkání, porušování lidských práv a poprav. Výsledkem byla kompletní obměna státní správy a Kaddáfim řízený chaos.³⁹

Souběžně s vnitřní politikou se vyvíjela i vnější. Velice silným znakem či spíše charakteristickým rysem Kaddáfího Libye byl panarabismus. Ideologie silného a opět velkolepého arabského světa byla jednou z hlavních motivací k převratu. Jeho sjednocovací snahy s dalšími arabskými státy v průběhu jeho vlády a také silný důraz na arabizaci formovaly Libyi jak uvnitř tak navenek. Panarabismus byl jedním z mála pevných bodů v libyjské zahraniční politice. S tím vším souvisela i antipatie k Západu, respektive ke každému, kdo měl v úmyslu arabský svět využívat a nerespektovat hlas a mezinárodní postavení arabských zemí. Zároveň byla jeho politika silně ovlivněna antikolonialismem a antiimperialismem. V praxi to pro Libyi znamenalo řadu potíží na mezinárodní scéně. Kaddáfí byl později znám jako štědrý podporovatel různých „národně osvobozeneckých hnutí“, které považoval za bojovníky za svobodu proti utlačovatelům.⁴⁰ Jednalo se o signifikantní rys jeho zahraniční politiky, která byla obecně považována za avanturistickou a jeho podpora různých ozbrojených skupin byla vnímána nejen na Západě jako přinejmenším problematická až teroristická. Obecně lze říci, že zahraniční politika byla mnohdy nejednoznačná, často oportunistická a nestálá. Země sice měla oficiálně vlastní ministerstvo zahraničí, ale byl to především Kaddáfí, kdo určoval kurz libyjské zahraniční politiky. Hlavním důvodem nízké efektivnosti Libye na mezinárodní scéně byla opět samotná vnitřní struktura režimu.⁴¹

Ihned po převratu se Kaddáfí, který byl velkým obdivovatelem egyptského prezidenta Násira⁴², pustil do realizace svého plánu vytvořit z Libye příkladný arabský stát v duchu panarabských myšlenek. Kromě násirismu, ze kterého Kaddáfí vycházel, se především ve druhé polovině sedmdesátých let snažil uvést v život vlastní model vlády, o který usiloval již delší dobu. Kaddáfí doslova experimentoval. Zaváděl nové pořádky za

³⁹ In: Reuters.com [online]. [cit. 4.1.2023], Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-libya-protest-abuses-idUSTRE71L1NH20110222>; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 52, VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 84

⁴⁰ PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.128-130; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s.131-134

⁴¹ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.139-141

⁴² TAMTÉŽ s.126; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 44

pochodu ve snaze zajistit zemi budoucnost a nějaký plán. Vyzdvihoval arabskou jednotu, arabskou verzi socialismu, islámskou víru a nezávislost. Nový režim měl dle svého vůdce překonat dosavadní státní formy ve světě a přinést prosperitu. V roce 1973 pronesl již zmíněný projev v Zuwaře, ve kterém vybízel k lidové revoluci a vyhlásil pětibodový program v rámci něhož začala nová éra v podobě tzv. „kulturní revoluce“.⁴³ Představil zde vlastní alternativní model státního zřízení, který měl překonávat socialistické i kapitalistické formy vlád. Tuto tzv. „Třetí univerzální teorii“ později blíže rozebral ve svém díle Zelená kniha, což byl soubor jeho názorů, myšlenek a utopických vizí sestávající celkem ze tří částí, které postupně vycházely v letech 1975, 1977 a 1979.⁴⁴

Třetí univerzální teorie spočívala ve zřízení lidových kongresů a lidových výborů, které tvořily základ Kaddáfím zamýšleného systému přímé demokracie lidových mas, které by tak v podstatě vytvořily bezstátní společnost. V roce 1976 se sešel první Všeobecný lidový kongres coby nejvyšší zákonodárný orgán v zemi v čele s generálním tajemníkem. Výkonnou moc představoval Všeobecný lidový výbor se stejnojmennou funkcí. Vše mělo být řízeno přímo libyjským lidem a vše se také mělo podrobit vůli lidu. Každý Libyjec měl participovat na moci a vše mělo být nastavené a dostupné tak, aby tomu porozuměl. Nebyly povoleny žádné spolky, strany ani jiná uskupení, protože podle Kaddáfího názoru tato shromáždění poškozovala jednotu lidových mas a vytvářela tzv. „nástroje moci“, které pod záminkou demokracie pro sebe uzurpují moc na úkor lidu. Jeho koncepce byla v podstatě založena na jednoduchém principu kmenového života beduínů. Kmenová politika zůstala rovněž neoddělitelným aspektem Libye, a to navzdory prvotním snahám o její potlačení. Přímou demokracii lidových mas a orientaci Libye reprezentoval i nový název státu zavedený roku 1977 jako Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja. Džamáhíríja byl Kaddáfího neologismus. Etymologicky vycházel tento novotvar ze slova džumhúr neboli lid či v plurálu lidové masy. Volný překlad zní „stát lidových mas“ či „vláda mas“.⁴⁵ Tento Kaddáfího projekt nikdy de facto nefungoval a veškeré pravomoci v podstatě koncentroval ve své osobě. Tyto kongresy a výbory ve výsledku vedly k ještě větší diletantizaci země, protože mobilizovaly především nižší a nižší střední vrstvy, které podobně jako samotná Rada postrádaly vzdělání a zkušenosti. Rada revolučního velení pak definitivně zanikla roku 1979,

⁴³ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 84, HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 48,51

⁴⁴ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s 128-129; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 45-47; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s 102

⁴⁵ MENDEL, Miloš. *Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě*. Praha: Academia, 2015. Orient (Academia)., s. 224

nebyla již zapotřebí. Kaddáfí už vcelku pevně držel otěže moci. Vytvářel kolem sebe systém, který byl charakteristický elitářstvím, nepotismem, klientelismem, sultanismem a autokracií.⁴⁶

Pod “dokonalým“ systémem džamáhírije existoval ještě jeden svět, ten který skutečně držel celý režim pohromadě a měl reálnou moc, cosi jako stínová vláda. Kaddáfí se v roce 1978 formálně vzdal všech oficiálních postů a zdánlivě ustoupil do pozadí. Chtěl se prezentovat ve stylu „první mezi rovnými“ a ustanovil nový titul „bratr vůdce a školitel revoluce“.⁴⁷ Snad tím chtěl vzbudit dojem, že mu o moc nejde a pouze dohlíží připraven se svými radami. Ve skutečnosti byl faktickým lídrem nadále. Ve funkcích generálních tajemníků se pak střídaly prorežimní osoby. V zájmu životaschopnosti a přetrvání vlastní moci se Kaddáfí uchýlil ke klasickým autoritářským praktikám a nástrojům. Aby tak zakryl trhliny svého systému a zajistil si vlastní bezpečnost, vytvořil v průběhu let několik bezpečnostních složek a institucí, které de facto zajišťovaly chod režimu. První jmenovanou byla Revoluční garda, která spravovala nechvalně proslulé revoluční výbory, které zasahovaly do všeho od nejmenších úřadů až po ty ekvivalentní ministerstvům a kontrolovaly všechno, co se v zemi dělo. Celý tento aparát sestával z lidí pocházejících z Kaddáfímu věrných kmenů Kaddáfa, Maqáhira a Warfalla.⁴⁸

Tyto kmeny tvořily v podstatě hlavní zdroj prorežimních sil. Revoluční výbory svými zásahy ještě více přispívaly k degradaci důležitých rezortů vlády, a to hlavně kvůli časté absenci potřebného vzdělání. Tento defekt se později zlepšil. Členové těchto výborů měli totiž řadu privilegií jako např. možnost studia v zahraničí. Je tak dost možné, že řada libyjských studentů pobývajících v zemích Varšavské smlouvy byla členy těchto revolučních výborů či samotné Revoluční gardy nebo do těchto útvarů náleželi jejich rodiče. Postupem času si tak Libye zajistila vlastní erudované kapacity. To byla nicméně záležitost až přelomu tisíciletí. Dalšími významnými pilíři režimu byly Vojenské zpravodajství s Mustafou Charrúbím v čele a Bezpečnostní organizace džamáhírije, což byla v podstatě vnitřní a vnější zpravodajská služba. A nakonec tu byly Bezpečnostní prapory. Jednalo se o elitní oddíly, které tvořily Kaddáfího osobní ochranku a střežily také všechna důležitá a strategická místa. Celá země se řídila jednoduchým principem neustálých čistek a přesunů, díky čemuž nebylo zkrátka možné, aby zakořenila nějaká opozice. Nakonec se z toho stala Kaddáfího oblíbená

⁴⁶ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.129, 133; VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 119-121

⁴⁷ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s. 78

⁴⁸ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.132-133; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 66

praxe. Byl to řízený chaos a dezorganizace. Tento již výše zmíněný princip se nakonec stal pro Libyi příznačný až do roku 2011.⁴⁹

Snažit se pochopit Libyi znamená také snažit se pochopit Muammara Kaddáfího. Byl to právě on, kdo především udával směr zemi zvenku i zevnitř. Krátké poodhalení osobnosti „bratra vůdce“ snad přispěje k utvoření základního obrazu Libye v sedmdesátých a osmdesátých letech. Jeho charakteristika je však nejednoznačná a v určitém ohledu obtížně definovatelná. V průběhu jeho života se Kaddáfího politické postoje a celková ideologie proměňovaly. Budoucí „Vůdce velké revoluce z prvního září“ se narodil do beduínské rodiny v době, kdy britská Osmá armáda zápolila s německým Afrikakorpsem a italskou armádou. Navzdory chudým poměrům dbal jeho otec, aby se synovi dostalo dobrého vzdělání, jaké jen bylo k dispozici. Ve školách bylo beduínů pomálu a mladý Kaddáfí byl vystavován kvůli svému původu šikaně.⁵⁰ Dost možná zde byl motiv k budoucí protikmenové politice. Jelikož učitelé v Libyi pocházeli mnohdy z Egypta, byl Kaddáfí jako mnoho jeho vrstevníků vystaven vlivu násirismu, pro který se nadchl. Četl egyptské noviny, poslouchal stanici Hlas Arabů, sledoval události Suezské krize či Alžírské války. Již během studií se pokoušel politicky angažovat např. různými řečnickými výstupy na téma jako arabský nacionalismus nebo antikolonialismus.⁵¹

I přes problémy, které si svými projevy, ale také vzpurným chováním mladý Kaddáfí způsobil, byl přijat na Královskou vojenskou akademii, která, jak připomínám, pro mladé nemajetné Libyjce z méně významných kmenů představovala jedinou možnost ke společenskému vzestupu. Zde se pak ještě více utvrdil jeho antiimperialistický a antikolonialistický postoj vůči Britům a ostatním mocnostem, neboť instruktoři byli mnohdy Britové. Už v mládí vykazoval Kaddáfí veliké ambice, sebedůvěru, odhodlanost jít si za svým a neústupnost. Samotný převrat byl kompletně iniciován a naplánován jím samotným. Nutno říci, že se Kaddáfímu podařilo převrat utajit a provést hladce. Ještě týden po této události nebylo zcela jasné, kdo je vůdcem revolucionářů. Ve vnitřním kruhu důstojníků o tom ale nebylo pochyb. Již v mládí byl Kaddáfí údajně považován za přirozeného vůdce.⁵² Po celou svou éru si plukovník svou pozici bedlivě střežil. Odolával všem snahám o své odstranění a proměňoval režim podle potřeby a situace. Kaddáfí se brzy proslavil jako excentrický,

⁴⁹ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 129-130, 132-133; HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. V Brně: Jota, 2011., s. 56-57,66-68

⁵⁰ PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.63-64

⁵¹ TAMTÉŽ., s.64

⁵² VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s.; PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.61,67

exhibicionistický a megalomanský autokratický vůdce, který byl znám pro své dlouhé řečnické výstupy, extravagantní módu s africkými a berberskými motivy, ženskou ochranku či obecně luxusní způsob života skrytý ve falešné skromnosti beduínských tradic. Vůdce rozhodoval o všem, co se v zemi dělo až do osudného roku Arabského jara. Výstižné bylo vyjádření jednoho bývalého Kaddáfího vrstevníka: „Všechno od začátku do konce se točilo kolem Kaddáfího.“⁵³

Je jisté, že nejen pro československou diplomacii představovala Kaddáfího Libye vysoce nestandardního partnera. Zájem o spolupráci, obchody a další styky byl přítomen na obou stranách, ale byla tu řada překážek, které provázely celé období kontaktů. Nedostatky a vady, kterými režim trpěl, se odrážely i v jeho diplomacii. Jak bude vidno, museli českoslovenští diplomaté a politici k dosažení společných smluv a dohod vyvinout mnohdy značné úsilí a jednání se často protahovala na dlouhé roky bez jistého výsledku. Zkostnatělost a nestálost libyjské administrativy a byrokracie společně se spontánními excesy libyjského vůdce značně komplikovaly procesy vyjednávání a navazování styků.

1.2. První kontakty

Vyhoštění amerických a britských posádek bylo v socialistických zemích chápáno jako pozitivní signál. Avšak nepříjemnou překážkou pro potenciální rozvoj budoucích vztahů s komunistickými zeměmi se ukázaly být Kaddáfího antikomunistické postoje a jednání.⁵⁴ V důsledku těchto Kaddáfího názorů byla československá zahraniční politika v určitých chvílích vůči libyjskému režimu rezervovaná. O směru působení zahraniční politiky ČSSR formálně rozhodovaly závěry sjezdů KSČ a zasedání Ústředního výboru. Důležité však bylo, že se československé stranické orgány snažily postupovat v souladu se závěry sovětské zahraniční politiky.⁵⁵ Kaddáfí byl poměrně vrtkavý a nečitelný a ani sovětská zahraniční politika si nebyla jistá jeho orientací.

Předně je nutno zdůraznit, že Kaddáfí vnímal sovětskou intervenci v arabském světě jen jako další případ velmocenského zasahování. Jeho pojetí imperialismu se tak

⁵³ PARGETER, Alison. *Libya : The Rise and Fall of Qaddafi*, Yale University Press, 2012., s.66

⁵⁴ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. s. 142-143; ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 192-199; SIEBER, Karel

Cesta ke spolenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979. Sieber, Karel. Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 11, č. 9-10 (2000), s. 226-233, s. 227-229

⁵⁵ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Bejrút - rozpracování závěru XIV. sjezdu KSČ a podklady pro plán práce na II. pololetí 1972*, 5.5.1972

nevztahovalo jen na západní země ale i na Sovětský svaz. Ve svých projevech mnohokrát zdůrazňoval potřebu nezávislosti Libye a odstranění cizí přítomnosti. Přítomnosti SSSR a dalších zemí Východního bloku zpočátku příliš nakloněn nebyl a své rezervované postoje později dávkoval, jak se mu zrovna hodilo. Na jednom ze svých projevů dokonce přirovnal sovětský imperialismus k americkému. Výstižný je jeho výrok na konferenci Hnutí nezúčastněných států: „Nejsme pod vlivem Východu ani Západu. Jsme novou vlivnou silou a ne silou, která by byla někým ovlivňována.“⁵⁶ K vyostřenějším výrokům se Kaddáfí začal uchýlovat hlavně po smrti prezidenta Násira, který se do té doby snažil vztahy Libye s Východem prohlubovat. Samotný Kaddáfí si Násirovo sblížení se Sovětským svazem vykládal jako praktický krok ze strany egyptského prezidenta. Dost možná tomu tak i bylo, avšak ne tak v očích Moskvy. Kaddáfí byl ovšem po celý svůj život velmi obtížně čitelný. I když kritizoval Západ, profitovala Libye de facto hlavně z obchodu se západními zeměmi jako USA, Itálie a další. Rovněž tak svou odmítavou rétoriku vůči Východu později částečně zmírnil.⁵⁷ Jeho názorová báze byla v průběhu jeho života vždy nekonzistentní, proměnlivá a poměrně složitá.

Libyjský vůdce si ve skutečnosti byl vědom, že izolace není pro Libyi správná cesta. Snažil se sice hledat alternativní spojení v podobě Francie nebo Jugoslávie, ale to nebylo dostačující. Případnému ekonomickému sblížení s velmocemi byl tak vcelku otevřený, leč primárně dával přednost „malým“ státům. Byl to také patrně důvod proč Tripolis oslovil Prahu dříve než Moskvu.⁵⁸ Hlavním problémem byl pro Kaddáfího vliv Spojených států a Sovětského svazu a také nebezpečí importu jejich ideologií. Libye byla aktivním členem Hnutí nezúčastněných zemí a Kaddáfí se snažil tuto politiku udržet. Jinak řečeno, byl otevřen možnostem spolupráce hlavně v ekonomické oblasti, ale odmítal se tím dostat do sféry vlivu jedné nebo druhé mocnosti (viz citace výše). Právě proto mimo jiné usiloval o jednotu arabského světa, neboť tak doufal v silnější mezinárodní postavení.⁵⁹ Libyjský režim se snažil zamezit šíření komunismu, ve kterém viděl nebezpečí ohrožující arabská hnutí a vyšší cíle, kterých se tato hnutí snažila dosáhnout. Kaddáfí často kritizoval hlavní myšlenky komunismu jako např. třídní boj, který považoval za nesmyslný. Známy je jeho článek publikovaný

⁵⁶ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Projev plukovníka Kaddáfího předsedy RVR*, 23.7.1970; *Sjednocovací proces EAR-LAR*, 25.9.1972; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Současný vývoj revolučního hnutí v Libyi*, 29.9.1970

⁵⁷ AMZV, TO-T 1980-89 Libye, karton č. 4, *Hospodářská a obchodná spolupráce ČSSR s Libyí za rok 1979*, 12.4.1980

⁵⁸ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Záznam pro s. náměstka Hrůzu k šifře Chňoupek 523 – Libyjská iniciativa*

⁵⁹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Sjednocovací proces EAR-LAR*, 25.9.1972;

v libyjském časopisu Al Fadžur'l'Džadíd (Nový úsvit), ve kterém napsal: „Jsou snad ti, kdož vládnou v Moskvě, dělníci?“⁶⁰ Komunismus považoval za tragický, falešný a násilný. Znamé a dosti explicitní je také vyjádření Abd as-Saláma Džallúda: „Naše ideologie jsou diametrálně rozdílné. To však nemusí být na překážku v rozvoji ekonomické, vojenské a technické spolupráce mezi oběma zeměmi (Libye a SSSR). V žádném případě však vláda Libyjské arabské republiky a Vojenská revoluční rada nedovolí pronikání ideologie komunismu do Libyjské arabské republiky a bude tvrdě bojovat proti myšlenkám marxismu-leninismu. Ideologické sblížení je nemyslitelné. Vztahy mezi státy a ekonomická spolupráce by se mohly a měly rozvíjet.“⁶¹

Technicky vzato ovšem nelze zcela jasně konstatovat, že by byli Kaddáfí a zbytek libyjského vedení protisovětský. Jak libyjský vůdce tvrdil, nic proti sovětské politice nemá, pokud přispěje v boji proti americkému imperialismu a sionismu. Pomoc vítal, ale nebyl ochoten připustit expanzi komunistické ideologie do arabských zemí.⁶² Moskva však útok na komunismus brala jako útok na Sovětský svaz. Kaddáfího bedlivě sledovala a tak když např. podpořil súdánského vůdce Gaafara Muhammada an-Nimeiryho, který potlačil roku 1971 pokus Súdánské komunistické strany převzít moc, nesl to Kreml nelibě.⁶³ Potenciálně velkým problémem v rozvoji vztahů byla také Kaddáfího Zelená kniha, která se stala trnem v oku všem komunistickým ideologům, neboť Kaddáfí ve svém díle nekritizuje jen západní kapitalistickou demokracii ale i komunistickou ideologii. Nepříjemnou záležitostí byla určitá podobnost s maoismem a tudíž potenciální pronikání Číny, se kterou měl Sovětský svaz komplikované vztahy.⁶⁴ Názory libyjského vůdce zůstaly po celou dobu kontaktů východního bloku s Libyí ztěžujícím prvkem a nepříjemně poznamenávaly vzájemné vazby. Pro některé představitele komunistických režimů byl tento faktor obzvlášť důležitý jako tomu bylo např. v případě Vasila Bil'aka, hlavního ideologa Komunistické strany Československa, který se se sblížením s Libyí neztotožňoval.⁶⁵

Ideologická otázka hrála ve vztazích důležitou roli, kterou nelze opomíjet. Přesto však Sovětský svaz nijak neomezil ani nepřerušil styky, a to ani v nejkritičtější fázi Kaddáfího

⁶⁰ KADDÁFÍ, Muammar. *Zelená kniha*. Litvínov: Dialog, 1990.; SIEBER, Karel *Cesta ke spojení. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 11, č. 9-10 (2000), s.227-229

⁶¹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 3, *Záznam z porady titulářů socialistických zemí*, 24.4.1972

⁶² AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Jednání Kaddáfího se Sadátem*, 24.3.1972

⁶³ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.142

⁶⁴ SIEBER, Karel *Cesta ke spojení. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 11, č. 9-10 (2000), s.229

⁶⁵ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s.175

antikomunismu. Na základě toho pak reagovalo Československo a ostatní socialistické státy, které nadále monitorovaly vnitropolitický vývoj v Libyi a možnosti další spolupráce.⁶⁶ Kaddáfího negativní přístupy byly do jisté míry překonávány pragmatickými důvody kooperace, mimoto zde byly i další faktory. Pro Moskvu bylo velice důležité udržet si pozici a neuvolňovat ji Západu. Zde byl pro Východ významný aspekt v podobě Kaddáfího vztahu k Západu, který byl zpočátku podobně nejistý jako k Východu. V průběhu sedmdesátých let se ale Libye od západních států čím dál více odkláněla. Z hlášení o vnitropolitické situaci, zahraniční politice Libye, zasedání Všeobecného lidového kongresu Libye a z dalších zpráv⁶⁷ vyplývalo, že Džamáhíríje zastávala antiimperialistické postoje. Pro socialistické země tak byl Kaddáfí sice poněkud extrémně smýšlející a ne zcela vyhovující z hlediska politiky a ideologie, ale stále byl dostatečně antiimperialistický.⁶⁸

Důležitým faktorem pro rozvoj vzájemných vztahů ve výsledku nebyl ani tak postoj Libye vůči socialistickým státům a komunistické ideologii, ale především postoje libyjské zahraniční politiky vůči západnímu světu. Sovětský svaz potřeboval využít každou možnost, jak upevnit svůj vliv a pokusit se zamezit šíření toho západního. Obzvláště po rozchodu SSSR se sadátovským Egyptem se Libye v průběhu sedmdesátých let stala těžištěm sovětských zahraničních ambicí v Severní Africe.⁶⁹ V neposlední řadě byl také Kaddáfí na počátku sedmdesátých let považován za velmi vlivného vůdce, který se těšil respektu v zemích tehdejšího rozvojového světa. Především pak jeho vliv v arabském světě a v Hnutí nezúčastněných zemí mohl v Moskvě vyvolat obavy ze ztráty vlivu. Byly tu také snahy o sjednocení Libye, Egypta a dalších arabských států. Za předpokladu, že by takové spojení bylo funkční, by vznikl silný arabský stát, který by nemusel být Sovětskému svazu tolik nakloněn. I tyto prvky mohly přispívat k zájmu Východu na angažmá v Libyi.⁷⁰ Kromě geopolitických záměrů tu byla ona skvělá obchodní příležitost, která vzhledem k libyjskému ropnému bohatství představovala slibné zisky. Nutno dodat, že Libye byla jedním z mála států

⁶⁶ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Záznam pro s. náměstka Hrůzu k šifře Chňoupek 523 – Libyjská iniciativa*

⁶⁷ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č. 1

⁶⁸ SIEBER, Karel Cesta ke spojenectví. *Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 11, č. 9-10 (2000), s. 226-233, s. 228

⁶⁹ *Libya and Czechoslovakia 1960-1992* In: jstor.cz [online]. [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25734512>; SIEBER, Karel. *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 11, č. 9-10 (2000), s. 226-233, s. 229

⁷⁰ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Sjednocovací proces EAR-LAR, 25.9.1972*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Informace o průběhu I. všenárodního kongresu ASS LAR, 24.5.1972*

a jediným africkým státem vůbec, který platil hotově a ve volné měně.⁷¹ To byl skutečně významný a vlivný faktor, který jak na Moskvu tak na Prahu značně zapůsobil.

Přes všechny rozpory a záporné postoje vyslal Kaddáfí do Sovětského svazu společnou libyjsko-egyptskou delegaci vedenou ministerským předsedou, „druhým mužem“ Libye Abd as-Salámem Džallúdem. Deset dní trvající návštěva slavila úspěch v podobě smlouvy o přátelství a spolupráci a pozvání Brežněva do Libye. Není zcela jasné, proč se Kaddáfí rozhodl k tomuto kroku vzhledem k předchozím postojům. Karel Sieber pracuje s myšlenkou o snaze Libyjců využít neúspěchu předchozí egyptské delegace a převzít iniciativu v diplomatické sféře.⁷² Osobně si myslím, že zde mohly být další důvody Kaddáfího rozhodnutí. Libyjský vůdce si byl vědom, že bez zahraniční pomoci se v budoucnu neobejde. Jeho názor se vůči Sovětskému svazu respektive komunismu v té době nijak nepozměnil. Kupříkladu se Džallúdova cesta udála ještě před vydáním výše zmíněného článku v „Novém úsvitu“. Kaddáfí byl však oportunist a pragmatik. Jak už bylo uvedeno výše, o ideologii nestál, o zbraně však ano. Nehledě na to mu dost možná bylo jasné, že ostatní země Východního bloku s ním nebudou nikdy plně spolupracovat, pokud se nejdříve nesblíží se Sovětským svazem. Mimo to vlivem své poměrně agresivní zahraniční politiky vystavil Libyi nebezpečí izolace.

Tato cesta byla československou zahraniční politikou bedlivě sledována. Zprávy ji dokonce hodnotí jako první předpoklady k uplatnění sovětských zájmů v Libyi a také jako významnější krok ve vztazích Libye a SSSR. Z hlášení je jasné patrné, že SSSR navzdory Kaddáfího postojům vůbec neztratil o severoafrickou zemi zájem.⁷³ Stejně jako ostatní východoevropské země, pozorovala Moskva Kaddáfího kroky a po celou dobu monitorovala vývoj v zemi a možnosti budoucí spolupráce. Kaddáfího antikomunistické tendence jsou v řadě zpráv hodnoceny jen jako politická naivita a nevyzrálost, čímž se sovětské vedení snažilo nejspíš vysvětlit svou intenci spolupracovat s někým, jako byl libyjský vůdce.⁷⁴ Je zajímavé sledovat, jak si Moskva Džallúdovu návštěvu vyložila. Sovětští představitelé působili dojmem přesvědčení, že Kaddáfímu nezbude nic jiného, než Sovětský svaz o pomoc požádat. Sovětští zástupci neopomněli Džallúдови vysvětlit, že „základní principy socialismu

⁷¹ ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s 16,199

⁷² SIEBER, Karel *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 11, č. 9-10 (2000), s. 227-228

⁷³ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, 2. kr., *Záznam pro s. náměstka Hrůzu k šifře Chňoupek 523 – Libyjská iniciativa*, 1.10.1971

⁷⁴ Např. AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Projev plukovníka Kaddáfího předsedy RVR*, 23.7.1970

a boje proti imperialismu a kolonialismu jsou neslučitelné s bojem proti komunismu“.⁷⁵ V každém případě trvalo nové spojenectví zhruba měsíc. Opět se projevila Kaddáfího nestálost, když SSSR uzavřel podobnou smlouvu s baasistickým Irákem, což libyjského vůdce rozhořčilo. I tak byla Džallúdova cesta velmi významná a to i pro budoucí československo-libyjské vztahy.

Československá strana vnímala sovětský kladný postoj jako požehnání. Ale nejen to, je třeba mít na paměti, že ČSSR byla svým způsobem účinným nástrojem sovětské zahraniční politiky. I proto vyvíjela československá zahraniční politika již delší dobu aktivitu ve vztahu k Libyi a dalším arabským zemím respektive rozvojovým zemím.⁷⁶ Agendu může přiblížit již zmíněný dokument pojednávající o závěrech XIV. sjezdu KSČ.⁷⁷ Základem je pochopitelně antiimperialistická politika a společný postup se socialistickými zeměmi v čele se Sovětským svazem. Pro tento text je především důležitá pasáž věnující se oblastem tehdejších rozvojových zemí. Československá zahraniční politika si stanovila cíle v podobě pomoci sociálně orientovaným státům a usilovala o rozvoj hospodářských, kulturních a vědeckých styků. Je zde zmínka o kladení „důrazu na ideově-politický obsah“. To evokuje záměr o ideologický vývoz a celkovou snahu prezentovat socialistické Československo a Východní blok v pozitivním světle. Z obsahu je tedy patrné, že na úrovni vlády tu byl motiv pro vědecko-technickou agendu v rozvojových zemích jako prostředku šíření prestiže socialistických zemí.⁷⁸ Tento dokument umožňuje nahlédnout hlouběji do plánů československé zahraniční politiky, která tak jednala v součinnosti s celkovým směřováním zahraniční politiky Sovětského svazu vůči arabskému světu a dalším.

Lze konstatovat, že sblížení Tripolisu s Prahou skutečně prohloubila až Džallúdova cesta do Moskvy, přičemž Československo nezhálelo a po celou dobu sledovalo vývoj v arabském světě a tedy i v Libyi. Ze strany Východu jsou tak motivy angažmá vcelku jasné, stále bylo potřeba vyčkat na správnou reakci Libye. Ona chvíle nastala po Jomkipurské válce v roce 1973, kdy začala Libye s mohutnými objednávkami zbraní, munice, materiálu vojenského významu atd. Byl to moment na který Sovětský svaz a ostatní socialistické státy čekaly. Egyptský prezident Anvar as-Sadát Kaddáfího o novém izraelsko-arabském konfliktu neinformoval a libyjský vůdce se cítil být podveden. Rovněž také nesouhlasil s výsledkem

⁷⁵ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Informace o návštěvě vládní delegace LAR v SSSR*

⁷⁶ STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, s. 12

⁷⁷ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Bejrút - rozpracování závěru XIV. sjezdu KSČ a podklady pro plán práce na II. pololetí 1972, 5.5.1972*

⁷⁸ tamtéž

války a egyptským postojem. Ztratil v Egypt důvěru a tak se rozhodl upevnit vlastní síly. Urychleně hledal dodavatele zbraní.⁷⁹ Mimo to je důležité zmínit, že ve skutečnosti byly libyjsko-egyptské vztahy komplikovanější. Faktem totiž je, že v té době v Libyi panovala protiegyptská nálada a to patrně z důvodu přílišného vlivu Egypta. Averze Libyjců proti Egyptanům mohla pramenit z potenciální egyptské nadřazenosti, neboť egyptští poradci a experti zastávali mnohdy významné funkce a docházelo k projevům povýšenectví a arogance. Přítomnost egyptských expertů, kteří kompenzovali chybějící kapacity Libye, byla početná. Spisy hovoří o více jak sto tisících egyptských pracovnících. Jedna ze zpráv věnujících se vztahům Libye a Egypta uvádí, že Egyptané „jsou vyspělejší, vzdělanější a pracovitější“ než Libyjci. Vliv egyptských firem vyvolával mezi libyjskými podnikateli pocit ohrožení. Napětí však prostupovalo celou libyjskou společností a mělo docházet i na fyzické útoky či dokonce pogromy.⁸⁰

Proegyptská byla vlastně hlavně část revolučního velení v čele s Kaddáfím a to především kvůli sympatiím vůči Gamálu Násirovi, který byl obecně Libyjci vnímán pozitivně. Kaddáfí dlouho usiloval o sjednocení obou zemí, ale tento koncept nikdy nebyl funkční kvůli řadě faktorů jako např. neschopnosti propojit byrokracii do jedné společné. Obě země se ve skutečnosti od sebe vzdalovaly. Pozdější rozchod s Egyptem znamenal odliv egyptských pracovníků a tudíž pro Libyi nutnost hledat chybějící kapacity jinde. Celou situaci navíc potenciálně zkomplikovala ropná krize z roku 1973 a obavy z reakce Západu.⁸¹ Tripolis se snažil ještě intenzivněji navazovat vztahy, kde to jen bylo možné. Zemi začala hrozit určitá izolace a nedostatek potřebné zahraniční pomoci. Svědčí o tom kupříkladu obzvlášť vysoká aktivita libyjské zahraniční politiky. Severoafrická země jen za první dva měsíce roku 1974 přijala na třicet sedm delegací a třicet jich sama vyslala.⁸²

Intenzivní rozvoj vztahů se pochopitelně týkal i zemí Východního bloku. Započalo tak období vzájemného pragmatismu a různých experimentů mezi Libyí a východoevropskými zeměmi. Případ arabsko-izraelského konfliktu z roku 1973 dokazuje, že se Libye od Sovětského svazu zcela distancovat nechtěla a ani nemohla. Palestinská otázka je

⁷⁹ Sieber, Karel. *Cesta ke spojenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969-1979*. Sieber, Karel. *Historický obzor : časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 11, č. 9-10 (2000), s. 226-233, s. 229; ABS, OB, OBŽ-14 MV Komořany. 1. sv., *Ohlasy a názory na konflikt mezi Izraelem a arabskými státy*

⁸⁰ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Libye – informace o politické situaci*, 26.5.1970; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Stručná informace o Egyptanech působících v Libyi*, 1.8.1973

⁸¹ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2012., s.91; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Politická informace*, 25.2.1974

⁸² AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Politická informace*, 25.2.1974

totiž patrně nejsilnějším důvodem arabsko-sovětských styků z pohledu Arabů. Ani Libye nebyla pochopitelně výjimkou. Izraelská přítomnost byla vnímána jako pronikání západního imperialismu a nelze pochopitelně pominout náboženský přesah soupeření.⁸³ Obě strany, tedy sovětský blok a Libye, si měly co nabídnout a navzdory všem neshodám a překážkám zde byly dostatečně silné motivátory k vzájemné spolupráci.

K významnému prohloubení vztahů Libye s Československem a dalšími státy Varšavské smlouvy došlo v následujících letech. Tehdy coby předseda vlády Abd as-Salám Džallúd podnikl v letech 1973 a 1974 řadu zahraničních cest, během kterých podepsal řadu smluv.⁸⁴ Již v roce 1972 se československá diplomacie snažila Džallúda kontaktovat hned poté, co se dozvěděla o jeho nadcházející cestě do Moskvy. Kvůli relativně chaotickému programu libyjsko-egyptské delegace se to československým diplomatům nepodařilo.⁸⁵ Iniciátorem byla libyjská strana, která na konci ledna 1974 zaslala depeši do Prahy s žádostí o přijetí delegace.⁸⁶ Džallúd byl vnímán československou zahraniční politikou rovněž rozporuplně. Na jedné straně byl popisován jako osobnost, která je známá „širokým politickým rozhledem a uvážlivými postupy“ či jako „reálněji myslící politik“ (ve srovnání s Kaddáfim). Na druhé straně existoval o jeho osobě názor jako o „silně naivním politikovi bez větších zkušeností“.⁸⁷ V této době také údajně existovaly „náznaky, že by v budoucnu mohl nahradit impulzivního Kaddáfího“, což by dost možná mnozí zájemci o spolupráci s Libyí uvítali.⁸⁸ Podstatné bylo, že byl Džallúd otevřen dialogu a dalo se s ním mluvit. Sovětští diplomaté usilovali o vlivovou politiku prostřednictvím přímého působení na členy revolučního velení, což se ukázalo být neefektivnějším nástrojem prohlubování vztahů a dosahování požadovaných cílů. Této mechaniky se snažili držet i českoslovenští vyjednavací. Vzhledem k postavení majora v Libyi bylo jasné, že bylo nutné na něho vyvinout patřičný tlak a zapůsobit.⁸⁹

⁸³ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Projev plukovníka Kaddáfího předsedy RVR*, 23.7.1970;

⁸⁴ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Politická informace*, 25.2.1974

⁸⁵ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Návštěva libyjského ministra Jallouda v SSSR – možnost pozvání do ČSSR*, 10.2.1972

⁸⁶ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Návštěva vládní delegace Libye v ČSSR*, 30.1.1974

⁸⁷ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, kr. č. 2 *Záznam pro s. náměstka Hrůzu k šifře Chňoupek 523 – Libyjská iniciativa*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, kr. č. 2, *Konzultace o současné situaci v LAR a o možnostech spolupráce s ní*. 24.2.1975

⁸⁸ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Návštěva libyjského ministra Jallouda v SSSR – možnost pozvání do ČSSR*, 10.2.1972

⁸⁹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, kr. č. 2, *Konzultace o současné situaci v LAR a o možnostech spolupráce s ní*. 24.2.1975

1.3. Vědecko-technická dohoda

Ministerský předseda Libye Abd as-Salám Džallúd zavítal ve společnosti dalších významných libyjských představitelů libyjské vlády do ČSSR v únoru roku 1974.⁹⁰ Tím započala série vzájemných státních návštěv, které vyústily v řadu jednání na poli obchodu a spolupráce ve vícero oblastech. Jednání zpočátku neprobíhalo nejlépe a Džallúd uvažoval dokonce o odjezdu. Libyjská delegace nebyla především spokojená s tím, jakým způsobem byla přijata. Džallúd byl rozhořčen tím, že českoslovenští vyjednavací nebyli na „žádoucí“ úrovni. Libyjský ministerský předseda chtěl hovořit o dodávkách zbraní avšak přítomní představitelé v této oblasti skutečně neměli potřebné kompetence. Zajímavé je, že se vědělo o libyjském požadavku jednat o zbrojních dodávkách, což bylo nakonec v kontrastu s průběhem a i výsledky celé návštěvy. Téma zbraní zůstalo otevřené. Podstatná je však ekonomická stránka věci probíraná v následujících dnech. Druhý den se hovorů s Džallúdem ujal osobně předseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal a jednání se začala ubírat pozitivním směrem. Major byl přijat i generálním tajemníkem ÚV KSČ Gustavem Husákem a prezidentem Ludvíkem Svobodou.⁹¹

Džallúd ve výsledku velmi ocenil průběh jednání, byl překvapen velkým zájmem československé strany a celkově byl z výsledků velmi nadšený. Alespoň pokud šlo o jeho oficiální stanovisko. Libyjský zastupitelský úřad v Praze nevnímal průběh jednání tak kladně.⁹² Těžko říci, jaká byla vlastně očekávání z pozice Československa. Na jednu stranu usilovala Praha o podobné setkání již delší dobu. Avšak na druhou stranu dle důvodové zprávy o návštěvě Džallúda předložené Ústřednímu výboru KSČ, se nepředpokládalo nějaké společné komuniké. Počítalo se nanejvýš se stručnou tiskovou zprávou.⁹³ Došlo však na víc než jen na prosté hlášení o návštěvě libyjského činitele. Poté co Džallúd a Štrougal probrali vývoj vzájemných styků, společné budoucí zájmy a utvrdili se ve společném postoji proti imperialismu, kolonialismu atd., podepsali obchodní ale hlavně vědecko-technickou dohodu, která představovala důležitý mezník ve vzájemných vztazích. Byl to klíčový dokument pro

⁹⁰ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 174; ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 199; HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírja*. Praha: Svoboda, 1982. Zeměmi světa (Svoboda), s.189

⁹¹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Záznam o přijetí předsedy vlády LAR u presidenta ČSSR*, 14.2.1974

⁹² ABS, OB, OBŽ-14 MV Komořany. 1. sv., *Libyjská vládní delegace – zpráva o pobytu v ČSSR*; ABS, OB, OBŽ-14 MV Komořany. 2. sv., *Libyjská vládní delegace - poznatky*

⁹³ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Důvodová zpráva* 6.2.1974

kooperaci v oblasti technologie, techniky a hlavně vysílání expertů. Na závěr pozval Džallúd Husáka i Štrougala do Libye.⁹⁴

O vědecko-technické spolupráci s Libyí uvažovalo Československo již delší dobu.⁹⁵ Ministerstvo zahraničí a zastupitelský úřad v Tripolisu po nástupu Muammara Kaddáfího pravidelně vyhodnocovaly politickou a ekonomickou situaci v Libyi. Rovněž byly také vypracovány návrhy a koncepty budoucích možností spolupráce a právě vědecko-technická kooperace byla vnímána jako případně nejvhodnější krok. Význam této dohody tkví v prohloubení ekonomické spolupráce, což pro Československo v praxi znamenalo navýšení investiční činnosti a obecně ekonomických aktivit. Sféry činnosti byly četné a žádná oblast nebyla vyloučena. Libye hledala experty, investiční celky a další výrobky a materiály v podstatě ve všech oblastech. Plány Československa pro tuto dohodu počítaly skutečně se vším a ve velké míře. Dlouholeté průzkumy libyjské společnosti a ekonomiky reflektovaly potřeby země. Pro představu uvedu některé příklady oblastí zájmu, které byly plánovány. Dominantní byly dozajista technické projekty jako stavby a podobně a s tím související odborné aktivity jako např. geologické průzkumy, územní plánování apod. Ve státní správě nabízelo Československo organizační a technické poradenství atd. Pak tu samozřejmě byly takové sektory jako turismus, školství, kultura, sport a rekreační střediska, a také oblast zdravotnické péče, školení a rehabilitační služby.⁹⁶

Dohoda měla také praktický účel. Ze zkušenosti vyplývalo, že jednotlivě působící experti, jak českoslovenští tak i jiní, postrádají koordinaci a tím pádem efektivnost. Předpokládalo se, že koordinovaná činnost expertních týmů ve vyšších počtech a s pevně daným plánem by byly pro Libyi mnohem přínosnější (Nebyl to zdaleka jediný důvod pro vytváření týmů, touto problematikou se text zabývá níže.). Bylo přirozené, že Libye a její zahraniční partneři usilovali o podobné smlouvy, protože bilaterální forma značně zefektivnila a zároveň zjednodušila celý proces. Součástí dohody bylo i poskytování československé dokumentace a deskripce postupů, systémů a institucí a pochopitelně také školení a zkušeností. Náplní práce československých expertů tak nebyla jen praxe ale také poskytnout libyjským protějškům potřebné zkušenosti a společně vytvářet rozvojové plány a přispět k institucionalizaci země. Např. v rámci zdravotnictví bylo navrhováno pomoci Libyjcům

⁹⁴ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Joint Czechoslovak – Libyan Communique*, 1974

⁹⁵ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Informace o vývoji situace v Libyjské arabské republice a výhled čs. Libyjských styků*, 11.5.1971

⁹⁶ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Vědecko-technická spolupráce, návrh*, 1974

osvojit si moderní zdravotnický systém jako třeba organizaci poliklinik nebo preventivní prohlídky atd.⁹⁷

V návaznosti na dohodu se do Libye vypravila československá ekonomická delegace, která s libyjskými protějšky podepsala protokol o konkrétních možnostech spolupráce. Přesné znění protokolu není známo, avšak podstatné je, že obsahoval návrh na zřízení společného výboru na úrovni ministrů.⁹⁸ Rok po návštěvě libyjského předsedy vlády se do Libye vypravil Štrougal. Ze záznamu jednání politbyra ÚV KSČ o chystané návštěvě Štrougala v Libyi je patrné, že československá zahraniční politika brala svou „úlohu“ podporovatele pokrokových antiimperialistických arabských režimů vážně. Minimálně se tak prezentovala. Štrougalova cesta do Libye byla vedením vnímána jako žádoucí k rozvoji bilaterálních styků, které by pro ČSSR byly ekonomicky i „jinak značně výhodné“.⁹⁹ Důvodová zpráva pro chystanou návštěvu premiéra pojímala československý vztah vůči Libyi v širší perspektivě ve stylu snad až jakéhosi poslání. Nespočetněkrát je vyzdvihována nutnost boje proti imperialismu a význam Libye v tomto snažení a její místo v arabském světě, které nabylo na důležitosti vzhledem k egyptskému odklonu.¹⁰⁰

Po příjezdu do Libye se Štrougal setkal s Kaddáfim i Džallúdem. Všichni tři muži se opětovně vzájemně ubezpečovali o stejném a shodném přístupu k některým mezinárodním otázkám a seznamovali se s plány svých ekonomik. Pokračovalo se v debatách o budoucím rozvoji a byla podepsána dohoda o kulturní spolupráci. Na základě výše zmíněného návrhu byla také vytvořena smíšená komise, jež byla známá jako tzv. Společný výbor pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci pro obchodní záležitosti či prostě jen Společný výbor pro VTS (vědecko-technickou spolupráci).¹⁰¹ Tato komise se scházela každoročně a měla korigovat společné kroky v rámci vědecko-technické spolupráce a tedy samozřejmě i v oblasti zdravotnictví. Obě strany si v rámci této komise vyměnily hospodářské plány pětiletok (Libye používala systém tříletého i pětiletého plánování) a projednaly možnosti rozvoje a budoucích projektů. Jednání o tomto výboru vedl za ČSSR tehdejší ministr zahraničního obchodu Andrej Barčák.¹⁰² Ve zprávách je také uvedeno, že v budoucnu

⁹⁷ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *K problematice vědecko-technické spolupráce ČSSR a LAR*

⁹⁸ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva OBO za I. pololetí 1974*, 24.8.1974

⁹⁹ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Záznam jednání politbyra ÚV KSČ o chystané návštěvě premiéra Štrougala*, 26.9.1975

¹⁰⁰ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Důvodová zpráva*, září 1975

¹⁰¹ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Protokol z jednání*, listopad 1975

¹⁰² HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja*. Praha: Svoboda, 1982. Zeměmi světa (Svoboda), s. 190; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Zpráva o návštěvě předsedy vlády ČSSR v LAR ve dnech 13.-15. října 1975*, 1975

bude Libye potřebovat více „odborných kádrů“ čímž měli jejich autoři na mysli právě experty.¹⁰³ Tato zahraniční cesta byla druhým vysoce významným státnickým setkáním mezi ČSSR a Libyi, které obecně započalo nejintenzivnější roky spolupráce.

Vědecko-technická dohoda představovala pro ČSSR úspěch ale také řadu závazků a věcí, které bylo potřeba obstarat jako např. kádrové zabezpečení či zřízení a posílení nových sekcí zastupitelského úřadu v Tripolisu.¹⁰⁴ Výsledkem dohody byl hlavně vzrůstající počet československých expertů, vysílaných do Libye, kteří v rámci této dohody působili v mnoha odborných oblastech. Kromě řady technických oborů jako byli inženýři, technici atd., které většinou vysílaly Podniky zahraničního obchodu Technoexport a Strojexport, tu samozřejmě byly i vědecké obory jako právě lékaři, kteří byli vysíláni PZO Polytechnou.¹⁰⁵

1.4. Počátky spolupráce ve zdravotnictví

Jak je patrné z odstavců výše, míra československé „pomoci“ Libyi se odvíjela od dané diplomatické situace mezi oběma státy. S tím jak se vyvíjely vzájemné vztahy, rostl i počet vysílaných expertů respektive zdravotníků. V následující kapitole se pokusím zmapovat počty československých lékařů působících v Libyi od roku 1961 do roku 1979 a také nastíním míru zdravotnické spolupráce (respektive počínajících snah o ni) v této době. Uvedená data se týkají výhradně odborníků vyslaných přímo Polytechnou. Teoreticky mohlo být v Libyi lékařů více, jelikož někteří experti mohli být vysláni napřímo Ministerstvem zdravotnictví anebo se účastnili misí OSN. Zpravidla se jednalo o jednotlivce a tyto kontrakty byly mimo působnost Polytechny.¹⁰⁶

1.4.1. První experti

První evidovaný záznam o přítomnosti experta v Libyi pochází z roku 1961. Byla to jediná osoba bez uvedeného odborného zaměření. Není tedy jisté, zdali šlo o zdravotníka či nikoli. V následujících letech 1962 až 1967 byli do Libye vysláni jen tři odborníci, o nichž není známo nic bližšího. Plány ani nepočítaly pro dané roky s navýšením.¹⁰⁷ Připomínám, že

¹⁰³ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č. 1, *Zpráva o návštěvě předsedy vlády Štrougala v Libyi*

¹⁰⁴ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Současný stav čs.-libyjských styků: další zaměření zahraniční politiky vůči LAR*, 12.10.1974

¹⁰⁵ MAZANEC, Jakub. *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa*. In: Cental and Eastern European Online Library ceeol.com [online].[cit.1.2.2023]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1083690>

¹⁰⁶ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 7. sl., *Rozbor 1968*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*

¹⁰⁷ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 2. sl., *Teritoriální přehled vyslaných expertů a přijatých praktikantů v rámci poskytování TP HMVZ*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 2. sl., *Poskytování technické pomoci HMVZ vysíláním expertů a přijímáním praktikantů*; NA, PTCH, Polytechna,

k uvedenému datu se libyjský ropný sektor teprve utvářel a tehdejší monarchie byla orientována na západní státy.¹⁰⁸ Každopádně v tomto období o nějaké spolupráci hovořit nelze. Zájem ČSSR o Libyi byl spíše vlažný. Československá zahraniční politika se při vysílání expertů řídila jednoduchým systémem trojího dělení na základě priorit vycházejících hlavně z ideologických kritérií stanovených Ústředním výborem KSČ. První byly země přednostního zájmu, následovaly země hlavního zájmu a pak ostatní země. Pro představu, v roce 1965 nefigurovala Libye ani v jedné skupině.¹⁰⁹

První a nejstarší záznam o působení československého lékaře v Libyi, který se mi doposud podařilo vyhledat, pochází z roku 1968, kdy byl podepsán kontrakt na vyslání lékaře pro soukromou kliniku s potenciálem pro budoucí rozšíření.¹¹⁰ Celkem bylo pro rok 1968 poprvé plánováno na osm expertů, z toho pět lékařů, avšak konečný stav dosahoval jen tří.¹¹¹ V následujícím roce pracovalo v Libyi šest expertů z toho dva zdravotníci.¹¹² Téhož roku uskutečnil Muammar Kaddáfí svůj převrat. Jak jsem předestřel v předchozích kapitolách, rozvoj vztahů mezi ČSSR a režimem plukovníka Kaddáfího byl pozvolný. To se projevilo, respektive právě neprojevilo, na počtech expertů vyslaných do Libye. Plán pro rok 1970 nadále počítal s maximálně s dvaceti odborníky. Obdobně to vypadalo pro roky 1971 i 1972.¹¹³ Kaddáfího režim byl podstatně aktivnější než předešlá monarchie a začal projevovat zájem o zahraniční investice. Již roku 1970 vyjádřil Tripolis nejdnou zájem o československé zdravotníky na jednotlivá místa i obsazení celé nemocnice.¹¹⁴ V roce 1971 pak přislíbilo Ministerstvo zdravotnictví Libyi obsazení nemocnice v Barči na pobřeží Kyrenaiky jedenácti zdravotníky, ale k realizaci nedošlo.¹¹⁵ V roce 1972 se při návštěvě

Návrhy a plány 1959-1972, 4. sl., *Stavy expertů 1965*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 5. sl., *Vývoj počtů expertů v roce 1966*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 6. sl., *Vývoj počtu expertů v roce 1967*

¹⁰⁸ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 2. sl., *Zpráva o průběhu pomoci na základě dvoustranných dohod mezi ČSSR a HMVZ prostřednictvím PZO Polytechna*

¹⁰⁹ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 4.sl., *Koncepce poskytování technické pomoci zemím podnikem zahraničního obchodu Polytechna pro rok 1964 a 1965*; HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Příběh zapomenuté univerzity: Universita 17. listopadu (1961-1974) a její místo v československém vzdělávacím systému a společnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2019. ISBN 978-80-7308-921-4., s. 30

¹¹⁰ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 7. sl., *Rozbor 1968*

¹¹¹ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 7. sl., *Stavy expertů za rok 1968*

¹¹² NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 9.sl., *Stavy expertů za rok 1969*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 9.sl., *Oborová struktura expertiz k 31.12.1969*

¹¹³ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 10. sl., *Průměrné stavy expertů 1970 – plán*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 12. sl., *Plán stavu expertů*

¹¹⁴ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.3., *Instrukční dopis čís.5/70, květen 1970*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.2., *Záznam o návštěvě s. dr. Jobánka a obchodního přidělence s. Václava Noska, 28.7.1970*

¹¹⁵ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.2., *Záznam z rozhovorů, 26.6.1971*; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 13.sl., *Komentář k návrhu plánu na r. 1972, stavy expertů*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Ekonomický úsek, Hospodářské styky s ČSSR*,

československé delegace v Libyi opět jednalo o vyslání dalších odborníků. Bylo obsazeno několik míst v tripolských klinikách Ender a Ashoor a středisku v Homsu.¹¹⁶ V následujícím roce byl uváděn počet osmi zdravotníků.¹¹⁷

Československá strana sice reagovala ve všech případech pozitivně a se zájmem ale byly tu překážky, které situaci ztěžovaly. V této době byly problémové Kaddáfího antikomunistické postoje a celkově nejistá koncepce zahraniční politiky. Vynechám-li komplikované vztahy a libyjskou byrokracii, začal se počátkem sedmdesátých let výrazněji projevovat problematický faktor chybějících odborníků v československých kádrových rezervách (O kádrových rezervách píše viz níže kapitola PZO Polytechna. Jednalo se o skupiny vybraných odborníků, kteří byli schváleni k výjezdu do zahraničí.).¹¹⁸

Československo se totiž snažilo držet se své koncepce a soustředit se primárně na země, kde již čs. lékaři působili ve vyšším počtu. Bylo by nelogické tato působiště opouštět, a proto byli zdravotníci posíláni předně do těch destinací, kde již existovalo zázemí. Nedostatky v kapacitách kádrových rezerv negativně ovlivňovaly budoucí vysílací akce, protože zkrátka chyběli vhodní odborníci. To se v Libyi projevilo hlavně v pozdějších letech, nicméně i tak byly tyto výpadky zřetelné již v té době. Libyjské požadavky tudíž zůstaly nevyslyšeny a nadále byly do Libye vysílány jen nižší počty zdravotníků. Nabídka na obsazení celé nemocnice byla přitom hodnocena jako velká příležitost. Čechoslováci totiž preferovali obsazení celého zařízení jednotným týmem kvůli vytvoření zázemí.¹¹⁹ Malý počet lékařů, kteří byli pro angažmá v Libyi k dispozici, se Československo snažilo uplatnit na významnějších pozicích např. ve vládních resortech, kde by měli možnost ovlivňovat rozhodnutí či sondovat ve prospěch československých zájmů. Nebo alespoň mohli zapůsobit na důležité osoby.¹²⁰ Všichni experti začali být také primárně umístěováni do státních zařízení a kontrakty se soukromými zaměstnavateli se zcela zrušily.¹²¹ V tomto období byli nicméně do Libye vysíláni odborníci z jiných oblastí, zejména pak z technických oborů.¹²² Libye měla zájem také o manuální profese. Za odborníky tak považovala také dělníky, řemeslníky a další.

¹¹⁶ ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. 197; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Situace v čs. kolonii v LAR*, 24.10.1972

¹¹⁷ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*

¹¹⁸ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 11. sl. *Rozbor TP RZ 1970*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.2, *Záznam pro s. ministra k návštěvě libyjského velvyslance z Vídně p. Ghadamsího*, 13.10.1971

¹¹⁹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.2., *Záznam z rozhovorů*, 26.6.1971; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 13.sl

¹²⁰ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č 1, *Zpráva o působení čs. expertů v LAR*, 28.12.1976

¹²¹ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Hodnocení činnosti ZÚ Tripoli za 2. pol 1971*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*

¹²² tamtéž

Tuto pracovní sílu požadovala v relativně vysokých počtech. To se však Československa příliš netýkalo. V této oblasti ze států Východního bloku dominovaly např. Polsko nebo Bulharsko. Od Československa tak Libye v pozdějších letech spolupráce pohledávala hlavně vysoce kvalifikované odborníky.¹²³

1.4.2. Pozvolný postup

Po roce 1974 a podpisu vědecko-technické dohody se vztahy zintenzivnily. Začal se rozvíjet obchod a především zájem Libye o vojenský materiál se ukázal být důležitým mostem mezi oběma zeměmi a dalším krokem k prohloubení vědecko-technické spolupráce, která byla základem budoucí zdravotnické kooperace. Jelikož byli odborníci-zdravotníci nejúčinnějším nástrojem vlivové politiky a Libye o ně měla velký zájem kvůli kritickému nedostatku vlastních kapacit (hledala lékaře, kde se dalo), byla snaha co nejrychleji vyřešit problémy s kádry.¹²⁴

V roce 1974 pracovala v Libyi jen menší skupina zdravotníků.¹²⁵ Po podepsání Protokolu v rámci vědecko-technické spolupráce toho roku, předala Libye Československu požadavek na čtyři týmy zdravotníků v celkovém počtu čtyřiceti osmi osob pro čtyři svá zdravotnická střediska. Kontrakty měly být již týmové a nikoli individuální.¹²⁶ Stejně jako v předchozích letech narážely tyto plány na kádrové stropy a nově také na neshody kvůli nízkým platům a obecně nepříznivým podmínkám. V roce 1975 tak působilo v Libyi jen pět lékařů a čtyři zdravotní sestry v tripolské nemocnici a klinice a také ve zdravotním středisku v Homsu, pro které se nepodařilo sestavit tým pro obsluhu kobaltového ozařovače.¹²⁷ Následující rok zaznamenal ve druhém pololetí pokles na pět zdravotníků.¹²⁸

V roce 1977 se uskutečnily další dvě vzájemné návštěvy. Do Československa opět zavítal Abd as-Salám Džallúd, který v rámci svého diplomatického „turné“ podnikl cesty i do dalších evropských zemí. Podnětem k této návštěvě byla patrně zhoršující se situace v libyjsko-egyptských vztazích. Odchod egyptských odborných kapacit, také znamenal pro

¹²³ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy ministra zahr. věcí ČSSR B. Chňouпка v Libyi*, 7.3.1978

¹²⁴ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Hodnocení činnosti ZÚ Tripoli za 2. pol 1971*; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*

¹²⁵ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č. 1, *Informace o plnění úkolů*

¹²⁶ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva OBO za I. pololetí 1974*, 24.8.1974

¹²⁷ ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. ISBN 978-80-86506-76-0., s. 203; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Zpráva o působení čs. Expertů v LAR*, 27.12.1975; *Léčba nenádorového onemocnění*.

¹²⁸ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č 1, *Zpráva o působení čs. expertů v LAR*, 28.12.1976

Libyi nutnost hledat odborníky, což pro ČSSR představovalo zintenzivnění spolupráce na vědecko-technické úrovni, které dosud nebylo „zatím z obou stran věnována dostatečná pozornost“, jak hodnotí zpráva k přípravě návštěvy Džallúda.¹²⁹ To se mělo změnit. Při příležitosti majorova příjezdu se uskutečnilo třetí zasedání československo-libyjského společného výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci. Zájem o československé experty na libyjské straně rostl, což dokládá „urgentní“ požadavek na poskytnutí přibližně tří set československých expertů. Libyjsí delegáti žádali o vyslání dvou lékařských týmů a hovořilo se i o nespecifikovaném zaškolení libyjských specialistů v Československu.¹³⁰ Brzy na to odjel do Libye ministr zahraničních věcí ČSSR Bohuslav Chňoupek, který se zde setkal se svým protějškem Alím Abd as-Salámem Turajkím, majorem Džallúdem a dalšími vrcholnými představiteli.¹³¹

Projednávaly se záležitosti ohledně nedávno podepsané kulturní dohody z roku 1975 a obě strany se ubezpečovaly v další spolupráci. Libyjci však nebyli zcela spokojeni s realizací vědecko-technické pomoci a naléhali na čs. delegaci na poskytnutí specialistů, jak bylo dohodnuto v protokolu z třetího zasedání společného výboru. Jedním z námětů příštího zasedání mělo být projednání rámcové dohody o základních podmínkách působení československých expertů, která by řešila technické problémy a jiné zádrhly v procesu vysílání odborníků. Chybějící předpisy značně komplikovaly vysílací procesy a docházelo k nejasnostem mezi oběma stranami. Tento problém se nicméně protáhl až do osmdesátých let. Pro zajímavost došlo také až na paradoxní situaci, kdy si Džallúd postěžoval na těžkopádnost socialistických byrokracií a zdlouhavé realizace plánů.¹³² Každopádně počet expertů-zdravotníků v Libyi k danému roku 1977 zůstával na úrovni jednotlivců, konkrétně pět osob. Z deseti navrhovaných expertů-zdravotníků nabídnutých Tripolisu nebyl přijat ani jeden. Nebylo to poprvé ani naposled, kdy se nedařilo plnit plány. Běžně se stávalo, že byl problém s doklady, např. kvůli překladu, nebo kontrakt ztroskotal na nízkých platech. V tomto případě odmítli Libyjci podepsat smlouvy před příjezdem expertů. Bylo později již běžné, že se kontrakty sepisovaly až na místě v Libyi.¹³³

¹²⁹ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Zpráva k návrhu na přípravu návštěvy člena Generálního sekretariátu Generálního lidového kongresu Libye A.S. Džallúda v ČSSR*, 4.5.1977

¹³⁰ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Oficiální návštěva člena generálního sekretariátu Všeobecného lidového kongresu A.S. Džallúda*, 5.7.1977

¹³¹ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států, s. 130

¹³² AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy ministra zahr. věcí ČSSR B. Chňoupeka v Libyi*, 7.3.1978; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Zápis z jednání o rozvoji mezi ČSSR a Libyí*, 16.12.1977

¹³³ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Zpráva o působení čs. expertů v Libyi za II. Pololetí 1977*, 30.12.1977

Následující léta jsou obecně považována za vrchol v československo-libyjských vztazích. Navzdory tomu se vše neodvíjelo podle plánu. V roce 1978 působila v zemi pouze jedna čs. lékařka. Bylo to vskutku v protikladu k enormnímu zájmu Libyjců a výsledkům všech jednání.¹³⁴ V oblasti diplomacie se nadále dařilo a vztahy byly skutečně vřelé. Vrcholem vzájemných setkání byla návštěva Československa libyjským vůdcem Muammarem Kaddáfím v roce 1978 a pak znovu o čtyři roky později.¹³⁵ Československý prezident Gustáv Husák libyjského vůdce srdečně přivítal. Příjezdu „přítele československého lidu“ byla věnována vysoká pozornost ve sdělovacích prostředcích. Rudé právo seznámilo československé občany s postavou Muammara Kaddáfího krátkým životopisem, ve kterém ho vylíčil jako pokrokového arabského lídra, jenž svádí zápas se západním imperialismem a kolonialismem. Nechyběl důraz na význam československo-libyjských vztahů a potřebu dalšího vzájemného rozvoje ve všech oblastech.¹³⁶ Potřeba rozvoje vztahů byla tou dobou už oboustranná a měla vysoké priority. Sítilo ekonomické hledisko a ideologické rozpory se zdály být prozatím překonány, byť se ještě mnohokrát ozvaly. Ostatně sám Husák vyjádřil ocenění nad rozmachem spolupráce v jednotlivých oblastech jmenovitě v ekonomických, vědeckotechnických a dalších. Dodal také, „...že je vytvořena základna k ještě hlubší spolupráci.“ Kaddáfí pak Husáka ubezpečil, „...že vynaloží i v budoucnu veškeré úsilí pro úspěšný rozvoj československo-libyjských styků.“¹³⁷ Kromě obecného efektu upevnění vzájemné spolupráce je z hlediska vědecko-technické kooperace důležitý opětovný požadavek Libye na vyslání dvou lékařských týmů.¹³⁸ Ve druhé polovině roku pak předala Praha Tripolisu návrh dohody o spolupráci ve zdravotnictví.¹³⁹

Následovala návštěva Lubomíra Štrougala, který znovu zavítal do Tripolisu roku 1979. Smyslem cesty bylo další upevnění spolupráce a její prohloubení. Tématem

¹³⁴ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.1, *Informace o současném stavu čs.-libyjských styků*, 30.4.1978; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Prehľad a hodnotenie technickej pomoci za II. polrok 1978*, 30.12.1978

¹³⁵ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Návrh na uskutečnění návštěvy předsedy vlády ČSSR s. L. Štrougala v Libyi*, 30.3.1978

¹³⁶ Rudé právo: *Uvítání vzácného libyjského hosta* [online]. 58. 1978 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:2decc490-f6d6-11df-9c86-000d606f5dc6?page=uuid:966fe0f0-8a63-11e8-be68-5ef3fc9bb22f>, 20-23.6.1978.

¹³⁷ Rudé právo: *Uvítání vzácného libyjského hosta* [online]. 58. 1978 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:2decc490-f6d6-11df-9c86-000d606f5dc6?page=uuid:966fe0f0-8a63-11e8-be68-5ef3fc9bb22f>, 20-23.6.1978.

¹³⁸ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 176; ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009., s. ; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Prehľad a hodnotenie technickej pomoci za II. polrok 1978*, 30.12.1978

¹³⁹ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Libye – informační podkladový materiál pro čs. delegaci na oslavy 10. výročí revoluce 1. září*, 15.10.1979

Štrougalových rozhovorů s libyjským předsedou vlády Džallúdem byly mezinárodní otázky, vzájemné vztahy a záležitosti, které se probíraly na čtvrtém zasedání společného výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci. Výbor se rutinně shodl na pokračování vzájemné spolupráce. Nepodařilo se však dojednat výhodné podmínky pro československé experty. Rámcová dohoda tak byla opět odložena. Československá strana byla stále nespokojena s platovým ohodnocením svých expertů. I tak se pokračovalo v zavedeném kurzu a obě strany si minimálně přislíbily, že k uzavření korigující dohody o podmínkách by mělo dojít v co nejkratší době, avšak československá strana se stavěla skepticky k libyjské ochotě podepsat takovou smlouvu a příliš tomu nevěřila. Libyjci přeci jen sepsali jakousi směrnici nazvanou Všeobecné podmínky pro práci expertů (Agreement on Man Power and Experts). Co bylo přesně obsahem této směrnice je nejasné.¹⁴⁰ Československo si ustanovilo svou vlastní formulaci vysílání expertů vyhláškou z roku 1982 (viz kapitola PZO Polytechna). Následujícího roku obě strany poprvé vzájemně deklarovali dodržování blíže neupřesněných „obecných podmínek“ při vysílání zdravotníků z ČSSR do Libye.¹⁴¹ Za vzájemnou dohodu fixující podmínky expertů lze snad také považovat smlouvu z roku 1984 zabývající se individuálními kontrakty a v souvislosti s tím i příslušnými podmínkami.¹⁴²

Významné bylo vyjádření ochoty československé strany k vyslání jednotných lékařských týmů, každého v počtu až sto třiceti osob pro polikliniku v Misurátě a polikliniku v Tripolisu-Gurgi. Podle dohody mezi ministerstvem zdravotnictví a libyjským sekretariátem pro zdravotnictví měl tým dorazit do Libye nejpozději na začátku roku 1980.¹⁴³ O sestavení týmu a jejich přípravu se měla jako vždy postarat Polytechna ve spolupráci s ministerstvy. Po podepsání kontraktu dorazily do Libye v roce 1980 první zdravotničtí specialisté misurátského týmu. Trvalo tak v podstatě celou dekádu, než se podařilo vyslat kompletní tým.

¹⁴⁰ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol ze sedmého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 25.5.1982

¹⁴¹ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců S.P.L.A.J. a delegací zástupců ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 3.5.1983

¹⁴² AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Přehled a hodnocení technické pomoci za I. pol. 1979*, 27.6.1979; Vyhláška č. 181/1982 Sb. [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1982-181>; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání, Addendum*, kr. 670, 5.3.1984; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol ze čtvrtého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.2.1979

¹⁴³ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 176; HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírja*. Praha: Svoboda, 1982. Zeměmi světa (Svoboda), s. 191; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.2, *Zpráva o oficiální přátelské návštěvě předsedy vlády L. Štroukala v Libyi*, 15.10.1979; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Přehled a hodnocení technické pomoci za I. pol. 1979*, 27.6.1979; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol ze čtvrtého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.2.1979

Byla to skutečně první významnější československá zdravotnická akce v Libyi.¹⁴⁴ Co se týče expertů přítomných v Libyi v roce 1979, podařilo se obsadit čtyři místa pro zdravotní sestry v nemocnici Al Fateh v Benghází. Celkový počet dosahoval osmi zdravotníků.¹⁴⁵

V roce 1981 došlo k několika vzájemným návštěvám. V první polovině roku dorazil do ČSSR Džallúd a zúčastnil se XVI. sjezdu KSČ. Po něm zavítal do ČSSR tajemník pro zahraniční styky Libye Alí Abdas Salám Treikí. Tento Kaddáfího poradce pro zahraniční politiku byl zpravidla pověřován důležitými úkoly, nebo alespoň tak byl prezentován. Jeho návštěva tím byla považována za neobvyklou a významnou. Treikí apeloval na všestranné prohloubení vztahů, jak bylo při těchto setkáních už v podstatě zvykem. Čechoslováky upoutalo jeho odvolání na instrukce Kaddáfího, které Treikí tlumočil, a totiž že „...má být Československo ve vztazích s Libyí preferované.“. Treikího přítomnost v Praze byla československým vedením hodnocena jako kladný impulz. Postoje, které jim tajemník předal, naznačovaly, že snahy československé diplomacie vůči Libyi nepřicházeli vniveč.¹⁴⁶

¹⁴⁴ HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja*. Praha: Svoboda, 1982. Zeměmi světa (Svoboda), s. 195

¹⁴⁵ AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Přehled a hodnocení technické pomoci za I. pol. 1979*, 27.6.1979; AMZV, TO-T 1975-79 Libye, karton č.5, *Prehľad a hodnotenie technickej pomoci za II. pol. 1979*, 27.12.1979

¹⁴⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Návrh vystúpenia s. ministra k prerokovaniu Správy o priebehu a výsledkoch návštevy tajemníka pre zahraničné styky Libye Alí Abdas Salám Treikího v ČSSR na zasadnutí P. ÚV. KSČ dňa 6.11.t.r.*, Kr. 1, 5.11.1981

2. Libyjské zdravotnictví a potřeba zahraničních odborníků při jeho vybudování

Proč vlastně Libye tolik stála o služby expertů-lékařů? Obzvláště v rozvojových zemích je zdravotníků zpravidla vždy nedostatek. Tyto státy neustále bojují se špatnými zdravotními a hygienickými podmínkami a v neposlední řadě také s nedostatkem lékařské péče jako takové. Lékařské obory navíc vyžadují dlouholetá studia a praxi, takže není snadné vytvořit si vlastní kapacity. Rozvojovým zemím tak zpravidla nezbyvá než hledat pomoc v zahraničí.¹⁴⁷ V období monarchie byla tato země jednou z nejzaostalejších a nejchudších na světě. Země v podstatě neměla vyjma pozdějšího ropného sektoru téměř žádné hospodářství. Chyběla jak inteligence tak i pracovní síla. Státní instituce byly nerozvinuté či vůbec neexistovaly. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let lze jen těžko hovořit o nějakém libyjském zdravotnictví. Lékařská péče neexistovala a lékaři, kteří za vlády Idrise I. v zemi pobývali, byli pravděpodobně jen cizinci. K tomu všemu byla jimi poskytovaná zdravotní péče dostupná jen elitě.¹⁴⁸

Většina rozvojových států nemá potřebné prostředky, aby si mohla zahraniční odborníky a léky dovolit. To však nebyl případ Libye, která neměla na přelomu šedesátých a sedmdesátých let o kapitál nouzi.¹⁴⁹ Kaddáfího Libye měla velký modernizační potenciál a ambici využít ropné bohatství k vybudování silného a soběstačného státu.¹⁵⁰ S tím souviselo pochopitelně i rozvinuté zdravotnictví. Naneštěstí se mi nepodařilo dohledat žádné podrobnější údaje o vývoji libyjského zdravotnictví. Těžko říci, zdali džamáhírija nějaké záznamy o svém zdravotnictví vedla. Příliš nepomohou ani údaje Světové zdravotnické organizace, která dokumentuje stav libyjského zdravotnictví hlavně kolem roku 2011 a po něm. Z pozorování zasedání Všeobecného lidového kongresu čs. zastupitelským úřadem vyplývá pouze to, že Libyjské investice do zdravotnictví byly značné a jeho modernizace rozsáhlá. Z dostupných pramenů a výpovědí jsem zjistil, že infrastruktura, jako zdravotnická střediska a nemocnice, byla stavěna zahraničními firmami např. z Belgie, Bulharska či

¹⁴⁷ *O zemích, kde člověk vidí lékaře prvně až před smrtí.* Zdraví.euro.cz [online]. 17.10.2007 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanky/o-zemich-kde-clovek-vidi-lekare-prvne-az-pred-smrti/>; *Zdravotnické noviny.* Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 9.3.1984, 33(10). s. 8. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:64f1f48a-c96e-43b5-b8f2-323ee23a4a56>; Např. NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 6.sl., *Oborová struktura expertů rok 1967*

¹⁴⁸ *Zdravotnické noviny.* Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 9.3.1984, 10(33). s. 8. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:384289fb-f868-46d2-bada-22aa56432ff3>;

¹⁴⁹ DANKOVIČOVÁ, Inge. *Libye.* Praha: Pressfoto, 1980. Obchodně ekonomické sborníky (Institut zahraničního obchodu)., s. 58-60

¹⁵⁰ Např. AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 1, *Libye – informace o politické situaci*, 26.5.1970

Jugoslávie.¹⁵¹ Tato zařízení byla stavěna podle jednotných vzorů a fungovala jako komplexní zdravotní střediska se všemi potřebnými odděleními. Výbava se nejspíš lišila podle dodavatele. Jeden z respondentů kupříkladu uvádí přístroje německé značky Dräger.¹⁵² Dále hlášení čs. lékařského týmu v Surmanu zmiňuje vybavení značky Babcock.¹⁵³ Jisté je, že počet zdravotních zařízení značně vzrostl. Jestliže v sedmdesátých letech bylo v Libyi jen několik nemocnic a poliklinik, tak před rokem 2011 měla země na devadesát šest plně funkčních nemocnic.¹⁵⁴

Nebylo by úplně správné přisuzovat veškerou zásluhu jen Kaddáfího režimu. I přes všeobecnou zkosnatělost se o určitý rozvoj zdravotnictví snažila již monarchie. Na evropských a amerických univerzitách studovali medicínu první libyjské studenty již v šedesátých letech. Ti pak tvořili nepočtenou základnu domácího libyjského zdravotnictví.¹⁵⁵ Výchování vlastních zdravotnických kapacit je časově velice náročné a vyžaduje dlouholetou praxi. Mnohdy trvá i více jak dekádu, než získá lékař potřebnou kvalifikaci. K tomu je zapotřebí odborných a náležitě vybavených pracovišť a škol jako jsou laboratoře a fakultní nemocnice. Tímto zázemím Libye jednoduše nedisponovala. Většina libyjských studentů medicíny tak studovala v zahraničí ještě v devadesátých letech. Teprve na přelomu tisíciletí se podařilo zajistit určitou vlastní infrastrukturu a učitele.¹⁵⁶ První zdravotnické vzdělávací instituce se v Libyi otvíraly v sedmdesátých letech jako např. Al-Arab Medical University v Benghází v roce 1970 nebo University of Al-Fateh for Medical Science v Tripolisu. V současnosti má Libye osmnáct zdravotnických škol¹⁵⁷, na kterých graduovalo celkem na jednadvacet tisíc studentů. Přitom mezi roky 1977 až 1987 dosahoval počet absolventů pouhých necelých patnácti set.¹⁵⁸ Téměř po celou svou existenci se tak Libye musela spoléhat

¹⁵¹ PROCHÁZKOVÁ, Stanislava. *Pod zelenou vlajkou, aneb, Zdravotní sestrou v Libyi*. V Praze: Triton, 2001., s. 14; Rozhovor č. 2; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.2, Zpráva o návštěvě prezidenta Tita v Libyi, 4.3.1970

¹⁵² Dräger [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://www.draeger.com/cs_cz/Home

¹⁵³ NA, MZd ČSR, *Morálno-politické hodnotenie čs. skupiny expertov v nemocnici Surman*, Libye 1985 Kr.38, 4.11.1985

¹⁵⁴ JABAEEL, Ibrahim a Haroon ur RASHID. *The Libyan Health System: Study of Medical and Allied Health Education and Training Institutions* [online]. 2018 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/study_of_medical_and_allied_health_institutes_of_libya.pdf

¹⁵⁵ D.S. Sheriff. (2008) *Introspection by a Medical Teacher on the Present Status of Medical Education in Libya*. *Libyan Journal of Medicine* 4:4, pages 135-136.

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ Jedná se o obecné zdravotnické školy jako třeba lékařské fakulty apod. Mimoto disponuje Libye i specializovanými vzdělávacími institucemi jako např. pro zubní lékařství nebo farmacii.

¹⁵⁸ JABAEEL, Ibrahim a Haroon ur RASHID. *The Libyan Health System: Study of Medical and Allied Health Education and Training Institutions* [online]. 2018 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/study_of_medical_and_allied_health_institutes_of_libya.pdf; T S BENAMER, Hani a Omran BAKOUSH. *Medical*

na zahraniční zdravotníky, které si najímala. To se týkalo i středně-zdravotnického personálu, který sice nevyžaduje dlouholeté studium a praxi jako lékařské obory, nicméně i tak nedisponovala Libye dostatečným počtem ještě i po roce 1990.

Na počátku sedmdesátých let připadal jen jeden lékař na sedmnáct tisíc obyvatel při populaci dosahující necelých dvou milionů.¹⁵⁹ V roce 1980 bylo v Libyi už na čtyři tisíce tři sta lékařů (jen deset procent byli Libyjci). To představovalo jednoho lékaře na sedm set šedesát obyvatel při populaci dosahující tři milionů.¹⁶⁰ V roce 2009 bylo v Libyi přes jedenáct tisíc lékařů (přes osmdesát procent byli Libyjci). Poměr činil jeden lékař na přibližně pět set třicet obyvatel, a to při populaci kolem šesti milionů.¹⁶¹ Pro srovnání v České republice je to v současnosti kolem čtyřiceti lékařů na deset tisíc obyvatel. Nicméně vyspělý stát má distribuci lékařské péče rovnoměrnou. Obyvatelstvo je na tom zdravotně lépe a péče je poskytována od narození. Nelze to tedy zcela úplně vkládat do komparace s rozvojovým státem, kde je situace odlišná.¹⁶²

Zdravotnická péče nebyla v době působení československých expertů v Libyi rozprostřena rovnoměrně, a proto se běžně stávalo, že pomoc hledali i lidé ze vzdálenějších měst a osad. Problém se zajištěním zdravotnických služeb v rurálních oblastech má Libye dodnes. O to větší to byl problém, pokud pacient potřeboval specifický zákrok. Lékaři se setkávali s různými případy. Museli řešit choroby, které se v evropském prostředí nevyskytují nebo byly díky kvalitní péči vymýceny. To znamenalo vysoké nároky na odbornost, léky a materiál. S tím prvním problémem nebyl, jak dokládají hodnocení z československé i libyjské strany, která jsou zpravidla vždy po pracovní stránce nadmíru kladná. Zásoby léčiv a zdravotnického materiálu byly kolísavé, což ztěžovalo náplň práce, která už tak byla předimenzovaná. O pacientech bylo navíc obtížné vést záznamy (které se mnohdy nevedly vůbec nebo omezeně) a po ošetření se často stávalo, že nedocházeli na kontroly. Obecně také platilo, že byly nemocnice velice vytížené.¹⁶³

education in Libya: The Challenges. National Library of Medicine [online]. 2014 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19811164/>

¹⁵⁹ AMZV, TO-T 1970-1974 Libye, *Informace o Libyjské arabské republice a výhled čs. Libyjských styků*, 2.kr. 11.5.1971

¹⁶⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, 6. zasedání VLK LALSD, 3. Kr., 9.2.1981

¹⁶¹ *Country cooperation strategy for WHO and Libya: 2010–2015*. World Health Organization [online]. 2010 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-EM-ARD-039-E>; *Libya crisis - August 2011 update* [online]. [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://reliefweb.int/report/libya/libya-crisis-august-2011-update>

¹⁶² Český statistický úřad: Tab.13.01 *Vybrané ukazatele ze zdravotnictví* (1990–2021). Czso [online]. [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/171348127/32018122_1301.pdf/54c5c22b-f791-4c57-9d98-ec2d8651275a?version=1.1

¹⁶³ NA, MZd ČSR, *Úsek ORL*, Libye 1985 Kr.38,1985; Rozhovor č. 2

3. Mezinárodní spolupráce ČSSR ve zdravotnictví a vývoz lékařů: pomoc nebo obchod

V této kapitole se pokusím stručně nastínit podstatu technické pomoci, vědecko-technické spolupráce a s tím související význam expertů.

3.1. Technická pomoc a vědecko-technická dohoda

Tzv. vědecko-technická pomoc či prostě jen technická pomoc (TP) byla v podstatě nástrojem zahraniční politiky ČSSR a ostatních států Východního bloku v čele se Sovětským svazem k získávání ekonomického a politického vlivu v rozvojových zemích.¹⁶⁴ Technická pomoc a různé druhy spolupráce, které byly poskytovány rozvojovým zemím bývaly zpravidla odůvodňovány jako pomoc pokrokovým režimům v boji proti imperialismu, kolonialismu a rasismu.¹⁶⁵ Úkoly a význam československé technické pomoci byly ustanoveny usnesením Politického byra ÚV KSČ ze 7.4.1964.¹⁶⁶ Ve své podstatě se jednalo o funkční prostředek k uplatňování geostrategické politiky na pozadí Studené války. Šlo o to, zdali to bude Západ nebo Východ, kdo získá převahu v daném regionu a z toho mimo jiné plynoucí zisky.¹⁶⁷ Služby, které Československo rozvojovým zemím poskytovalo zahrnovaly hospodářskou, kulturní, vojenskou a vědeckou oblast. Součástí této vědecko-technické pomoci byli samozřejmě experti jako lékaři, geologové ale i techničtí pracovníci či střední zdravotní personál jako zdravotní sestry. V závislosti na požadavcích cílové země a možnostech Československa byl poskytnut daný výrobek nebo služba. Spektrum možností bylo široké. Mohlo se jednat o odborné poradenství, instalaci kompletního průmyslového celku, přijímání praktikantů a studentů, školení a mnoho dalšího. V oblasti zdravotnictví byli kupříkladu vysíláni i konzultanti, projektanti a poradci pro organizaci rozvoje zdravotnického systému.¹⁶⁸ Samostatnou kapitolu tvořila vojenská technická pomoc, která ale byla

¹⁶⁴ Zkráceně RZ či se lze v dobových dokumentech setkat s výrazem HVMZ neboli hospodářsky málo vyvinuté země; STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., s. 27; ABS, OB/MV, *Stanovisko k návrhu koncepce pomoci rozvojovým zemím na období 1986-1990*, 1049 MV, sv. 16

¹⁶⁵ NA, PTCH, Polytechna, 12.sl., *Koncepce poskytování technické pomoci rozvojovým zemím na léta 1966-1970*, 22.1.1966

¹⁶⁶ NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972 3. sl., PZO Polytechna*

¹⁶⁷ KOURA, Jan. PEŠTA, Mikuláš. *Československo a studená válka v Africe. Přístupy, interpretace a roviny zkoumání*. Jan Koura, Mikuláš Pešta. Paměť a dějiny : revue pro studium totalitních režimů Roč. 14, č. 3 (2020), s. 3-13, dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/349505628_Ceskoslovensko_a_studena_valka_v_Africe_Pristupy_interpretace_a_roviny_zkoumani; NA, PTCH, Polytechna, 12. sl., *Úvaha o perspektivě technické pomoci do roku 1970*

¹⁶⁸ NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, 12.sl., *Koncepce poskytování technické pomoci rozvojovým zemím na léta 1966-1970*, 22.1.1966

spravována odděleně Hlavní technickou správou Ministerstva zahraničního obchodu a Ministerstvem národní obrany.¹⁶⁹

O průběh uzavírání kontraktů se starala jednotlivá příslušná ministerstva a podniky zahraničního obchodu. V součinnosti s dalšími aparáty jako Koordináční komisí pro poskytování technické pomoci, zastupitelskými úřady, dalšími ministerstvy, různými výbory a komisemi apod. uzpůsobovala československá vláda plán určující podobu technické pomoci, jenž vycházel z pozorovacích zpráv daného regionu, které poskytovaly zastupitelské úřady. Ty pak tyto informace získávaly činností svých zaměstnanců nebo ze sdělení expertů. Potažmo byli do cílových zemí vysíláni příslušným ministerstvem odborníci, kteří měli za úkol prozkoumat a zhodnotit proveditelnost dané zakázky.¹⁷⁰

Státy Varšavské smlouvy se při vyjednáváních s rozvojovými zeměmi snažily docílit oboustranné dohody tzv. vědecko-technické spolupráce (VTS), jejímž hlavním cílem bylo prohloubit ekonomicko-politické vazby s danou zemí a v podstatě zajistit dlouhodobé pronikání na tamní trh a přísun kontraktů, a to nejlépe bez výběrových tendrů. Tyto tendry de facto snižovaly pravděpodobnost získání dané objednávky, neboť je vyhrávaly hlavně vyspělé kapitalistické státy případně jiné země Východního bloku.¹⁷¹ VTS měla mezi smluvními stranami koordinovat vzájemnou spolupráci a usnadnit celý průběh. Pro tento účel vznikaly společné výbory pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci konající se zpravidla každoročně. V podstatě se jednalo o zasedání členů ministerstev obou zemí.¹⁷² Na sjednaný časový úsek vytvářely výbory prováděcí plány či též protokoly, ve kterých si stanovovaly hlavní cíle na dané roky. Vědecko-technická spolupráce byla společně s obchodní dohodou a kulturní dohodou formálně vrcholem technické pomoci. Kromě toho byly často separátně uzavírány dohody o spolupráci ve zdravotnictví, které se více zaměřovaly na konkrétní témata i komplexní rozvoj této sféry. Poskytování služeb expertů-lékařů a obecně vědecké a školské

¹⁶⁹ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl., *PZO Polytechna*; STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., s. 27

¹⁷⁰ STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., s. 27; Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1982 (Údaje roku 1981) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>; ABS

¹⁷¹ AMZV, TO-T 1970-1974 Libye, karton č. 2, *Informace o vývoji situace v Libyjské arabské republice a výhled čs. libyjských styků*, 11.5.1971; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *K problematice vědecko-technické spolupráce ČSSR s LAR*, 4.4.1973; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva OBO za I. pololetí 1974*, 24.8.1974

¹⁷² AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Informace o vývoji situace v Libyjské arabské republice a výhled čs. libyjských styků*, 11.5.1971; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *K problematice vědecko-technické spolupráce ČSSR s LAR*, 4.4.1973; AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva OBO za I. pololetí 1974*, 24.8.1974

otázky byly nicméně obsaženy v samotné TP či smluvené VTS, jinak řečeno státy často spolupracovaly nebo jim byly poskytovány služby v oblasti zdravotnictví v rámci VTS i bez sjednané dohody o spolupráci ve zdravotnictví. VTS otevírala nové možnosti v dlouhodobém časovém horizontu. Kvůli omezeným kapacitám a prostředkům se Československo snažilo soustředit na ty země, se kterými mělo tuto dohodu podepsanou nebo o ni usilovalo. Smlouva ve své podstatě představovala jakousi záruku, že ani jedna strana neztratí v následujících letech zájem o vzájemnou kooperaci. Nabízené portfolio v rámci vědecko-technické spolupráce v podstatě jen rozšiřovalo obecně poskytovanou technickou pomoc ať už šlo o dovoz technických zařízení, strojů a výrobků a poskytování odborných služeb v oblasti školství, turismu, státní správy, technických projektů a dalších.¹⁷³

Smlouvy o vědecko-technické spolupráci se však neuzavíraly jen s rozvojovými státy, nýbrž i se socialistickými a kapitalistickými zeměmi. Náplň VTS s ostatními socialistickými potažmo kapitalistickými státy byla však odlišná, než tomu bylo u rozvojových zemí. Není překvapením, že VTS mezi státy Východního bloku byla standardní smlouvou v podstatě jako součást spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). V rámci celého RVHP existoval Výbor pro VTS RVHP. Součástí toho byla i Stálá komise RVHP pro spolupráci ve zdravotnictví.¹⁷⁴ Ta se snažila o koordinaci společného rozvoje ve výzkumu, výrobě léčiv a oboustranných rozsáhlých projektů. Probíhaly poměrně početné výměny expertů-lékařů, studentů i pacientů. Těžištěm zahraničních pobytů zdravotníků tak byly ve skutečnosti hlavně socialistické státy nikoli rozvojové. Pro představu v roce 1980 bylo do socialistických států vysláno přes sedmnáct set odborníků. Do rozvojových zemí to bylo jen něco přes dvě stě padesát.¹⁷⁵ Zde je ovšem problém v definici socialistického státu. Československá zahraniční politika rozlišovala zpravidla tři kategorie zemí, a to socialistické země, kapitalistické země a rozvojové země. Přitom např. Kambodžská lidová republika byla považována za socialistickou zemi spíše než za rozvojovou.¹⁷⁶ Ideologické zaměření bylo tak podstatnějším ukazatelem než současná socioekonomická situace dané země. Nicméně Libye byla československou zahraniční politikou chápána právě jako rozvojový stát.

¹⁷³ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Vědecko-technická spolupráce, Vyhláška č. 6/1975 Sb.* [online]. [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1975-6>

¹⁷⁴ Knihovna a archiv: *Zdravotnická ročenka České republiky* [online]. 1982 (Údaje roku 1981) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>, s. 10-11

¹⁷⁵ Knihovna a archiv: *Zdravotnická ročenka České republiky* [online]. 1981 (Údaje roku 1980) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>, s. 13

¹⁷⁶ tamtéž

Spolupráce s rozvojovými zeměmi byla z hlediska zdravotnictví v podstatě jednostranná, protože tyto státy neměly žádné rozvinuté zdravotnictví, které by mohlo Československu a dalším zemím Východního bloku něco nabídnout. Čistě z lékařského hlediska tkvěl přínos v získaných zkušenostech, které si českoslovenští zdravotníci z těchto destinací přivezli domů. Vůči rozvojovým zemím přistupovaly státy Východního bloku tedy odlišně, než jak činily mezi sebou. Výbor pro VTS měl pro rozvojové země zřízen vlastní aparát. Byla zde snaha o společný postup v podobě Stálé komise RVHP pro koordinaci TP. Cílem podle všeho bylo ustanovit základní podmínky a metody poskytování TP. Nakolik byla tato komise funkční a jak moc jednotlivé státy Východního bloku spolupracovaly, zůstává předmětem diskuze a bádání.¹⁷⁷ Co se týče uzavírání smluv o VTS mezi ČSSR a rozvojovými státy, byla do roku 1989 sjednána dohoda o VTS např. s Egyptskou republikou v roce 1958, Republikou Niger v roce 1964, Libyjskou arabskou republikou v roce 1974, Nigerijskou federativní republikou v roce 1980, Jemenskou lidovou demokratickou republikou v roce 1980 a několika dalšími.¹⁷⁸

3.2. Zdravotníci a technická pomoc

V rámci československé agendy vědecko-technické pomoci tvořili experti samostatnou kapitolu. Proč vlastně Praha vysílala svoje odborníky konkrétně zdravotníky mimo zemi a jaký význam měli v rámci TP? To se pokusím přiblížit v této části. Výjezdy expertů měly ekonomický a politický charakter a obojí bylo provázané. V závislosti na oboru, kontraktu a smluvních podmínkách byl odborník placen přímo zaměstnavatelem tedy zemí kam byl vyslán potažmo společností v dané zemi, u které působil nebo samotným podnikem, který ho vyslal. Část tohoto platu, což činilo jen asi dvacet procent ale i více, odevzdával státnímu podniku, který zajistil jeho výjezd a působení.¹⁷⁹ Tedy konkrétně v případě lékařů to byl již řečený podnik zahraničního obchodu Polytechna. Z počátku hradilo náklady a přípravu samo Československo, což v podstatě znamenalo, že byl odborník finančně ztrátový. Smluvní podklady byly u každé země trochu jiné. V pozdějších letech se podařilo problém vyřešit přenesením části těchto nákladů na kontraktora, tedy na stranu země, kam byl expert

¹⁷⁷ Např. BOROVSKEJ, Matyáš. *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989*. Prague Papers on the history of International Relations [online]. 2021(1-2), 15 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1083689>, s. 52-53,59

¹⁷⁸ *Zákony pro lidi* In: [zakonyprolidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz) [online]. [cit. 2023-03-19], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1974-47>

¹⁷⁹ AMZV, TO-T 1970-1974 Libye, kr. č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*, 23.7.1974; NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, *Poslání technické pomoci*, 3. sl., 1964; NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, *Zpráva 1965*, 4. sl., 1965

vysílán.¹⁸⁰ Celkově tedy nebyli odborníci příliš výděleční, alespoň zpočátku ne. Problémy se řešily v podstatě za chodu a u každé země trochu jinak. V případě Libye se však v průběhu sedmdesátých let podařilo dojednat určité záležitosti týkající se právě nákladů a také lepších platů. Odlišné to bylo až v osmdesátých letech, kdy byly v Libyi nasmlouvány příznivější týmové kontrakty a působení odborníků začalo být komerční záležitostí. Obecně platilo, že experti představovali jeden ze zdrojů tvrdé měny a každý takový byl pro ČSSR velice důležitý, jelikož československá koruna nebyla vůči ostatním měnám konvertibilní a nebylo možné za ni nakupovat zahraniční výrobky. Působení expertů je v tomto případě potřeba zasadit do širšího kontextu. Ekonomické zájmy Československa v Libyi byly hlavně v osmdesátých letech poměrně velké a severoafrická země byla pro ČSSR jedním z významných zdrojů volné měny. Experti tak byli součástí větší agendy zahraniční politiky, kde jedním z hlavních cílů pozdějšího období spolupráce byl prostě čistý zisk.¹⁸¹

Druhou rovinou, která určovala význam expertů v rozvojových zemích, byla jejich samotná přítomnost, která se dala využít. Jinak řečeno, technická pomoc sloužila jako prostředek vlivové politiky. Pro státy sovětského bloku se vysílání expertů tak stávali nástrojem rozšiřující mocenský vliv. Svým způsobem byl každý specialista „vyslancem své země“.¹⁸² V tomto smyslu odborníci šířili renomé Československa a povědomí o československé technické pomoci. Součástí této poněkud marketingové a propagandistické kampaně bylo také prezentovat výrobky a samozřejmě reprezentovat socialistické zázemí Československa.¹⁸³ Vědecko-technickou spoluprací a rozvojové akce lze tak vnímat jako potenciální boj o vliv a moc mezi Západem a Východem nad Jihem. Byla zde snaha vysílat odborníky na konkrétní vytipované posty jako byly vedoucí pozice nebo vládní poradci.¹⁸⁴

¹⁸⁰ tamtéž

¹⁸¹ MAZANEC, Jakub. *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa*. Prague Papers on the History of International Relations [online]. 2021, (1-2), 66-78 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1083690>, s. 67; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. *PZO Polytechna*; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, 26.11.1985; NA, MZd ČSR, *Korespondence MZV*, Libye 1983 Kr. 22, září 1984

¹⁸² AMZV, 1975-1979, Libye, 2. kr., *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy min. zahr. věcí ČSSR B. Chňoupka v Libyi*, 7.3.1978; NA, PTCH, Polytechna, 12. sl., *Úvaha o perspektivě technické pomoci do roku 1970*; MUEHLENBECK, Philip E. *Warsaw Pact Intervention in the Third World*. I.B. Tauris, 2018., s. 6; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. *Koncepce vědecké a technické pomoci rozvojovým zemím na léta 1965 a 1966*; PEŠTA, Mikuláš. *Czechoslovakia, Eastern Bloc and Expert Missions to Africa. An Introduction to the Special Issue. Prague Papers on the History of International Relations*. 2021, 2021(1-2), 11. ISSN 2336-7105.

¹⁸³ BOROVSÝ, Matyáš. *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989*. Prague Papers on the history of International Relations [online]. 2021(1-2), 15 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1083689>, s. 52-53,59

¹⁸⁴ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. *Koncepce poskytování technické pomoci RZ PZO Polytechna pro rok 1964 a 1965*

Obzvlášť lékaři byli vedením vnímáni jako vysoce efektivní v otázce šíření vlivu a dobrého jména. Vzhledem k povaze jejich oboru, který je zpravidla velice náročný, potřebný a nedostatkový, byla jejich práce tzv. vidět. Svou činností zapůsobili na populaci dané země a vytvářeli kladný dojem. Zdravotníci jsou obecně vzato považováni za mírový obor, který je vnímán v pozitivních konotacích.¹⁸⁵ Jedním z úkolů expertů obecně bylo také provádět jakýsi průzkum místního trhu a vytvořit pomyslné informační kanály. Jinak řečeno, měli podávat hlášení a zprávy obchodnímu oddělení, které mělo tyto texty zpracovat k efektivnějšímu uplatňování československých zahraničních zájmů. Ani lékaři v tomto ohledu nebyli výjimkou. Vedení doufalo, že zdravotníci budou prezentovat československá zdravotnická zařízení, přístroje a léky a že v dané destinaci vyvinou aktivní snahu o průzkum obchodních příležitostí.¹⁸⁶ Zpravodajské využití specialistů však nebylo nejlepší. Experti nebyli příliš aktivní při navazování obchodních kontraktů či podávání návrhů na nějaké zlepšení.¹⁸⁷ Mimo to měl zdravotník v zahraničí prohlubovat svou kvalifikaci a získávat zkušenosti např. právě léčbou exotických chorob nebo prací v obtížných podmínkách. Díky tomu pak mohl zvyšovat prestiž československého zdravotnictví na mezinárodních konferencích a také se zvýšila šance, že československý lékař obsadí nějaký důležitý post v mezinárodních organizacích např. ve Světové zdravotnické organizaci.¹⁸⁸

Z rozhovorů pořázených s účastníky čtvrtého symposia o organizaci zdravotnictví a výchově zdravotnických pracovníků v rozvojových zemích, které se konalo v Československu v roce 1974, vyplývají zajímavé postřehy, jak východoevropští lékaři vnímali respektive prezentovali význam zdravotnické pomoci v rozvojových zemích. A. S. Chromov z Institutu lékařské parazitologie a tropické medicíny v Moskvě kupříkladu uvádí, že angažmá Sovětského svazu v rozvojových zemích představuje velkou pomoc při zabezpečování zdravotní péče obyvatelstvu, školení národních lékařských kádrů či při budování materiálně technické základny (myšleny tím zdravotnické objekty). Dále konstatuje, že toto působení

¹⁸⁵ STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy., s. 23

¹⁸⁶ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 12.sl., *Koncepce zdrav. Pomoci rozvojovým zemím*, 13.8.1966

¹⁸⁷ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č. 2, *Zpráva o technické pomoci v Libyi*, 9.8.1974; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 12.sl., *Koncepce zdrav. Pomoci rozvojovým zemím*, 13.8.1966

¹⁸⁸ Knihovna a archiv: *Zdravotnická ročenka České republiky* [online]. 1975 (Údaje roku 1974) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>, s. 8

pomáhá rozvoji národní lékařské vědy.¹⁸⁹ Je skutečně otázkou nakolik a zda vůbec lékaři věřili, že je jejich zahraniční mise čistě dobročinnou pomocí méně rozvinutým státům.¹⁹⁰

Nelze vyloučit, že některé vedla i víra v ideologii a přesvědčení o úloze zemí RVHP šířit v rozvojovém světě osvětu a pokrok. Mnohem spíše se však jeví, že vědecko-technická pomoc byla frází, která ne zcela vystihovala úplný charakter a pozadí spolupráce. Lze souhlasit, že TP byla pro cílovou zemi prospěšná v otázce potřebného rozvoje a poskytující zemi zase plynoucími benefity. Pracuji ovšem s myšlenkou, že ve výsledku TP i celý koncept VTS v podstatě škodil sám sobě. V porovnání s angažmá západních států a firem, působila vědecko-technická spolupráce jako přebytečný byrokratický prostředek, kterým se socialistické státy snažily cílovou zemi nějak pojistit, získat a tím dorovnat ekonomickou převahu Západu. Zároveň se pokoušely rozšířit svůj vliv a posílit geostrategické a geopolitické postavení Východního bloku v rozvojovém světě. Nelze hovořit o výraznějším úspěchu. Nutno také podotknout, že řada řídicích aparátů, které se o agendu TP a VTS staraly, vznikala relativně pozdě až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Např. zmíněná Komise pro koordinaci poskytování technické pomoci byla zřízena až usnesením vlády v roce 1979. Koncepce poskytování TP a VTS obecně nebyla nikdy zcela dotvořena a ještě v osmdesátých letech se přístup k těmto zahraničněpolitickým nástrojům měnil se snahou o zefektivnění.¹⁹¹

¹⁸⁹ *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 31.10.1974, 23(44). s. 7. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:384289fb-f868-46d2-bada-22aa56432ff3>

¹⁹⁰ MUEHLENBECK, Philip E. *Warsaw Pact Intervention in the Third World*. I.B. Tauris, 2018. ISBN 978-1788310550, s. 11-12

¹⁹¹ ABS, OB/MV, *Stanovisko k návrhu koncepce pomoci rozvojovým zemím na období 1986-1990*, 1049 MV, sv. 16; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, karton č. 4, *Hodnocení stavu plnění zaměření a hl. úkolů čs. zahraniční politiky vůči Libyi, 1989*

4. Vrcholné období spolupráce ve zdravotnictví

Osmdesátá léta byla jednoznačně obdobím nejintenzivnější zdravotnické spolupráce mezi Československem a Libyí. V následující kapitole se budu věnovat československým lékařům a sestřám rok po roce a konečně také celé kooperaci ve zdravotnictví, která se v této dekádě naplno rozběhla.

4.1. Dohoda o spolupráci ve zdravotnictví

V roce 1981 se kromě zmíněné Džallúduvy a Treikího návštěvy udála ještě jedna mnohem významnější. Československý prezident Gustáv Husák podnikl cestu do Libye.¹⁹² Společně s prezidentem Husákem přiletěl do Tripolisu i ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek, jenž se setkal se svým libyjským protějškem Abdal Atí Ibrahim Obejdím a společně podepsali Dohodu mezi Československou socialistickou republikou a Libyjskou arabskou lidovou socialistickou džamáhírijí o spolupráci v oblasti zdravotnictví. Smlouva vstoupila v platnost 11. listopadu téhož roku a představovala významný okamžik vzájemné kooperace ve zdravotnickém sektoru.¹⁹³

V listopadu 1982 se delegace obou zemí sešly v Praze, aby projednaly náplň a prohloubení spolupráce v rámci uzavřené dohody.¹⁹⁴ Samotná dohoda měla celkem jedenáct článků. Základem smlouvy byl obecný rozvoj spolupráce a vzájemná výměna zkušeností v otázkách zdravotnictví a lékařské vědy. Tím byly myšleny např. zkušenosti s hygienickou či protiepidemickou péčí, se zacházením s přístroji nebo řízením zdravotnických služeb. Libye i ČSSR se zároveň zavázaly k vzájemné výměně poznatků v podobě odborné literatury, filmů či přehledech o epidemiologické situaci ve svých zemích. Ve smlouvě pochopitelně nechyběla spolupráce zdravotnických institucí a ústavů jako škol či výzkumných center. Obě strany se rovněž zavázaly k poskytování péče občanům druhé strany. Vůbec nejpodstatnějším bodem, a to obzvlášť pro Libyi, bylo vysílání odborníků a školení libyjských studentů a praktikantů. Veškeré náklady spojené s vysíláním expertů měla hradit strana na jejíž žádost

¹⁹² GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 176; <https://www.jstor.org/stable/25734512>; ZÍDEK, Petr a Karel SIEBER. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

¹⁹³ HRBEK, Ivan. *Libyjská arabská lidová socialistická džamáhírija*. Praha: Svoboda, 1982. Zeměmi světa (Svoboda)., s. 192; Rudé právo. Praha. 10.9.1981. ISSN 0032-6569, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>; AMZV, Porady kolegia 1953-89, *Realizace orientačního plánu sjednávání mezinárodních smluv na rok 1981*; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Sbirka zákonů 63/1982, vyhláška ministra zahraničních věcí*, kr. 670, 19.4.1982

¹⁹⁴ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

byli specialisté vysláni, tedy Libye. Předem lze říci, že vysílání odborníků bylo po celou dobu spolupráce de facto stěžejní a jednostranné z ČSSR do Libye. Opačně to bylo se studenty, kteří přijížděli z Libye do Československa. Vyznění smlouvy jako dohody mezi státy, které mají stejně či podobně vyspělé zdravotnictví, je zde v podstatě formální. Smlouva byla platná na dobu pěti let s předpokladem jejího prodloužení, k čemuž docházelo ještě po roce 1989. Vypršela v podstatě vypovězením českým ministerstvem zahraničí až v roce 2011.¹⁹⁵

Předmětem jednání o budoucí kooperaci bylo především vysílání československých zdravotnických expertů do libyjských nemocnic a dalších institucí. Jak je ze záznamu patrné, tomuto jednání předcházelo setkání mezi ministrem zdravotnictví Slovenské socialistické republiky Emilem Matejičkem a tajemníkem Všeobecného lidového výboru pro zdravotnictví Libye (ekvivalent ministerstva) Muradem A. Langhím v Tripolisu. Langhí se rovněž setkal s místopředsedou vlády ČSR Stanislavem Rázlem.¹⁹⁶ Plánované setkání s Jaroslavem Prokopcem, ministrem zdravotnictví ČSR, se neuskutečnilo.¹⁹⁷ Výsledkem těchto přípravných rozhovorů bylo právě společné zasedání delegací, které měly za úkol dohodnout konkrétní podobu zdravotnické kooperace v rámci uzavřené dohody. Obě strany zhotovily písemnou podobu smlouvy, která podrobněji ustanovovala podmínky a cíle spolupráce.¹⁹⁸

4.1.1. Experti

Celé jednání bylo rozděleno do dvou oddílů, Každá tato pracovní skupina se měla zabývat konkrétními tématy budoucího rozvoje. Právě první skupina měla na starost projednat budoucí nasazení dalších expertů v libyjských nemocnicích a také vzdělávání a školení libyjského zdravotnického personálu. V této pasáži se pokusím přiblížit dohodnuté plány vysílacích akcí.

Prvním tématem bylo doplnění týmu v Gurgi a sestavení týmu v Badri. O Badri vyjádřil Všeobecný lidový výbor pro zdravotnictví zájem již dříve toho roku. Konkrétně mělo

¹⁹⁵ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Sbírka zákonů 63/1982, vyhláška ministra zahraničních věcí*, kr. 670, 19.4.1982

¹⁹⁶ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z rozhovorů mezi ministrem zdravotnictví SSR a tajemníkem VLV pro zdravotnictví Libye*, kr. 670, 28.10.1981; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol o jednání delegace vedené místopředsedou vlády ČSR a předsedou ČPK v Libyjské arabské socialistické džamáhírji*, kr. 670, 20.10.1982

¹⁹⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Informace o plnění „Zaměření hlavních úkolů zahraniční politiky ČSSR vůči Libyi“*, Kr. 1, 24.8.1983

¹⁹⁸ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců S.P.L.A.J. a delegací zástupců ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 3.5.1983

jít o pětadvacetičlenný tým.¹⁹⁹ Obě strany se však během těchto jednání pouze shodly na doplnění stavů, vyřešení problému ubytování a o vyslání nového týmu do Badri se měly vést v budoucnu další rozhovory. Podobné to bylo s týmem pro Surman. Ministr zdravotnictví SSR Emil Matejiček navštívil ještě jednou před konáním tohoto jednání Tripolis, kde přislíbil vyslání dalších týmů mimo jiné právě do Surmanu. I v tomto případě trvalo další dva roky, než byl tým Surman skutečně vypraven.²⁰⁰ Libyjská strana dále požadovala zřízení pediatrického a gynekologického oddělení v nemocnici v Misurátě. Příslušné specifikace požadavku měly být dodány v samostatném protokolu po schválení příslušnými „libyjskými autoritami“.²⁰¹

Větším projektem bylo zadání na sestavení početného týmu zdravotníků včetně pedagogů z československých lékařských fakult pro provoz nemocnice v Tripolisu Shab Musallah Hospital, která byla zamýšlena zároveň jako fakultní.²⁰² V souvislosti s objednávkou na Shab Musallah byla Libyjcům nabídnuta prohlídka československých zdravotnických zařízení, kde by jim byl představen způsob, jakým československé zdravotnictví administrativně spravuje a řídí nemocnice a také jaké metody a způsoby jsou při provozu uplatňovány. Libyjci tuto nabídku přijali a v červnu následujícího roku Československo navštívil generální ředitel Vojenské lékařské služby Sharif Farhat. Setkal se s několika čelními československými lékaři a politiky a prohlédl si několik nemocnic.²⁰³

Dalším bodem smlouvy bylo zřízení dvou rehabilitačních center na východě země v Bengházi a na západě v Ghanzuru (Janzur). I v tomto případě vyjádřili českoslovenští zástupci ochotu poskytnout potřebné experty, avšak trvali na tom, aby měli českoslovenští experti možnost tato centra navštívit a podrobně projednat detaily. Experti měli dorazit výlučně na pozvání. Z tohoto opatrného postupu můžeme soudit, že Československo se nechtělo zavazovat k poskytnutí odborníků, aniž by předem ověřilo podmínky v místě jejich případného působení. Lze též usoudit, že libyjská strana té československé patrně nepředala

¹⁹⁹ NA, MZd ČSR, *Informace o vztazích s Libyjskou lidovou socialistickou džamáhírijí*, Libye 1982, kr. 12, 11.10.1982; NA, MZd ČSR, *Stanovisko k požadavkům tajemníka VLV pro zdravotnictví*, Libye 1982, kr. 12, 27.10.1982; NA, MZd ČSR, *Zápis z porady FMZO, odbor 11.c, Libye 1982*, kr. 12, 10.11.1982

²⁰⁰ Tamtéž

²⁰¹ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání o technické spolupráci mezi S.P.L.A.J. a ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 6.6.1983

²⁰² NA, MZd ČSR, *Informace o vztazích s Libyjskou lidovou socialistickou džamáhírijí*, Libye 1982, kr. 12, 11.10.1982; NA, MZd ČSR, *Stanovisko k požadavkům tajemníka VLV pro zdravotnictví*, Libye 1982, kr. 12, 27.10.1982; NA, MZd ČSR, *Zápis z porady FMZO, odbor 11.c, Libye 1982*, kr. 12, 10.11.1982; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

²⁰³ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání o technické spolupráci mezi S.P.L.A.J. a ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 6.6.1983

všechny podklady k nabízeným pozicím. Každopádně až do roku 1989 k realizaci nedošlo. V tomto roce se o této možnosti začalo opět vážně uvažovat, ale čs. strana mohla nabídnout jen středně-zdravotnický personál, neboť pro potřeby rehabilitačního centra neměla momentálně dostupné lékaře.²⁰⁴

Dále se diskutovaly možné počty zdravotnického personálu pro nespécifikovaná zdravotnická zařízení. Většinou není přesně řečeno, pro která zařízení byly tyto jednotky zamýšleny. Buďto se jednalo o nové skupiny pro dosud neurčené či předpokládané kliniky a nemocnice, anebo o zdravotníky, kteří měli střídát své kolegy v Gurgi a Misurátě. Požadované počty nabízejí zajímavý a ucelený náhled na podobu jednotlivých nemocničních oddělení, která Libye pohledávala. V některých případech se jednalo o vyložené specializované skupiny. Pro celistvost se nejdříve rozepíší o struktuře týmů v Gurgi a Misurátě, které do Libye dorazily již během roku 1980 (viz podkapitola Lékaři, lékaři, lékaři).

Týmy byly zpravidla složené z lékařského personálu, který byl sestavován tak, aby pokryl co nejširší škálu potřebných odborných zaměření. Měly zajišťovat chod celého zdravotnického zařízení. Týmy měly proto poskytovat co nejobširnější lékařskou péči. Ve skupinách tak byli přítomni zároveň internisté, kardiologové, pediatři, rentgenologové, anesteziologové. Později přicházely od Libyjců požadavky na specializované skupiny pro konkrétní oddělení určité nemocnice jako tomu bylo právě během tohoto jednání. Československé ministerstvo zdravotnictví mohlo Libyi nabídnout pestré spektrum úzce specializovaných oborů. Praha byla teoreticky schopna dodat Tripolisu téměř jakéhokoli zdravotnického specialistu. Výčet nabízených a požadovaných atestací obsahoval např. neurochirurgii, dětskou chirurgii, ortopedii, genetiku, kardiochirurgii, virologii, internu, stomatologii, porodnictví, radiologii, toxikologii a další.²⁰⁵ Lze říci, že šíře a také počty požadovaných oborů odpovídaly složení moderního zdravotnického zařízení. Pro celkové zabezpečení soběstačnosti a vlastní správy byl ve skupinách dokonce přítomen i nezdravotnický personál jako byly sekretářky, tlumočníci, technici nebo kuchaři. Zpravidla se jednalo nanejvýš o jedno či dvě místa.²⁰⁶

²⁰⁴ NA, MZd ČSR, *Dopis PZO ohledně dlouhodobé spolupráce v oblasti rehabilitace*, Libye 1988, kr. 38, 14.4.1989

²⁰⁵ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z šestého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.5.1981

²⁰⁶ NA, PTCH, Polytechna, organizace zahraničního obchodu, *Addendum*, Praha, 1986, šanon Libye – korespondence 1986, 1982

Libyjci obecně požadovali vysokou míru kvalifikace a profesionality. Zájem pak měli hlavně o úzkoprofilové obory, které byly značně nedostatkové. Byli to například kardiochirurgové, neurochirurgové, onkologové a další. Podobné obory jsou vysoce kvalifikované a ze své podstaty jich není nikdy nadbytek. Libyjcům nešlo jen o nějakou výpomoc ale skutečně o zajištění chodu celých zdravotnických institucí. Pro některé obory uváděli nutnost mít alespoň několikaletou praxi. Libyjci si například kladli požadavek, aby zdravotní sestry měly odpracováno alespoň šest let.²⁰⁷ Ve skutečnosti se československé straně zpravidla nedařilo naplňovat plnou strukturu požadovaných týmů. Chybějící specializace ve skupinách později zaplňovali Libyjci experty jiné národnosti. Obzvláště u individuálních kontraktů bylo běžné, že bylo dané zdravotnické zařízení vyloženě multinacionální. Českoslovenští experti často spolupracovali s lékaři z Filipín, Egypta, Pákistánu, Indie, Jugoslávie či Polska a dalších.²⁰⁸

Československým vyjednávačům byly předány požadavky na následující specializovaná oddělení. Požadováno bylo celkem deset osob pro dětskou chirurgii ve složení: jeden vysoce kvalifikovaný pediatrický chirurg, jeden specializovaný pediatrický chirurg, dva lékaři se zkušenostmi v oblasti pediatrické chirurgie a šest zdravotních sester rovněž se zkušenostmi z pediatrické chirurgie. Požadavky na plastickou chirurgii obsahovaly šestnáct osob v následujícím složení: jeden vysoce kvalifikovaný plastický chirurg, dva specializovaní plastičtí chirurgové, tři lékaři se zkušenostmi s plastickou chirurgií a deset kvalifikovaných zdravotních sester specializovaných pro službu na jednotce intenzivní péče. Pro hrudní chirurgii bylo zapotřebí třinácti osob: jeden vysoce kvalifikovaný chirurg, dva specializovaní chirurgové, tři zkušení lékaři, dva anesteziologové a pět kvalifikovaných sester.²⁰⁹

Kardiochirurgické oddělení mělo zahrnovat dvacet čtyři osob respektive celkem čtyřicet osm, protože byly požadovány dva týmy, přičemž jeden měl působit v Bengházi a druhý v Tajuře na západě země. Složení bylo následující: jeden profesor, jeden kvalifikovaný kardiochirurg, jeden specialista, dva anesteziologové, jeden technik, dvě kvalifikované operační sestry, deset zdravotních sester pro jednotku intenzivní péče, čtyři lékaři pro jednotku intenzivní péče, jeden fyzioterapeut, jeden radiolog. Libyjská strana také potřebovala

²⁰⁷ NA, MZd ČSR, *Job description, qualifications, experience required for medical personnel*. Libye 1982, kr. 12, 6.6.1983

²⁰⁸ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Hlasenie o moralnopolitickom stave timu za mesiac december 1985* Praha 1986, šanon Libye – korespondence 1986, prosinec 1985

²⁰⁹ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982.

celkem tři neurochirurgické týmy po dvaceti pěti zdravotnicích: jeden profesor, jeden anesteziolog, jeden radiolog, čtyři lékaři, patnáct zdravotních sester pro jednotku intenzivní péče, dva operační techniky a jeden technik pro encefalograf.²¹⁰

Libyjci také předali československým zástupcům požadavky týkající se individuálních expertů. Po československé straně žádali celkem: třicet anesteziologů, třicet radiologů, patnáct fyzioterapeutů, jedenáct specialistů na respirační choroby, čtyři jednotky po deseti technikách specializujících se na protézy, čtyři mikrobiology, jednoho bakteriologa, deset laboratorních techniků a sedm rentgenových techniků. Některé profese žádali bez uvedení specifického pracovního zařazení, jiné pro konkrétní pracoviště jako byly léčebny pro tuberkulózní pacienty v Tripolisu, Bengaházi a Sebze. Zároveň si československá strana kladla podmínku, aby Tripolis umožnil vedoucím zdravotnických týmů navštívit projednávaná působiště ještě před sepsáním konečného protokolu a probrat detaily s libyjskými kolegy.²¹¹

Obě strany probíraly záležitost týkající se podoby samotných kontraktů. Řešila se otázka individuálních i kolektivních kontraktů. Jak jsem již psal v předešlých kapitolách a jak dokládá tato smlouva, Československo sice akceptovalo libyjský požadavek na kontrakty jednotlivců, ale samo preferovalo týmové smlouvy. V případě, že by se Libye rozhodla od kolektivních dohod ustoupit, respektive je zcela zrušit ve prospěch individuálních (což se de facto stalo v roce 1984), měly se obě strany následně poradit, jak postupovat dál, aby bylo nalezeno alternativní řešení, které by vyhovovalo oběma stranám.²¹² Otázka kontraktů se řešila ještě několikrát.

4.1.2. Studenti

První jednací skupina řešila kromě expertů i možnost studia libyjských studentů medicíny v Československu. Českoslovenští zástupci vyjádřili ochotu přijmout padesát studentů. Trvali však na tom, že musí být oběma stranami co nejdříve domluveny a podepsány všechny podmínky a náležitosti, které se uchazečů týkají. Československo bylo rovněž ochotno přijmout dalších padesát libyjských studentů, kteří již absolvovali lékařské studium na libyjských školách. V Československu měli získat další zkušenosti a hlavně osvědčení o specializaci. Libyjci vyjádřili zájem o kvalifikaci svých studentů především

²¹⁰ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982.

²¹¹ tamtéž

²¹² tamtéž

v oborech fyzioterapie, zubní technik, radiologický asistent, laborant biochemie, zdravotní inspektor, asistent farmacie a výživový poradce. V případě potřeby doladění detailů v této záležitosti, měla být vyslána do ČSSR libyjská delegace.²¹³

S Libyí však byla Tato část spolupráce s Libyí však zůstala spíše na nízké úrovni, protože Libye v tomto ohledu nejevila přílišnou aktivitu. I když měla o školení svých studentů zájem (nejvíce v osmdesátých letech) a o možnosti studia libyjských studentů na československých školách se opakovaně jednalo, Tripolis československá stipendia příliš nevyužíval. Podobně však reagoval i na nabídky ostatních států Východního bloku.²¹⁴ O složení a počtech libyjských studentů toho prozatím není mnoho známo. Mnozí absolvovali jen krátkodobé kurzy a další postgraduální studia. Navíc ne všichni libyjské studenti byli medicí. Je obtížně odhadnout, kolik libyjských studentů medicíny československými školami prošlo. V roce 1989 studovalo na lékařských fakultách v Československu kolem jednoho tisíce zahraničních studentů. Problém ovšem je, že ročenky ČSSR berou v potaz pouze denní studium a národnostní skladbě studujících cizinců není věnována pozornost.²¹⁵ Československo přijímalo studenty z desítek zemí, takže i hrubý odhad je problematický. Hovoříme pravděpodobně nanejvýš o několika málo desítkách studentů.

Právě po podpisu Dohody o spolupráci ve zdravotnictví v roce 1981 se mělo zintenzivnit i vysílání libyjských studentů a praktikantů na československé školy. Během následného setkání ministra zdravotnictví SSR Emila Matejička a tajemníka Všeobecného lidového výboru pro zdravotnictví Murada A. Langhího téhož roku se probírala potřeba Libye vyškolit své lékařské kapacity. Langhí požadoval přijetí jednoho tisíce studentů pro středně zdravotní vzdělání a dvě stě padesáti studentů pro vysokoškolské lékařské vzdělání, a to v rozmezí pěti let (1981-1985). Matejiček byl požadavkům otevřený a sdělil, že se tím československá strana bude vážně zabývat.²¹⁶ Část tohoto požadavku Československo

²¹³ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

²¹⁴ AMZV, TO-T 1980-89 Libye, *Informace o Libyjské arabské lidové socialistické džamáhíriji*, Kr. 1, srpen 1985

²¹⁵ NNAJI, Kristýna. *Zahraniční studenti v Československu v 70. a 80. letech* [online]. Univerzita Karlova Fakulta humanitních studií [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97938/120297208.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Diplomová práce. UK., s. 26

²¹⁶ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z rozhovorů mezi ministrem zdravotnictví SSR a tajemníkem VLV pro zdrav. Libye.*, kr. 670, 28.10.1981

přislíbilo splnit následujícího roku právě při jednáních o náplni uzavřené dohody.²¹⁷ Realizace však uvízla na nedostatku financí na ubytování libyjských studentů. Libyjská strana měla také výhrady k učebním osnovám. Nejprve tak bylo přijetí stovky studentů odsunuto na rok 1984.²¹⁸

Ani tehdy však k tomu patrně nedošlo. V roce 1985 totiž dorazila do ČSSR libyjská zdravotnická delegace projednat záležitost školení libyjských zdravotníků. Tématy jednání měly být právě dlouhodobé školení libyjského středně zdravotnického personálu a postgraduální studia libyjských lékařů, a to na náklady Libye.²¹⁹ Pozitivní odpověď přišla z Prahy do Tripolisu až téměř po roce. Federální ministerstvo zdravotnictví předložilo stanovisko o výši nákladů a délce studia. Postgraduální specializační kurz byl tříletý, z toho pět měsíců tvořila jazyková příprava a osmnáct měsíců praxe. Středně zdravotní personál měl projít víc jak půlroční specializací včetně jazykové přípravy.²²⁰ Jestli se však dohodu podařilo naplnit, není jasné.²²¹

Proč se však nedařilo prohlubovat spolupráci i v oblasti odborného a vysokoškolského vzdělávání, je otázkou. Nejspíše šlo o kombinaci různých důvodů. Pro Československo to zkrátka nemuselo být dostatečně výhodné. Některé státy, jako právě Kaddáfího Libye, se zase obávaly indoktrinace svých občanů v socialistické zemi. A pak tu byly již klasické byrokratické a administrativní potíže, které celý proces brzdily. Libye např. nebyla ochotná podepsat s ČSSR konzulární dohodu, dohodu o právní pomoci a dohodu o uznání dokladů o vzdělání. Tyto úmluvy by podstatně ulehčily práci úřadům např. při porušení zákona v jedné ze zemí nebo při studiu. Otázka libyjských studentů a praktikantů medicíny zůstává do velké míry otevřená. Zájem na obou stranách byl evidentní, ale řada překážek bránila v prohloubení této formy spolupráce. Studenti medicíny tak zůstali pravděpodobně spíše minoritní částí celé kooperace navzdory vcelku velkým plánům.

²¹⁷ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhíríje o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

²¹⁸ NA, MZd ČSR, *Technická pomoc Libyjské lidové socialistické džamáhíríje*, Libye 1982, kr. 12, 1982

²¹⁹ NA, MZd ČSR, *Návštěva libyjské zdravotnické delegace*, 1985 kr. 38, 16.11.1985; NA, MZd ČSR, *Subject of Studies*, 1985 kr. 38, 26.11.1985

²²⁰ NA, MZd ČSR, *Postgraduální studia libyjských lékařů a středních zdravotnických pracovníků v ČSSR*, 1986 kr. 38, 17.3.1986

²²¹ NA, MZd ČSR, *Zajištění programu pro stipendisty SZO*, Libye 1982, kr. 12, 26.8.1985

4.1.3. Léky a zdravotnická technika

Druhá skupina jednala o možnostech vývozu československých farmaceutických produktů a zdravotnické techniky a materiálu do Libye. Co se týče vývozu léků a techniky z ČSSR do Libye před smlouvou, je k roku 1982 k dispozici jen málo údajů. V roce 1968 měl PZO Kovo dodat zdravotnické zařízení jedné libyjské klinice.²²² Další střípek pochází z roku 1970 týkající se vybavení pro stomatologickou kliniku v Tripolisu.²²³ Libyjský představitelé projevíli zájem o československé zdravotnické potřeby potom při podepisování kontraktů na první lékařské týmy na konci roku 1979.²²⁴ Je jasné, že Libye musela dovážet potřebné nemocniční vybavení a také léčiva. Dodavatelská síť byla určitě pestřejší. Ostatně po vyostření vztahů se Spojenými státy v roce 1982 se Washington rozhodl zakázat veškerý vývoz do Libye s výjimkou potravin a léků. Když byly po roce 1986 obchodní styky mezi USA a Libyí zcela přerušeny, dotklo se to jistě i prodeje léků.²²⁵ Léky mohly proto pocházet třeba z Francie nebo ze socialistických států. Bylo tedy jednou z dodavatelských zemí v této oblasti i Československo? Jisté to není. Jedinou indicií je obecný seznam exportovaného zboží z roku 1981, který obsahuje i léky a zdravotnické přístroje v hodnotě jen něco přes milion dolarů. Jednalo se tak o menší objem.²²⁶ Jak dokládá záznam z jednání mezi Emilem Matejičkem a Muradem Langhím z října 1981, v oblasti farmacie a zařízení „...doposud neexistovala spolupráce z důvodu nedostatečných kontaktů.“²²⁷

Za účelem dohledání možných kontraktů, které by se týkaly zdravotnického materiálu, jsem zvláště v Archivu bezpečnostních složek procházel svazky zmíněného PZO Kovo. PZO Kovo byl podnik s širokým zaměřením. Vyvážel i dovážel elektroniku, průmyslové výrobky i suroviny. Zde je však především důležité, že obchodoval i s výrobky zdravotnického charakteru. V archiváliích jsem nicméně nenalezl žádný dokument, který by zaznamenával obchod se zdravotnickými potřebami mezi ČSSR a Libyí.²²⁸ V Národním archivu je uložen fond PZO Kovo, který je ale datován jen do roku 1970 a není přístupný. Velmi významným a dost možná klíčovým zdrojem může být fond PZO Chemapol, který měl

²²² NA, PTCH, Polytechna, 7.sl., *Rozbor 1968*

²²³ NA, PTCH, Polytechna, 11. sl., *Rozbor TP RZ za rok 1970*

²²⁴ NA, MZd ČSR, *Záznam o návštěvě delegace libyjského ministerstva zdravotnictví*, Libye 1980, kr. 12, 4.1.1980

²²⁵ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 145

²²⁶ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z šestého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.5.1981

²²⁷ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z rozhovorů mezi ministrem zdravotnictví SSR a tajemníkem VLV pro zdravotnictví Libye*, kr. 670, 28.10.1981

²²⁸ V případě Kovo pravděpodobně nepomůže ani Národní archiv, jehož fond je datován jen do roku 1970. Nicméně fond není dosud zpracován a momentálně není ani přístupný.

vývoz léků na starosti. V současnosti je v Národním archivu na dvě stě šedesát metrů nezpracovaného materiálu tohoto podniku. Neméně zajímavé by mohly být materiály PZO Chirana. Velká část těchto archivních fondů bývá jen částečně zpracována nebo vůbec. Je dost možné, že některé dokumenty vyplynou na povrch později, a není tak vyloučeno, že Československo do Libye zdravotnickou techniku a další materiál vyváželo a možná i ve větším množství. Mimo to se nabízí ještě jedno vysvětlení. V koncepci zdravotnické pomoci rozvojovým zemím z roku 1966 se lze dočíst, že poskytování zdravotnických zařízení a nástrojů bylo uskutečňováno prostřednictvím samotného Ministerstva zdravotnictví nebo Československého červeného kříže.²²⁹

Při jednáních o náplni dohody v roce 1982 tu byla jistá snaha o prohloubení spolupráce i v této oblasti. Československá strana nabídla dovoz léků prostřednictvím podniku zahraničního obchodu Chemapol. Libyjcům byl předán katalog produktů včetně cen. Dle dohody měli po prostudování zaslat Chemapolu seznam vyhovujících produktů včetně požadovaného množství a komentáře k uvedené ceně. Chemapol měl obratem zaslat vzorky. Zprávu o uskutečněném prodeji či uplatnění československých léků v Libyi však dostupná archivní dokumentace neobsahuje. Ani respondenti, kteří poskytli autorovi práce rozhovor, se s československými farmaceutickými produkty během svého působení v Libyi nesetkali.²³⁰ Důvodem, proč Československo nevyváželo do Libye větší množství farmaceutických výrobků, byly patrně požadavky libyjské strany na dodržování certifikace WHO. Konkrétně jde o tzv. G.M.P. neboli Good manufacturing practices, což je standard prosazovaný Světovou zdravotnickou organizací, který má zajistit, že jsou výrobky kvalitní a bezpečné.²³¹ Chemapol ani jiné československé podniky jako např. Spofa (Spojené farmaceutické závody) tyto podmínky výroby nesplňovaly a nemohly se tedy účastnit tendrů.²³² Československá strana proto žádala své libyjské protějšky o zvážení podepsání přímého dlouhodobého kontraktu. Libyjci zdůraznili důležitost těchto podmínek, a i když nakonec sdělili, že berou československé standardy na vědomí, nelze vyloučit, že se jednalo jen o zdvořilostní frázi.

²²⁹ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 12.sl., *Koncepce zdrav. pomoci rozvojovým zemím*, 13.8.1966

²³⁰ 1. a 2. rozhovor

²³¹ WHO, GMP. 2.12.2022 [online] Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/medicines-good-manufacturing-processes>

²³² NA, MZd CSR, *Zápis z porady FMZO, odbor 11.c*, Libye 1982, kr. 12, 10.11.1982

Léky tak byly patrně do Libye dováženy hlavně ze západních zemí, jak dokládají respondenti a jak také naznačují libyjské požadavky na GMP certifikáty.²³³

Zástupci ČSSR také předložili portfolio podniku zahraničního obchodu Chirana, který se zaměřoval na dovoz a vývoz zdravotnické techniky a materiálu.²³⁴ Toto „pézetko“ nabízelo kompletní výbavu pro všechny druhy zdravotnických zařízení od malých klinik až po celé nemocnice. Podnik byl připraven poskytnout poměrně rozsáhlý servis. Chirana byla schopná zařídit vše od konzultací přes projektování, instalace až po opravy a další služby. Nabízela také např. technický program, v jehož rámci by zařídila kompletní nábor techniků a inženýrů pro správu zdravotnického zařízení a jejich výcvik. I v tomto případě však dostupné archivní dokumenty vypovídající o československé zdravotnické technice v Libyi schází a ani respondenti si nejsou vědomi, že by se s čs. technikou setkali.²³⁵ Podle zmíněného seznamu vývozu obsaženého v dokumentech ke Společnému výboru pro VTS, se do Libye vyvezlo zdravotnické zařízení v řádu jen několika kusů. K realizaci nějaké zakázky na kompletní vybavení zdravotnického zařízení však nejspíš nikdy nedošlo.²³⁶ Libyjci ostatně o zdravotnický materiál a přístroje nejevili příliš velký zájem. Uplatnit své zboží v rámci dohody realizované na základě transakce v tvrdé měně v tomto případě o to mnohem více usilovala československá strana. Libyjští delegáti na československé nabídky odpověděli návrhem, že začnou odebírat zboží „...méně technologicky náročné, převážně spotřebního charakteru.“²³⁷

Chirana mimo to nabízela výstavbu kompletních zdravotnických zařízení tzv. na klíč. Zakázku na výstavbu nemocnic získalo několik socialistických zemí, především pak Jugoslávie a Bulharsko, v rámci rozvojového programu zdravotnictví libyjské vlády. Libyjci při jednání sdělili, že některé projekty jsou volné a rádi by je československým podnikům nabídli k realizaci. Československá strana reagovala kladně. Nabídku na výstavbu celé nemocnice neadresovala libyjská strana Československu poprvé. Již při podpisu smluv na československé týmy na konci roku 1979 projeví Libyjci o stavbu nemocnic zájem, ale

²³³ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

²³⁴ Chirana. 2.12.2022. [online] Dostupné z: <https://www.chirana.eu/o-nas/nasa-filozofia?lang=sk>

²³⁵ Rozhovor č. 1 a 2

²³⁶ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z šestého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.5.1981

²³⁷ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

českoslovenští zástupci tuto možnost tehdy odmítli kvůli plným stavebním kapacitám.²³⁸

Zdali bylo v Libyi postaveno nějaké zdravotnické zařízení československými podniky není jisté. Tím bylo rokování o společném programu spolupráce ve zdravotnictví ukončeno s tím, že k jednotlivým projektům budou uskutečněny další rozhovory. Obě strany se také dohodly na společné schůzi v Tripolisu příštího roku tj. 1983 ke zhodnocení a dalšímu projednání spolupráce ve zdravotnictví.²³⁹

Jelikož byla tato dohoda o spolupráci ve zdravotnictví zamýšlena jako rámcová, měla být její realizace vedena na základě plánu spolupráce neboli společného prováděcího protokolu.²⁴⁰ Ten byl ale přijat až v roce 1985.²⁴¹ Jedním z důvodů, proč se dlouho nedařilo společný prováděcí protokol uzavřít, mohlo být přetížení československých ministerstev a s tím souvisejících kapacit země. V osmdesátých letech totiž Československo uzavřelo smlouvy a protokoly v oblasti zdravotnictví s několika dalšími zeměmi. V roce 1980 byla podepsána Dohoda mezi ČSSR a Kambodžskou lidovou republikou v oblasti zdravotnictví. Následně byla uzavřena dohoda se Sovětským svazem o spolupráci v oblasti zdravotnictví, lékařských věd a výroby léčiv. Dále byly podepsány prováděcí plány k mezivládním dohodám o spolupráci v oblasti zdravotnictví s Vietnamskou socialistickou republikou (na léta 1981-1985), s Kubánskou republikou (na léta 1981-1985), s Korejskou lidově demokratickou republikou (na léta 1980 až 1981) a s Afghánskou demokratickou republikou (na léta 1981-1983).²⁴² Komplikace byly nepochybně i na libyjské straně a dost možná byl jejich podíl na vině vyšší. Libye, jak bylo známo, se byrokratickými záležitostmi v mezinárodních dohodách vypořádávala obtížně. O laxním přístupu libyjských úřadů a některých hodnostářů jsem se už zmiňoval. Byť byla libyjská zahraniční politika v lecčem aktivní, jako např. v uzavírání smluv, platilo, že zavádění náplní dohod v praxi bylo z libyjské strany obecně neefektivní. To se třeba týkalo i kulturní smlouvy a dalších úmluv.²⁴³ Po vypršení platnosti protokolu v roce 1988 nejevila Libye zájem o jeho prodloužení a ani

²³⁸ NA, MZd ČSR, *Záznam o návštěvě delegace libyjského ministerstva zdravotnictví*, Libye 1980, kr. 12, 4.1.1980; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhíríje o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

²³⁹ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců S.P.L.A.J. a delegací zástupců ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 3.5.1983

²⁴⁰ NA, MZd ČSR, *Informace o vztazích s Libyjskou lidovou socialistickou džamáhíríjí*, Libye 1982, kr. 12, 11.10.1982

²⁴¹ NA, MZd ČSR, *Plán spolupráce v oblasti zdravotnictví mezi ČSSR a LALSD na roky 1986-1988*, Libye 1986, kr. 38, 17.9.1985

²⁴² *Ročenka 1980* Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1981 (Údaje roku 1980) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>

²⁴³ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi, IV. dodatek*, Kr. 1, 26.11.1985

k tomu nikdy už nedošlo, což snižovalo, ba znemožňovalo realizovat obsah dohody. Nehledě na dohodu se československo-libyjská spolupráce ve zdravotnictví projevovala de facto hlavně na poli expertů potažmo studentů, a to v podstatě už před uzavřením smlouvy. Prostudované materiály každopádně neuvádějí žádné společné vědecké lékařské akce nebo konference ani výměny poznatků. Užší spolupráce v dalších oblastech zdravotnictví tak nejspíše nebyla realizována.²⁴⁴

4.2. Lékaři, lékaři, lékaři

První tým v počtu sto dvaceti jedna osob dorazil do Libye v první polovině roku 1980 na polikliniku v Misurátě východně od Tripolisu. Jelikož nebylo včas dořešeno ubytování, zbylých třicet pět zdravotníků se ke skupině připojilo později. Druhý tým čítající sto třicet jedna osob určený pro polikliniku Gurgi v Tripolisu byl již připraven, ale příjezd byl právě kvůli absenci ubytovacích prostor pozdržen. Tým byl vyslán po menších skupinách, aby měli libyjské úředníky čas zajistit chybějící ubytování. Poliklinika nicméně plného personálního obsazení během dvouletého kontraktu nedosáhla a vlastně ani nikdy potom. Někteří zdravotníci přijížděli ještě v průběhu roku 1982 a i tak na jeho konci dosahoval tým početního stavu sto dva zdravotníků namísto sto třiceti.²⁴⁵ Uvažovalo se o možnosti vyslat na začátku roku 1981 třetí tým pro nemocnici v Zuaře v počtu dvou až tří set zdravotníků, avšak z tohoto plánu tehdy sešlo, neboť k jeho plnému sestavení scházeli odborníci a mimo to panovaly obavy, zdali budou Libyjci schopni, vzhledem k předchozím zkušenostem, zajistit tak rychle tolik ubytovacích míst. O vyslání týmu se znovu uvažovalo na zasedání šestého Společného výboru pro VTS v roce 1981. Československá strana podmínila vyslání tohoto týmu volnými ubytovacími kapacitami. Nicméně prostudované materiály záznam o vyslání či přítomnosti zdravotnického týmu v Zuaře neobsahují. Pravděpodobně nebyl tento tým nikdy sestaven.²⁴⁶

V roce 1982 byly prodlouženy původní protokoly obou týmů v Misurátě a v Gurgi o další dva roky. V té době bylo v Misurátě přítomno na sto padesát osm osob. Z toho téměř

²⁴⁴ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, říjen 1989; NA, MZd ČSR, *Návštěva libyjské zdravotnické delegace v ČSSR*, Libye 1985 Kr. 38, 16.11.1985

²⁴⁵ NA, MZd ČSR, *Zdravotnický tým na poliklinice v Tripoli*. Libye 1982, kr. 12, 19.2.1982

²⁴⁶ NA, MZd ČSR, *Stanovisko k vyslání III. Týmu pro obsazení nemocnice Zuarah*, Libye 1980, kr.12; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z pátého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 15.5.1980; ABS. OB/MV. *Informace o kontrarozvědčné ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi*. 1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z šestého zasedání čs.-libyjského Společného výboru pro VTS.*, kr. 670, 7.5.1981

dvě třetiny tvořily sestry a laboratorní a zdravotničtí technici.²⁴⁷ Tým v Gurgi dosahoval počtu asi sto deseti osob. Většina zdravotníků obou skupin si smlouvu neprodloužila kvůli negativní zkušenosti. Před Polytechnou tak stál problém v podobě střídání. Už tak byla personální situace v Tripolisu-Gurgi komplikovaná kvůli neobsazeným místům. Scházelo několik odborníků, mezi nimi lékaři po druhé atestaci jako kardiologové, rentgenologové či oftalmologové, které nebylo tak snadné poskytnout, protože zkrátka v kádrových rezervách chyběli.²⁴⁸ Opět se tak ozýval chronický problém v podobě nedostatku odborníků v kádrových rezervách. Polikliniku Libyjci později doplňovali zdravotníky z dalších zemí. Jak už jsem naznačil, stalo se běžnou praxí, že zdravotnická střediska byla dříve či později multinacionální. Jak se zvyšovaly nároky, bylo zapotřebí flexibilně zajišťovat potřebné obory a středně-zdravotnický personál. Jelikož se často stávalo, že nebyli českoslovenští zdravotníci včas dodáni, vystřídání nebo nedorazili vůbec, muselo libyjské zdravotnictví hledat náhradu jinde. V této době nicméně československé vedení věřilo, že se podaří stavy doplnit a navýšit. Vztahy se rozvíjely a situace se zdála být příznivá. Objednávky na týmy přibývalo, a to hlavně po podepsání zdravotnické spolupráce. Kromě týmů, které už jsem zmínil, byly v tomto roce zvažovány ještě skupiny pro Gharian a Benghashir. Z těchto týmů ale sešlo údajně kvůli nedostatku financí libyjského zdravotnictví.²⁴⁹

Třebaže se spolupráce obecně po stránce plánování odvíjela dobře, její samotná realizace nebyla hladká. Názorným příkladem je zpráva vedoucího československého týmu o situaci na poliklinice v Gurgi. Ta umožňuje nahlédnout hlouběji do skutečné situace týmu. Zpráva obsahovala řadu negativních jevů (více viz kapitola Problémy...a další problémy). Hlavní problémy vyplývaly z nedostatečné připravenosti Čechoslováků na místní podmínky, které byly diametrálně odlišné od situace, kterou znaly ze zdravotnictví doma. Život jim komplikovala také jazyková bariéra. Některým střídajícím expertům nebyla provedena kvalitní zdravotní prohlídka a do Libye dorazili v ne odpovídajícím zdravotním stavu. Uvítání ze strany libyjských úřadů bylo mizerné. Administrativa byla chaotická a neefektivní a objevovaly se např. problémy s vízy a hlavně platbami. Velké potíže činilo ubytování.

²⁴⁷ NA, PTCH, Polytechna, organizace zahraničního obchodu, *Addendum*, Praha, 1986, šanon Libye – korespondence 1986, 1982

²⁴⁸ NA, MZd ČSR, *Informace o vztazích s Libyjskou lidovou socialistickou džamáhírijí*, Libye 1982, kr. 12, 11.10.1982

²⁴⁹ NA, MZd ČSR, *Informace o vztazích s Libyjskou lidovou socialistickou džamáhírijí*, Libye 1982, kr. 12, 11.10.1982; NA, MZd ČSR, *Stanovisko k požadavkům tajemníka VLV pro zdravotnictví*, Libye 1982, kr. 12, 27.10.1982; NA, MZd ČSR, *Zápis z porady FMZO, odbor 11.c*, Libye 1982, kr. 12, 10.11.1982; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců ČSSR a delegací zástupců Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije o spolupráci ve zdravotnictví* Kr. 670 Libye, 29.11.1982

Zdravotníci byli vesměs ubytováni provizorně v hotelích nevalné úrovně a kde například úklidové služby neodpovídaly evropským standardům. Byty, které Libyjci Českoslovákům přislíbili, dostali českoslovenští zaměstnanci mnohem později, navíc jim byly předány v nedokončeném stavu. Poliklinika byla značně vytížená a práce jen přibývalo. Poliklinika se dělila do více jak deseti oddělení. Mezi ně patřily dětské, ordinace praktických lékařů, chirurgie, zubní, gynekologie, kožní, interna, ORL, rentgen, laboratoř a další nespecifikovaná. Pro představu za celý rok 1981 bylo vyšetřeno přes dvě stě sedmdesát tisíc pacientů. Počet lidí hledajících lékařskou péči jen rostl. V roce 1982 to bylo už přes čtyři sta padesát tisíc pacientů. Byla poskytnuta odborná péče desítkám tisíc pacientů s kožními, respiračními, infekčními chorobami, s úrazy atd.²⁵⁰ Práce s libyjskými pacienty nebyla snadná. Drtivá většina hovořila jen arabsky a princip moderního zdravotnictví neznali. Libyjci nevedli o svých pacientech žádné záznamy a ošetřeným osobám dávali jen kontrolní lístky, které lidé často poztráceli. To komplikovalo další léčbu daného člověka. Českoslovenští zdravotníci se v důsledku toho snažili zavádět lékařské knihy.²⁵¹ Vytížení bylo v podstatě po celou dobu působení zdravotníků v zemi vysoké a to zcela jistě ve všech týmech.

Volna bylo málo, protože libyjská strana nedodržovala podmínky, a Polytechně se nedařilo situaci adekvátně řešit. Ostatně tyto záležitosti se podařilo urovnat většinou až při jednáních na vyšší úrovni za přítomnosti významných státních představitelů obou zemí. Československý personál si musel poradit s nedostatkem léků a zdravotnického materiálu. Některé přístroje byly opotřebené a neudržované či v nedostatečném počtu. Vyloženě chyběly některé specializace jako např. pediatrie nebo oftalmologové, naproti tomu zubařů byl relativní dostatek. Značně vytížená byla laboratoř na testování krevních a jiných vzorků. Na konec se podle zprávy zhoršovala životní úroveň expertů kvůli nedostatkovým potravinám jako vejce a mléčné výrobky. Obstarávání základních potřeb bylo pro odborníky časově náročné a zpravidla se tím zkracovala doba nutná k odpočinku. Ta byla ještě o to více ochuzena chybějící dopravou. Menší zlepšení nastalo přidělením autobusu následujícího roku, avšak československý řidič měl povolení jezdit jen na určitá místa a více dopravních prostředků expertům poskytnuto nebylo. Vlastní vůz nebylo možné pořídit.²⁵²

²⁵⁰ NA, MZd ČSR, *Zpráva o činnosti polikliniky Gurgu, Tripoli, za IV. čtvrtletí 1982*, Libye 1983 Kr. 22, 12.1.1983

²⁵¹ NA, MZd ČSR, *Výpis nečitelných odstavců ze zprávy o týmové schůzce*, Libye 1985 Kr.38, 20.11.1985

²⁵² NA, MZd ČSR, *Návrh*, Libye 1983 Kr. 22, listopad 1984; NA, MZd ČSR, *Roční zpráva o činnosti zdravotního týmu za rok 1983*, Libye 1983 Kr. 22, 5.1.1984

V případě, že nějaký čas zbyl, bylo jedinou aktivitou plavání v moři. Práce byla velice psychicky náročná a někteří experti podléhali nervovému vypětí. Svým vlastním problémům čelili zvláště odborníci s chronickými onemocněními jako např. s cukrovkou apod. Situaci velice špatně zvládali introverti a obecně méně společensky založené osoby. Závěrem zprávy vedoucí lékař konstatoval, že pokud nebude navýšen počet expertů a nevyřeší se výše uvedené, „...nelze úkoly plně zvládnout.“²⁵³ Tato a další zprávy velice zajímavě a výřečně líčí podmínky, strasti a nesnáze, se kterými se museli experti vypořádat. Tento stav přetrvával několik let a řadu problémů se nikdy nepodařilo uspokojivě vyřešit. Některé problémy se dále zhoršovaly. Například neustále se zvyšovala cena potravin. Jiné problémy přibývaly jako třeba časté výpadky proudu v bytech, které byly samy o sobě mnohdy nedokončené a měly nemálo nedostatků. Obzvláště nepříjemné bylo pozdržení odjezdu expertům, kterým skončil kontrakt, jelikož chyběli náhradníci, kteří by je zastoupili.²⁵⁴

V květnu roku 1983 se delegace ČSSR a Libye sešly v Tripolisu, aby prodiskutovaly další spolupráci ve zdravotnictví. K žádnému významnějšímu posunu však nedošlo. Obě strany se jen dohodly na dodržování již zmíněných obecných podmínek a potvrdily vyslání týmů do Surmanu a Shaab Musallah.²⁵⁵ V téže roce navštívil Československo generální ředitel Vojenské lékařské služby Sharif Farhat. S Polytechnou uzavřel kontrakt na obsazení nemocnice Salah Ad-Dín v Tripolisu týmem o počtu přesahujícím tři sta padesát pracovníků. Libyjci požadovali po dvou i více lékařích třiatvaceti specializací. Vzhledem k faktu, že signatářem smlouvy byla Vojenská lékařská služba, dalo by se předpokládat, že se jednalo o vojenskou nemocnici. Nicméně tato nemocnice funguje dodnes a přinejmenším v současnosti nic nenaznačuje tomu, že jde o vojenskou nemocnici. Kromě toho, jak známo, Polytechna zprostředkovávala pouze civilní experty, čili smluvený personál museli být civilní zdravotníci, nikoli vojenští lékaři. Ti byli vysíláni po linii HTS (Hlavní technická správa) FMZO.²⁵⁶ Úspěšnou kontrakcí, která se také dočkala částečné realizace již následujícího roku, bylo obsazení nemocnice v Misurátě. Jednalo se tedy o druhý tým v tomto městě, kde již působila skupina na místní poliklinice. Skupina měla mít celkem sto třicet osob.²⁵⁷ K závěru

²⁵³ NA, MZd ČSR, *Zpráva o činnosti polikliniky Gurgu, Tripoli, za IV. čtvrtletí 1982*, Libye 1983 Kr. 22, 12.1.1983

²⁵⁴ NA, MZd ČSR, *Roční zpráva o činnosti zdravotního týmu za rok 1983*, Libye 1983 Kr. 22, 5.1.1984

²⁵⁵ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací zástupců S.P.L.A.J. a delegací zástupců ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 3.5.1983

²⁵⁶ NA, MZd ČSR, *Salah Ad-Dín Agreed Minutes*, Libye 1982, kr. 12, 6.6.1983; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání o technické spolupráci mezi S.P.L.A.J. a ČSSR o spolupráci ve zdravotnictví*, kr. 670, 6.6.1983;

²⁵⁷ NA, MZd ČSR, *Návrh usnesení*, Libye 1983 Kr. 22, 23.9.1984

roku zasedal v Tripolisu již osmý Společný výbor pro VTS, na kterém libyjské představitelé informovali své čs. protějšky o rozhodnutí plošného zavádění systému individuálních kontraktů pro zahraniční experty. Pro Čechoslováky to byla nepříjemná zpráva, kterou chtěli s Libyjci ještě probrat na samostatném setkání konaném příští rok. Kromě tohoto nepřinesl výbor v oblasti zdravotnictví nic nového.²⁵⁸ Celkově probíhalo v tomto roce jednání o vyslání až sedmi lékařských týmů.²⁵⁹

Během roku 1984 uskutečnil Lubomír Štrougal svou druhou cestu do Libye, kde s Abd As-Salámem Džallúdem podepsal Program rozvoje vědecko-technické spolupráce do roku 1990. Tento program byl vlastně jen dalším utvrzením ve společném rozvoji vztahů a plánů. Opět došlo na kladná hodnocení současného vývoje i potřeby prohloubení a zvýšení efektivity obchodu a VTS.²⁶⁰ Samotné setkání Společného výboru pro VTS se tento rok nekonalo. Během jednání v Praze v roce 1984 o individuálních kontraktech stále nebyli českoslovenští vyjednávači ochotni přistoupit na přímé kontrakty.²⁶¹ V návaznosti na to během rozhovorů v Tripolisu našly obě strany určité kompromisní řešení a po úpravě podmínek byl přechod na individuální kontrakty Polytechnou stvrzen. Přechod měl být proveden už toho roku, avšak kvůli prodlevě byly dosavadní týmové kontrakty prodlouženy do roku 1985. Nicméně ani po tomto datu se nepodařilo přejít u týmů v Misurátě a Gurgi na individuální kontrakty kvůli nespécifickým byrokratickým zádrhelům. Tyto týmy de facto fungovaly na principu skupinové smlouvy přinejmenším až do listopadu 1989.²⁶²

Dále požádala libyjská strana o dodání smlouveného zdravotnického personálu pro již zmíněné nemocnice v Surmanu v počtu sto šedesáti osob (později požadováno dvě stě dvacet) a Salah ad-Dín v počtu tři sta padesáti osob. Nově přibyly požadavky na týmy v Zahře²⁶³ v počtu sto sedmdesáti osob, Tarhúně²⁶⁴ o sto padesáti zdravotnících, Maintize o čtyřiceti lidech a v Tripolisu na plicní kliniku Busetta o čtyřiceti šesti expertech. Libyjci také chtěli personál pro nemocnice Hun, Sirta, Bengházi a Al Fatah. Československo na všechny

²⁵⁸ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z osmého zasedání Společného výboru pro HVTS*, Kr. 670 Libye, 8.11.1983

²⁵⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Informace o plnění „Zaměření hlavních úkolů zahraniční politiky ČSSR vůči Libyi“*, Kr. 1, 24.8.1983

²⁶⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Pro informaci vedení FMZV*, Kr. 1, 23.8.1984; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zpráva o průběhu a výsledcích přátelské návštěvy předsedy vlády ČSSR v LALSD*, 1. Kr., 17.5.1984

²⁶¹ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací FZMO ČSSR a delegací VLV pro zdravotnictví S.P.L.A.J.*, kr. 670, 17.1.1984

²⁶² NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání*, kr. 670, 5.3.1984; NA, MZd ČSR, *Vyjádření odboru SZ k dopisu ministra zahraničního obchodu ČSSR*, Libye 1983 Kr. 22, září 1984

²⁶³ Jedná se o město Zahra jižně od Zavíje, nikoli foneticky podobnou Zuaru u tuniských hranic.

²⁶⁴ Město Tarhúna ležící jihovýchodně od Tripolisu, nikoli Tajura sousedící s Tripolisem.

požadavky reagovalo kladně. Při jednání o individuálních kontraktech projeví Libyjci zájem o další navyšování počtu zdravotníků. Do budoucna počítali s dalšími několika stovkami expertů. Československo obratem sdělilo, že je připraveno zvýšit počet zdravotníků v Libyi na tisíc osob.²⁶⁵ Byl to skutečně ambiciózní a sebevědomý přístup. Realita kádrových rezerv byla poněkud odlišná a bylo jasné, že splnit pomyslný cíl jednoho tisíce zdravotníků si vyžádá několik let. V polovině roku 1984 byly týmy pro Surman a Zahru připraveny jen z poloviny. Pro nemocnici Shab Musallah nebyl personál ještě sestaven a ostatní týmy zůstaly prozatím jen na papíře. Hlavní prioritou tou dobou bylo doplnění týmů Tripolis a Misuráta a vyslání týmů Surman a Zahra. Libyjci plánovali zprovoznit obě dvě nemocnice koncem roku 1984 a začátkem roku 1985, a tak se československé úřady snažily zkompletovat oba týmy co nejdříve.²⁶⁶

Celkem bylo v Libyi k roku 1984 dislokováno přes tři sta zdravotníků. Z toho něco přes dvě stě devadesát působilo v týmech na bázi týmového kontraktu. Zbytek působil individuálně po celé Libyi. Tým v Gurgi stále nebyl doplněn a jeho početní stav se pohyboval kolem stovky. Teprve až v tomto roce se rozhodlo o jeho doplnění na původně dojednaný počet sto třiceti expertů, k čemuž však nikdy nedošlo. Tým na poliklinice v Misurátě čítal aktuálně kolem sto dvaceti expertů ze sto padesáti osmi objednaných. Misurátská nemocnice evidovala asi šedesát zdravotníků. Tyto počty je třeba brát s menší rezervou, protože v průběhu roku probíhalo opět střídání po vypršení dvouletého kontraktu. Stejně jako v předchozím období neprobíhalo střídání hladce a ministerstva hlásila, že některé specializace měly mít kvůli vytížení až tříletý výpadek.²⁶⁷ Na konci roku 1984 dorazili konečně první zdravotníci do Surmanu. Skupina čelila podobným těžkostem jako před nimi v Gurgi a oba týmy v Misurátě. Opakoval se problém s ubytováním, dále se objevovaly případy nesprávného pracovního zařazení, problémy se zásobováním, nepravidelný přísun pošty,

²⁶⁵ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací FZMO ČSSR a delegací VLV pro zdravotnictví S.P.L.A.J.*, kr. 670, 17.1.1984; NA, MZd ČSR, *Návrh usnesení*, Libye 1983 Kr. 22, 23.9.1984; NA, MZd ČSR, *Klinika Busetta Tripoli*, Libye 1984 Kr.25, 4.7.1984; NA, MZd ČSR, *Korespondence Jaroslav Prokopec*, Libye 1985 Kr.38, 27.3.1984

²⁶⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zápis z porady diplomatických pracovníků na ZÚ Tripolis 1984*, 4. Kr., 4.6.1984; NA, MZd ČSR, *Agreement Report*, Libye 1983 Kr. 22, 4.3.1984; NA, MZd ČSR, *Technická pomoc - Libye*, Libye 1984 Kr.25, 31.5.1984

²⁶⁷ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání*, kr. 670, 5.3.1984; NA, MZd ČSR, *K problematice polikliniky Tripoli Gurgi*, Libye 1983 Kr. 22, září 1984; NA, MZd ČSR, *Návrh usnesení*, Libye 1983 Kr. 22, 23.9.1984; NA, MZd ČSR, *Informace ke střídání čs. zdravotnických týmů v Tripolis a Misurata - Libye*, Libye 1983 Kr. 22, 30.8.1984

nakonec tu byly personální problémy v důsledku psychické zátěže některých členů týmu. Tyto těžkosti pak provázely tým i následující roky podobně jako ostatní experty.²⁶⁸

Nové týmy, které měly do Libye teprve dorazit, měly fungovat již plně na principu individuálních kontraktů, což v praxi znamenalo, že experti z této skupiny byli podle potřeby přiděleni na různá oddělení dané nemocnice často pod vedení domácích nebo jiných zahraničních lékařů. Týmy již neměly být organizované, ale nadále platilo, že zdravotníci vyslaní v těchto skupinách měli pracovat spolu a neměli být separováni do jiných lokací. Post sekretářky, kuchaře a další doprovodné profese už nebyly součástí týmu a místo vedoucího byl v čele skupiny koordinátor týmu. De facto se tak už nejednalo o týmy v pravém slova smyslu. Spíše to byly skupiny zdravotníků lokalizovaných v jednom regionu. Expert si musel řadu věcí zařizovat sám, jak už bylo popsáno výše, např. přílet, odlet, dovolenou, dopravu do práce atd. Nepříjemnou změnou byly nižší platy u některých specializací. Ubytování měla nadále zajišťovat Libye a vše ostatní zůstalo de facto beze změny.²⁶⁹

Některé socialistické státy jako např. NDR přechod na individuální kontrakty nepřijaly a své experty stáhly. Je proto pozoruhodné, že Československo, navzdory rovněž zprvu zápornému postoji nakonec přechod na individuální smlouvy akceptovalo a v programu dodávání zdravotnických odborníků do Libye setrvalo.²⁷⁰ Někteří čelní představitelé, jako např. ministr zahraničního obchodu ČSSR Bohuslav Urban, přitom proti změnám smluv vcelku ostře vystupovali.²⁷¹ Vysvětlení, proč Československo v programu pokračovalo, je ovšem vcelku prosté. Jak je doloženo v jedné ze zpráv: „Požadavek na vyslání asi tisíce čs. zdravotníků do Libye je především komerční záležitostí.“²⁷² Zde je názorná ukázka československého zájmu přeorientovat se postupně ve věci vysílání expertů z ideologického na čistě ekonomické hledisko. Jestliže byla expertní práce v sedmdesátých letech především prostředkem vlivové politiky, v osmdesátých letech roste hlavně její komerční význam coby zdroje tvrdé valuty a dalších materiálních výhod. Právě v období mezi roky 1982 až 1986 byla vidina velkého zisku nejslibnější a objednávek na experty přibývalo (nejen na zdravotníky).

²⁶⁸ NA, MZd ČSR, *Morálno-politické hodnotenie čs. skupiny expertov v nemocnici General Hospital Surman*, Libya, Libye 1985 Kr.38, 31.1.1985

²⁶⁹ NA, MZd ČSR, *Korespondence*, Libye 1983 Kr.22, 27.3.1984

²⁷⁰ AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Zpráva o vývoji čs.-libyjské hospodářské, vědecké a technické spolupráci*, 3. kr., 25.6.1988

²⁷¹ NA, MZd ČSR, *Vyjádření odboru SZ k dopisu ministra zahraničního obchodu ČSSR*, Libye 1983, Kr. 22, září 1984; NA, MZd ČSR, *Dopis ministru zahraničního obchodu ČSSR s. Ing. B. Urbanovi*, Libye 1985, Kr.38, 10.9.1984

²⁷² NA, MZd ČSR, *Vyjádření odboru SZ k dopisu ministra zahraničního obchodu ČSSR*, Libye 1983 Kr. 22, září 1984

Na v pořadí devátém zasedání Společného výboru pro VTS v dubnu 1985 vyjádřili libyjské delegáty záměr obsadit československými týmy dalších sedm zdravotnických zařízení. Během roku měla do Libye zavítat čs. delegace k dalšímu projednání.²⁷³ Přítomní zdravotníci mezitím nadále bojovali s nepřízní osudu. Během roku se zhoršilo již tak nevyhovující zásobování potravinami a ceny rostly. Stále se také nedařilo efektivně řešit stávající, již tolikrát zmiňované problémy.²⁷⁴ Ke konci roku 1985 bylo na poliklinice v Misurátě sto dvacet dva zdravotníků. Tým byl doplněn dalšími zahraničními odborníky. Jmenovitě to byli Filipínci, Egypťani, Pákistánci, Indové a Jugoslávci.²⁷⁵ Hlášení z tohoto roku umožňují také blíže nahlédnout do nitra týmu. Situace byla velmi podobná poměrům v ostatních skupinách. Vytížení bylo značné a počty pacientů atakovaly ročně až dvě stě tisíc. Každé oddělení se potýkalo s celou škálou problémů jako nedostatkem určitých léčiv hlavně na neurologickém oddělení, nefunkčními přístroji na interně a chybějícím zdravotnickým materiálem na chirurgii. V podstatě každé oddělení doslova praskalo ve švech. Obzvlášť problémová byla ta, která postrádala personál jako např. kožní či pediatrie.²⁷⁶ Na poliklinice v Surmanu pracovalo tou dobou na sto čtyři expertů.²⁷⁷ Ke konci roku dorazil v neznámém počtu dlouho připravovaný tým pro nemocnici Salah ad-Dín.²⁷⁸ Rovněž nejasné jsou početní stavy na poliklinice v Gurgi a nemocnice v Misurátě. O týmu v Zahře, který měl tento rok dorazit, se žádné dokumenty nezmiňovaly. Celkem bylo pro rok 1985 evidováno pět set pět zdravotníků a přes tisíc rodinných příslušníků.²⁷⁹

²⁷³ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Protokol z devátého zasedání Společného výboru pro HVTS*, Kr. 670 Libye, 23.4.1985

²⁷⁴ NA, MZd ČSR, *Čtvrtletní zpráva pro OBO Polytechna*, Libye 1985 Kr.38, 1985

²⁷⁵ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Hlasenie o moralnopolitickom stave timu za mesiac december 1985* Praha 1986, šanon Libye – korespondence 1986, prosinec 1985

²⁷⁶ NA, MZd ČSR, *Úsek chirurgie*, Libye 1985 Kr.38,1985; NA, MZd ČSR, *Úsek praktických lékařov*, Libye 1985 Kr.38,1985; NA, MZd ČSR, *Úsek neurologie*, Libye 1985 Kr.38,1985

²⁷⁷ NA, MZd ČSR, *Morálno-politické hodnotenie čs. skupiny expertov v nemocnici Surman*, Libye 1985 Kr.38, 4.11.1985

²⁷⁸ NA, MZd ČSR, *čs. zdravotníctví experti v nemocnici Salahuddin, Tripoli*, Libye 1986 Kr.38, 12.2.1986

²⁷⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Podkladové materiály pro přijetí tajemníka Treikého předsedou vlády ČSSR*, 1. Kr., červenec 1985

5. Vysílání expertů a PZO Polytechna

V této kapitole se zabývám procesem přípravy a vysílání expertů. Přibližuji podnik, který výjezdy odborníků zajišťoval a po dobu působení se o ně měl starat. Nastíním fungování systému tzv. kádrových rezerv, do kterého byli experti zařazováni a následně vybírání pro práci v zahraničí. Věnuji též pozornost kontraktům, na jejichž základě experti v dané zemi působili. Nakonec se zabývám otázkou platů.

5.1. Polytechna, kádrové rezervy a experti

Podnik, který měl vysílání expertů na starosti, byl podnik zahraničního obchodu Polytechna. Vznikl vyhláškou ministra zahraničního obchodu č. 3 /1959 Ú.I. o zřízení podniku Polytechna, podniku zahraničního obchodu pro zprostředkování technické spolupráce. Následně v letech 1961 a 1974 proběhly novelizace vyhlášky.²⁸⁰ Podnik spadl pod samostatný odbor pro technickou spolupráci při Federálním ministerstvu zahraničního obchodu.²⁸¹ Polytechna měla na starosti prodej, nákup, vývoz, dovoz a obecně obstarávání patentů, know-how, licenčních smluv, technických projektů, dokumentace, výkresů, receptů, zaškolování praktikantů a také se starala o zprostředkování výzkumných, inženýrských a dalších odborných prací a služeb. Pro tuto pozici je především důležité, že měla výhradní právo k organizování a celkovému zabezpečení výjezdů odborných kapacit a také jejich přijímání. V rámci toho zajišťovala Polytechna též obchodní a vědeckotechnickou mezinárodní spolupráci. Podnik měl celkem deset pracovních oddělení. Každé z nich se soustředilo na jiný sektor zájmu. O expertní činnost v zahraničí se staralo oddělení technické pomoci málo rozvinutým zemím. Existovala sice i skupina vědecko-technické spolupráce, ta ale navzdory svému názvu neměla s vysíláním expertů do Libye patrně nic společného. Soustředila se především na výzkumné a technické akce v oblasti socialistických zemí.²⁸² Spektrum potřebných oborů, které Polytechna „nabízela“ bylo skutečně široké. Na práci v zahraničí se hlásili nejen lékaři, ale i inženýři, učitelé, ekonomové, techničtí poradci,

²⁸⁰ Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. Praha: SEVT, 1974., s. 139; Zákony pro lidi In: zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 21.6.2021], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1974-47>

²⁸¹ ABS, OB/MV, *Stanovisko k návrhu koncepce pomoci rozvojovým zemím na období 1986-1990*, 1049 MV, sv. 16

²⁸² ABS, OB/MV, *IV.skupina č. 24 – Vědecko-technická spolupráce*. 12.11.1965. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.; ABS, OB/MV, *Vyhodnocení operativní situace v PZO Polytechna a plán na rozpracování PZO Polytechna jako objektu*. 12.11.1965. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1 sv.; NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, 3. sl. *PZO Polytechna*, 8.5.1965

architekti, geologové.²⁸³ Až šedesát pět procent všech vysílaných expertů do zahraničí ovšem tvořili zdravotníci.²⁸⁴

O výjezdu daného experta rozhodovalo několik rovin. Expert musel být odborně, jazykově a zdravotně způsobilý. Pochopitelně se zohlednilo „správné politické smýšlení“. Experti museli být příkladnými reprezentanty „vyspělé socialistické země“. Zpočátku byly kladeny značné požadavky na vysokou politickou úroveň expertů, jinak řečeno, byli upřednostňováni členové KSČ. Ke konci sedmdesátých let se od tohoto kritéria postupně upouštělo kvůli nízkému počtu politicky aktivních odborníků. Např. přehled expertů schválených kádrovou poradou z roku 1979 evidoval, že jen lehce přes třicet devět procent expertů bylo členy KSČ.²⁸⁵ Realita byla tedy většinou taková, že rozhodovaly hlavně první dva uvedené faktory, čili odbornost a jazyk. Nicméně i tak členství ve straně tzv. „nahnalá“ kandidátovi takřikajíc body navíc. Samozřejmě museli mít všichni uchazeči „čistý“ kádrový profil, což znamenalo, že např. neměli v rodině žádné emigranty nebo politicky nevhodné osoby.²⁸⁶

Experti byli vysíláni z řad tzv. kádrových rezerv, kam mohli být zařazeni jen po absolvování kádrových procedur. Požadavek na vznik těchto rezerv odborníků vznikl z důvodu zvyšujícího se politického a hospodářského významu zahraničního angažmá Československa. Odborníci se hlásili dobrovolně na kádrových odděleních svých pracovišť či byli vybráni příslušným oddělením daného ministerstva potažmo krajským národním výborem. Rezorty pak na základě požadavků, které jim předala Polytechna od zákazníka, sestavily seznam kandidátů, jenž byl pak odeslán zpět Polytechně.²⁸⁷ O významu kádrových rezerv expertů a jejich vysílání pro práce v méně rozvinutých zemích se v roce 1961

²⁸³ MUEHLENBECK, Philip E. *Warsaw Pact Intervention in the Third World*. I.B. Tauris, 2018., s.10-11;

²⁸⁴ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 81; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. *Dějiny států*. ISBN 978-80-7422-363-1., s. 177; ABS. OB/MV. *Vyhláška federálního ministerstva zahraničního obchodu*. 19.3.1974. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 2.sv.; *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 6.9.1985, 34(36). s. [3]. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:24db1b5d-cd21-4293-bf39-88d1d55bf87c>

²⁸⁵ ABS. OB/MV. *Přehled expertů schválených kádrovou poradou v roce 1979 – podle politické příslušnosti*. 22.1.1980. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1.sv.

²⁸⁶ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 81; ABS OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna; ABS OB/MV. *Vyhodnocení objektového svazku č. 1049 PZO Polytechna*. Reg. Č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1.sv.; Interview, [cit. 17.5.2022], Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/sledovala-nas-policie-kaddafimu-jsmemuseli-rikat-mojmir.A110225_142040_in_zahranici_mev

²⁸⁷ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s. 81; NA, MZd ČSR, *Písemné podklady pro jednání se s. náměstkem Jakubcem FMZO*, Libye Kr. 22, 259.9.1984

pojednává ve Věstníku ministerstva zahraničního obchodu.²⁸⁸ Dle dokumentu je expert definován jako „morálně politicky vyspělý, odborně a jazykově kvalifikovaný a zkušený československý odborník, který má za úkol v méně vyvinuté zemi poskytnout technickou pomoc v rámci národního hospodářství, státní správy, školství, zdravotnictví apod.“ Požadavek na vytvoření kádrových rezerv dokument odůvodňoval rostoucím politickým a hospodářským významem vědecké a technické pomoci, kterou Československo „poskytuje méně vyvinutým zemím v zájmu budování vlastní ekonomické základny těchto zemí a odstranění jejich závislosti na imperialistických státech.“²⁸⁹ Tyto kádrové rezervy byly tvořeny prověřenými, vybranými osobami z řad požadovaných odborníků z celého Československa.²⁹⁰

Zprvopočátku se Polytechna na výběru kandidátů nepodílela a ministerstva jí ani neposkytovala profil vysílaných expertů. Tuto praxi později změnila dodatečná ustanovení. Zkušenosti z přelomu padesátých a šedesátých let ukázaly, že je potřeba věnovat větší pozornost samotnému procesu selekce kandidáta. Požadavky a způsoby schvalování výběru byly nejednotné a neefektivní. V roce 1961 byly usnesením PB ÚV KSČ stanoveny „zásady pro výběr pracovníků pro zahraničí“.²⁹¹ Následně v roce 1982 byla usnesením vlády vydána „Vyhláška federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj o základních podmínkách dodávky k zabezpečení vědeckotechnického rozvoje“.²⁹² Tato usnesení a několik dalších sloužila jako základní předpisy pro výběr expertů do kádrových rezerv, jejich přípravu a způsob vysílání. O evidenci kádrových rezerv se prostřednictvím Polytechny mělo starat Ministerstvo zahraničního obchodu, které také mělo specialisty nabízet zahraničním partnerům. V podstatě tak až teprve v roce 1982 se jasně vymezily kompetence a odpovědnost jednotlivých rezortů ve věci exportu odborníků. Ministerstvo zahraničního obchodu v součinnosti se Státní plánovací komisí a ostatními ministerstvy mělo vytvořit plán stálých kádrových rezerv ve všech požadovaných oborech. Byl stanoven celkový počet požadovaných expertů pro každý obor i míra kvalifikace. Ministerstva byla povinna experty vybrat, náležitě

²⁸⁸ ABS, OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1.sv.

²⁸⁹ tamtéž

²⁹⁰ NA, PTCH, Polytechna, 12.sl., *Koncepce poskytování technické pomoci rozvojovým zemím na léta 1966-1970*, 22.1.1966

²⁹¹ NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, 3. sl. PZO Polytechna, 8.5.1965

²⁹² Vyhláška č. 181/1982 Sb. [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1982-181>; ABS, OB/MV. *Návrh opatření ke kontrarozvědné ochraně čsl. Expertů ve smyslu usnesení vlády číslo 181/82 sb.*. 1982. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna 14. sv.; NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, 12.sl., *Koncepce zdrav. pomoci rozvojovým zemím*, 13.8.1966; ABS, OB/MV. *Opatření k výběru a přípravě československých expertů pro vyslání do zahraničí*. 1982. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.

připravit a podle potřeby do vzdělávat. To obnášelo i přípravné kurzy (obecně nejčastěji jazykové a v případě lékařů různé specializované kurzy), postgraduální studia a další. Všechny tyto přípravné úkony hradil zaměstnavatel experta a vše probíhalo pod dohledem příslušných oddělení ministerstev. Snahou bylo vytvořit tak početné rezervy odborných kapacit, aby s přehledem mohly být plněny požadavky daných zemí. Nutno podotknout, že se jednalo o skutečně ambiciózní plán. Mimo to měly být kádrové rezervy radikálně rozšiřovány, každý rok přibližně o tisíc specialistů. Stav expertů se sice konstantně zlepšovaly ale nikdy nedosahovaly stanovených hodnot.²⁹³ Co se týče skladby zdravotníků, nejednalo se jen o atestované lékaře ale i o zdravotní sestry coby tzv. středně zdravotní personál. Přestože byl tento středně zdravotní personál veden v uvozovkách jen jako „doplňek zdravotní pomoci“, tak se v dokumentaci obecně považuje za součást technické pomoci jakožto odborník.²⁹⁴

Pro vysílání expertů byl rovněž vypracován plán ministerstvem zahraničního obchodu ve spolupráci s dalšími ministerstvy a později také se Státní plánovací komisí. Pro každé čtvrtletí měl být z kádrových rezerv uvolněn určitý počet Polytechnou požadovaných expertů pro vyslání.²⁹⁵ Odborník musel být zdravotně a pracovní způsobilý. Musel být bezúhonný a musel splňovat potřebnou míru kvalifikace a podle požadavku také specializace. Odborník musel absolvovat pohovor a vedení pak byly předloženy nabídky vhodných expertů z kádrových rezerv. Na základě požadavků partnera, v tomto případě Libye, byl sestaven seznam odpovídajících kandidátů podle objednané specializace a kvalifikace. Seznam byl následně zaslán zákaznické zemi či společnosti. Za předpokladu, že zahraniční zájemce s nabídkami souhlasil, vyslal svého odborníka tedy lékaře, který s vybranými československými zdravotníky provedl vlastní pohovor, na jehož základě je definitivně schválil. Zákazník, respektive Libye ve své objednávce samozřejmě uváděl také místo pracoviště a datum zahájení expertní mise.²⁹⁶

²⁹³ tamtéž.

²⁹⁴ NA, PTCH, Polytechna, 12.sl., Koncepce poskytování technické pomoci rozvojovým zemím na léta 1966-1970, 22.1.1966; NA, MZd ČSR, Písemné podklady pro jednání se s. náměstkem Jakubcem FMZO, Libye Kr. 22, 259.9.1984

²⁹⁵ ABS. OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.; NA, MZd ČSR, Písemné podklady pro jednání se s. náměstkem Jakubcem FMZO, Libye Kr. 22, 259.9.1984

²⁹⁶ *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s.81; Rozhovory č.1 a 2; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. PZO Polytechna, 8.5.1965; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, Záznam z jednání, kr. 670, 5.3.1984

Ve chvíli kdy byl expert vybrán, zavedli ho do evidenčních listů vydávaných Polytechnou, které potom spravovala příslušná ministerstva podle daných oborů. Experta následně uvolnili ze zaměstnání. Lékaři se o svůj post doma obávat nemuseli, poněvadž jim zaměstnavatel po dobu jejich působení v zahraničí pracovní místo ponechal. Pracovní závazek vůči domácímu zaměstnavateli upravovala smlouva vypracována přímo Polytechnou. Zaměstnavatel byl povinen de facto pouze podržením onoho pracovního místa. Za nic nezodpovídal a expertovi ani nevyplácel mzdu. Podobně to platilo i pro rodinné příslušníky, kteří odborníky často doprovázeli. Neplatilo to však pro všechny experty. Odborníci kategorie středního zdravotního personálu neměli dle protokolu povoleno, aby je rodina provázela dlouhodobě.²⁹⁷ Manželé i manželky expertů měli rovněž neplacené volno a pracovní místo jim bylo zachováno. Postaráno bylo také o důchody a pojištění. Např. manželům a manželkám expertů se započítával důchod nadále. Co se týče dětí, byl expert povinen oznámit jejich odjezd z ČSSR, jestliže na ně pobíral přídatky. Do patnácti let jim byl povinen zajistit v zahraničí adekvátní náhradu za povinnou školní docházku. Ta byla zčásti zajišťována Polytechnou, zčásti přihlašovali experti své děti na místní, často mezinárodní školy.²⁹⁸ Expert a případně s ním jeho rodina se pak připravovali k odjezdu. Zařizovala se víza, lékařské prohlídky, očkování, letenky, pracovní povolení a další doklady, které se musely navíc pro potřeby libyjských úřadů překládat do angličtiny, dokonce případně i do arabštiny. Celková příprava trvala bezmála rok.²⁹⁹ Ne vždy ale probíhalo vše bez problémů. Zaměstnavatel např. nemusel dát souhlas k odjezdu experta. Důvodem mohlo být i podezření z emigrace, jak dokládá záznam z jednání na Okresním ústavu národního zdraví Prahy 10. Z tohoto důvodu byla dotčená lékařka dokonce vyřazena z kádrových rezerv.³⁰⁰

²⁹⁷ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Misurata – vycestování na trvalé spojení*. 25.11.1988. šanon Libye – korespondence 1988

²⁹⁸ NA, PTCH, Situační zpráva – nemocnice a poliklinika Misurata ze září 1988, šanon Libye korespondence - 1988, září 1988; Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>; Rozhovor č. 2

²⁹⁹ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Dopis Polytechny Lidové kanceláři Libye v Praze (People's Bureau of the S.P.L.A.J. in Prague)*. 10. 3.3.1986. šanon Libye – korespondence 1986; NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Lekárske potvrdenie o spôsobilosti na vycestovanie*. 3.7.1986. šanon Libye – korespondence 1986; ABS. OB/MV. Opatření k výběru a přípravě československých expertů pro vyslání do zahraničí. 1982. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.

³⁰⁰ ABS. OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.; Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 82; NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Záznam z jednání na OÚNZ Praha 10*. 25.6.1986. šanon Libye – korespondence 1986

Práva a povinnosti experta vůči Polytechně a naopak byly samozřejmě také stanoveny.³⁰¹ Polytechna de facto působila jako prostředník mezi expertem a zahraničním zaměstnavatelem a zčásti mezi zaměstnavatelem a československým státem. Působení experta se řídilo smlouvou zprostředkovanou Polytechnou, která definovala, kdo je zaměstnavatelem, kde expert působí, v jakém oboru, jaký pobírá plat a také určovala časový horizont expertizy. Základní délka kontraktu byla rok, avšak Libye upřednostňovala dva roky. Maximální možná délka pak byla stanovena na pět let. Pracovní doba činila čtyřicet osm hodin týdně, ale reálně byly časté přesčasy. Expert směl během pobytu v zemi svého působiště vycestovat do dalších zemí na základě žádosti, což naznačuje určitou volnost pohybu, která byla dozajista sledována. Podnik zahraničního obchodu se pak měl starat o všechno, co bylo s experty jakkoli spjaté od výjezdu, přes ubytování, po financování atd. Měl proplácet expertovi letenky, zajišťovat mu transport na místo práce a zpět apod. Zajišťoval i osobní záležitosti jako právě návštěvu rodiny, dovolenou atd. Staral se pochopitelně o úřední záležitosti a udržoval neustálý kontakt s cílovou zemí, kde byla expertní mise prováděna. Polytechna byla také povinna poskytnout specialistovi podrobné informace o cílové zemi, aby se mohl připravit. V některých případech údajně poskytovala i videozáznamy cílových pracovišť a ubytovacích prostor, aby měli experti lepší představu, co je vlastně čeká.³⁰² Jakmile expert dorazil do cílové země, musel se nahlásit na obchodním oddělení zastupitelského úřadu, potažmo byl ku pomoci přijíždějícím odborníkům přítomen delegát Polytechny. Obchodní oddělení muselo být expertovi stále k dispozici a zároveň řídilo jeho činnost v souladu se zájmy Československa.³⁰³ V případě, že expert nebyl vybrán, oznámila mu to Polytechna písemně s tím, že bude informován o dalších možných pobídkách.³⁰⁴

5.2. Kontrakty

V této podkapitole se pokusím přiblížit poměrně složitý systém kontraktů neboli smluv, na jejichž základě odborníci v Libyi pracovali. Kontrakty se dělily na individuální a týmové. V závislosti na tom se od toho odvíjel Polytechnou poskytovaný „servis“.

³⁰¹ ABS. OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1.sv.

³⁰² *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>;

³⁰³ *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s.82

³⁰⁴ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*. 23.4.1986. šanon Libye – korespondence 1986; ABS. OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1.sv.

Individuální kontrakty byly uzavírány většinou přímo mezi expertem a zákaznickou zemí. Polytechna nicméně v obou případech fungovala jako zprostředkovatel kontraktu a od experta si brala provizi.³⁰⁵ Oproti skupinovým zakázkám tu byly právě určité rozdíly. Např. odborník mající přímý kontrakt si musel ubytování obstarat sám, pokud mu ho nepřidělila zákaznická země či společnost nebo to nebylo ošetřeno smluvně. Totéž platilo pro všechny jeho osobní potřeby. Povolení k odjezdu na dovolenou si musel u libyjských úřadů rovněž obstarat sám stejně jako řadu dalších úředních záležitostí. Všechny ostatní práva a povinnosti byly stejné jako v případě týmů.³⁰⁶ Převážnou většinu pracovních dohod tvořily individuální kontrakty. V sedmdesátých letech však převládala snaha o kontrakty týmové, a to hlavně u lékařů kvůli vyšší efektivnosti, lepším platům a také kvůli lepšímu přehledu o působících experech. Do vedoucích pozic týmů byly většinou jmenováni odborníci, kteří byli členy KSČ. Ve smlouvě o spolupráci ve zdravotnictví z roku 1982, o které se rozepíší později, stojí odůvodnění ve smyslu, že týmové kontrakty jsou preferovány proto, že je to „...prospěšné dobré službě, koordinaci mezi členy týmu a také vnitřní disciplíně“. Tým představoval kolektiv, ve kterém se mohli zdravotníci navzájem podporovat a pomáhat si.³⁰⁷

Praxi vysílání celých týmů zdravotníků prováděl před Československem Sovětský svaz nebo třeba Maďarsko. Skupinové smlouvy nakonec využívaly všechny země Východního bloku působící v Libyi. Týmy byly vysílány pro kompletní provoz jednoho konkrétního zdravotnického zařízení. Skupina tak měla zajišťovat chod např. celé polikliniky. Není přesně znám důvod proč Libyjci poskytovali za experty v týmech vyšší sazby než za odborníky s individuální smlouvou.³⁰⁸ Přitom západní lékaři, kteří v sedmdesátých letech pracovali na základě individuálních kontraktů, měli často vyšší platy než jejich východoevropští kolegové se stejnou mírou odbornosti. Libyjská strana sama navrhovala jako řešení tohoto problému právě týmové kontrakty. Není však pravděpodobné, že by byli autory koncepce týmových kontraktů. Motivem Libyjců sice mohlo být ulehčení byrokracie a usnadnění celého procesu. Teoreticky tak získali kompletní personál od jednoho dodavatele.

³⁰⁵ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. *Plnění jednotlivých ukazatelů plánu 1964 TPRZ*, 31.1.1965

³⁰⁶ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 4. sl. *Přímé kontrakty*, 1965

³⁰⁷ NA (Národní archiv), FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání delegací ČSSR a Libye*. 29.11.1982. kr.. 670-Libye; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. PZO Polytechna, 8.5.1965

³⁰⁸ AMZV, TO-T 1975-1979 Libye, *Prehľad a hodnotenie technickej pomoci a vedeckotechnickej spolupráce medzi ČSSR a Líbyou za II. polrok 1978*, kr. 5, 30.12.1978

Větší zájem na této formě uzavírání smluv ale měly spíše východoevropské země. Proč nebyli Libyjci ochotni platit socialistické odborníky stejně jako ty západní, zůstává otázkou.³⁰⁹

Nicméně problém nemusel tkvět pouze na libyjské straně. Dost možná za to Libye ani nemohla. Stálá komise RVHP pro koordinaci TP stanovila minimální sazby, za které mohli být experti poskytováni. Přitom bylo doporučeno, aby požadované sumy za služby expertů byly pro rozvojové země „méně tíživé“, než ty, o které si říkali západní odborníci. Dokonce měla být v některých případech poskytovaná TP zdarma.³¹⁰ Výslovně je v souvislosti s tím jmenována oblast zdravotnictví. Jak vidno, byly za nízkými sazbami politické a ideologické cíle. Snahou Československa a ostatních států Varšavské smlouvy bylo evidentně zaujmout cenou. Tuto teorii lze podpořit logickým závěrem. Jak by se mohlo v očích rozvojových zemí jednat o TP, jestliže by byly ceny stejné nebo dokonce vyšší než u kapitalistických států? Nicméně Československu se popravdě příliš nechtělo poskytovat svoje experty za příliš nízké ceny. Této politiky atraktivní ceny se tak sice snažilo držet, ale zároveň usilovalo o alespoň nějakou rentabilitu z činnosti odborníků. Faktem je, že československé podmínky bývaly vyšší, než tomu bylo u ostatních států RVHP, ale stále nižší v porovnání se Západem. Vyšší platy západních expertů byly dost možná dány i odlišným mzdovým systémem. Především nemuseli západní experti odvádět provize svému státu. Mimo výplaty od zákaznické země či společnosti, dávaly některé kapitalistické země svým odborníkům ještě příplatek navíc. Přestože se platové podmínky v osmdesátých letech zlepšovaly, jak rostl ekonomický význam expertních akcí, nikdy nedosáhly úrovně mezd západních odborníků. To bylo pak ale mimo jiné dáno i tím, že v pozdních osmdesátých letech najímala Libye vysoce specializované západní lékaře jen v nízkém počtu. Tito specialisté měli zpravidla vyšší plat.³¹¹ Každopádně se týmy osvědčily a Československo a ostatní státy RVHP je preferovalo. Kromě platů představoval výhodu patrně hlavně zmíněný přehled o odbornících, kteří tak byli

³⁰⁹ AMZV, TO-T 1975-1979, Libye, karton č. 2, *Informace o průběhu, jednáních a výsledcích oficiální návštěvy československého ministra zahraničí Bohuslava Chňoupků v Libyi ve dnech 11.-16.12.1977*; AMZV, TO-T 1975-79, Libye, karton č.2, Libye – informační podkladový materiál pro čs. Delegaci; *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 6.9.1985, 34(36). s. [3]. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:24db1b5d-cd21-4293-bf39-88d1d55bf87c>; BOROVSKEJ, Matyas. *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society.: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989*. Prague Papers on the history of International Relations [online]. 2021(1-2), 15 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1083689>, s. 57

³¹⁰ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. PZO Polytechna, 8.5.1965; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 3. sl. *Koordinace TP v rámci RVHP*, 30.1.1965

³¹¹ ABS. OB/MV. *Současná situace na úseku vysílání čs. zdrav. expertů do Libye*. Reg. Č. 1049 MV, 16. sv. 13.6.1986; NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972, 4. sl., *Zpráva 1965 pro VV HVTŠ*, 1965; NA, MZd ČSR, *Korespondence MZV*, Libye 1983 Kr. 22, září 1984

koncentrování na jednom místě a zároveň tvořili jakýsi záchytný bod nebo základnu pro další rozvoj.

Zájem o týmové kontrakty v průběhu osmdesátých let začal nicméně ze strany Libye slábnout, jak dokládají některé dokumenty. Např. zmíněna smlouva z roku 1982 obsahuje bod, který počítal s možností, že „...Džamáhíríje zcela zruší kolektivní kontrakty...“.³¹² Záležitost přivedla obě strany k jednacímu stolu v roce 1984. Individuální smlouvy byly Československem přijaty jen s nelibostí. Praha se pak různými způsoby snažila změnu oddálit. Díky částečným problémům na libyjské straně a neochotě na té československé se to i dařilo (viz kapitola Konec spolupráce).³¹³ Tlak na přechod na jednotlivé smlouvy Libye vyvíjela na všechny země, které týmy provozovaly. Netýkalo se to tak jen Československa. Důvod, proč chtěl Tripolis přejít na tzv. single kontrakty, může spočívat v prostém a trochu paradoxním faktu, že angažování zdravotníků individuálně se nakonec ukázalo být jednodušší a rychlejší než skládat celé týmy. Navíc se nemusely platit doprovodné posty jako sekretářky, kuchaři apod. Oficiální stanovisko Tripolisu bylo, že hodlá zahraniční lékaře postupně nahrazovat svými. Faktem ale je, že vlastní vyškolené lékařské kapacity byly stále dost omezené.³¹⁴ Československá strana se zase v případě přímých kontraktů obávala snížení počtu lékařů v Libyi a ztráty přehledu o jejich činnosti. Mimo to panovalo podezření, že Libye se změnou podmínek snaží získat experty více pod svou kontrolu a případně využít v probíhajícím konfliktu v Čadu. Polytechna nadále zůstala zprostředkovatelem a bez jejího souhlasu nesměl expert podepsat jiný nebo další kontrakt.³¹⁵ Tak či onak pokračovaly kolektivní kontrakty navzdory libyjským požadavkům až do roku 1989 za současně částečného přechodu na individuální smlouvy.³¹⁶

³¹² NA (Národní archiv), FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání delegací ČSSR a Libye*. 29.11.1982. kr. 670-Libye

³¹³ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací FZMO ČSSR a delegací VLV pro zdravotnictví S.P.L.A.J.*, kr. 670, 17.1.1984; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání*, kr. 670, 5.3.1984

³¹⁴ NA, MZd ČSR, *Korespondence*, Libye 1983 Kr. 22, 13.10.1983; NA, MZd ČSR, *Návrh usnesení*, Libye 1983 Kr. 22, 23.9.1984

³¹⁵ NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání*, kr. 670, 5.3.1984; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání mezi delegací FZMO ČSSR a delegací VLV pro zdravotnictví S.P.L.A.J.*, kr. 670, 17.1.1984; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s.83

³¹⁶ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Záznam z telefonického rozhovoru*. 1.12.1983. šanon Libye – korespondence 1986; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s. 83; NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*. 1988. šanon Libye – korespondence 1988

5.3. Platy

S kontrakty souvisel samozřejmě mzdový systém, podle kterého byla část příjmu odvedena skrze Polytechnu státu a část putovala na devizová konta expertů u Živnostenské banky.³¹⁷ Padesát až sedmdesát pět procent výdělku bylo vypláceno ve volně směnitelné měně, tedy v dolarech. Právě tato část byla poslána na konto Živnobanky. Zbytek dostali experti v libyjské měně Libyjský dinár (LYD, L.D.). Případné směny té části mzdy v dinárech byly v praxi občas komplikované a vedlo to ke ztrátám.³¹⁸ Celkem často docházelo k problémům se samotnými transfery peněz, které měly putovat z libyjských bank na domácí konta mnohdy přes různé další zahraniční banky. Převody tak měly prodlevu a bylo nutné je kontrolovat.³¹⁹ Pro potřeby zdravotnických zařízení, kde experti pracovali, zakládal podnik místní bankovní účty jako např. účet zavedený u Jamahiriya Bank Misurata.³²⁰ Ihned po příjezdu měli experti do začátku dostat zálohu. Ta byla ale často nízká nebo nebyla vyplacena vůbec. Tyto problémy se vyskytovaly zejména u expertů s individuálními kontrakty, jelikož si veškeré úřední záležitosti museli s libyjskou stranou zařizovat sami jako např. založení vlastního bankovního konta. To vše mohlo trvat i víc jak půlrok.³²¹ Byly zde i další obtíže a nesnáze spjaté s financemi. Výdělky byly např. dle nařízení vlády dvojitě zdaněny.³²² Jako další mohu zmínit nekompenzované přesčasy, obecně nižší mzdy než jaké čs. strana požadovala, nebo také celkové opoždění platů vinou zhoršené ekonomické situace Libye po zavedení embarga na dovoz ropy do USA a následnému zhoršení vztahů se západním světem.³²³ Výplaty měly až půlroční skluz.

Nicméně komplikovaná hospodářská situace tížila Libyi ještě před zhoršením mezinárodního postavení a to hlavně kvůli ambiciózním megalomanským projektům jako byl koncept „umělé řeky“, což byla síť kanálů napříč celou Libyí, která měla zavlažovat poušť

³¹⁷ Živnostenská banka [cit.19.5.2022] Dostupné z: <https://www.casopisczechindustry.cz/products/pred-150-lety-vznika-zivnostenska-banka/>

³¹⁸ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*.30.3.1986. šanon Libye – korespondence 1986; NA, FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, Záznam z jednání, Addendum., kr. 670, 5.3.1984

³¹⁹ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Transfer poliklinika Misurata*, 6.6.1986. šanon Libye – korespondence 1986

³²⁰ Tento účet byl v roce 1986 patrně zrušen a nahrazen účtem u Umma Bank. Důvodem byl zdlouhavý proces transferu.; NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Poliklinika Misurata – nový účet*, 6.5.1986. šanon Libye – korespondence 1986

³²¹ NA, MZd ČSR, zprávy expertů Surman za 2. pol. 1986, Libye 1986, kr. 38, 13.4.1987

³²² BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 82

³²³ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, 26.11.1985

z podzemních zásobníků vody.³²⁴ To nepřiměřeně zatěžovalo státní rozpočet, což se projevovalo zpožděním úhrad zahraničním partnerům. Na vině byla také neefektivní byrokracie. Příkladem může být zmínka z jednání z roku 1982, kde českoslovenští delegáti žádali své libyjské protějšky o zaplacení dosud neuhrazené částky týkající se navýšení platby v rámci kontraktů.³²⁵ Neadekvátní platové ohodnocení experta bylo také nejednou způsobeno špatným překladem jeho vzdělání a kvalifikace.³²⁶ Dalším vcelku významným problémem bylo zavedení pohyblivého kurzu Libyjského dináru vůči americkému dolaru v průběhu roku 1986 čímž vlastně došlo k porušení smluveného kurzu. V praxi to pro experty většinou znamenalo ztrátu.³²⁷

Rekonstruovat přesnou výši platů je náročné a kvůli omezeným údajům, různým převodům, poplatkům a daním se konkrétních částek nelze dopátrat. Odlišné byly výše mezd v sedmdesátých a pak hlavně osmdesátých letech, kdy byly nejvyšší. Výši platu lze nanejvýš hrubě odhadnout. Z dochovaných kontraktů odborníků z Misuráty z roku 1982 a Surmánu a Zahry z roku 1984 lze zjistit výši celkového ročního platu v libyjských dinárech. Pro příklad vezmu praktické lékaře, kteří byli zpravidla nejzastoupenějším oborem mezi lékaři. Jejich roční plat se pohyboval kolem pěti až šesti tisíc dinárů, a to včetně bonusů a různých přídavků. Platy Libyjci ještě danili, což představovalo asi pětinu platu.³²⁸ Jak už jsem psal, brala si Polytechna od experta provizi. Byl-li expertův měsíční příjem do dvou tisíc dolarů, činil odvod dvacet pět procent. Přes dva tisíce dolarů to potom bylo třicet pět procent. Pokud měl expert měsíční příjem v hodnotě více jak tři tisíce dolarů, odváděl padesát procent. To se mohlo týkat vedoucích týmů.³²⁹ Část platu se převáděla na dolary. Pro zjednodušení převedu celý plat. Mezi lety 1973 až 1986 si dinár držel vůči dolaru pevný směnný kurz. Hodnota jednoho dináru tak odpovídala přibližně třem dolarům.³³⁰ Při ročním platu kupříkladu pěti a půl tisíc dinárů to tedy činilo zhruba šestnáct a půl tisíce dolarů bez započtení daní a odvodu

³²⁴ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Pro informaci vedení FMZV*, Kr. 1, 23.8.1984; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 161

³²⁵ NA (Národní archiv), FMZO, 13x smlouva mezi ČSSR a Libyí, *Záznam z jednání delegací ČSSR a Libye*. 29.11.1982. kr.. 670-Libye; ABS. OB/MV. Současná situace na úseku vysílání čs. zdrav. Expertů do Libye a ostatních rozvojových zemí. 13.6.1986. reg. Č. 1049 MV. sv.16

³²⁶ NA, MZd ČSR, Návrh, Libye 1983 Kr. 22, listopad 1984

³²⁷ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*, 30.3.1986. šanon Libye – korespondence 1986

³²⁸ NA, PTCH, Addendum, šanon Libye, korespondence 1986, 22.4.1982; NA, MZd ČSR, Agreement Report, Libye 1985, kr. 38, 4.3.1984

³²⁹ AMZV, TO-T 1970-1974 Libye, karton č. 2, Zpráva o technické pomoci v Libyi, 9.8.1974; ABS. OB/MV. Opatření k výběru a přípravě československých expertů pro vyslání do zahraničí. 1982. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.

³³⁰ Central Bank of Libya [online]. [cit. 2023-05-05]. Dostupné z:

<https://cbl.gov.ly/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D8%A9-%D8%B3%D8%B9%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D8%B1%D9%81/>

provize. V současnosti by to činilo necelých padesát tisíc dolarů.³³¹ Kurz dináru vůči československé koruně k daným letům 1982 až 1984 se mi nepodařilo dohledat. Postavení koruny vůči dolaru je rovněž komplikované. Existovalo několik směnných kurzů a i kdyby byl k dispozici nějaký reálný kurz, výsledkem by byl pouze hrubý odhad.³³² Průměrná roční mzda československého lékaře v roce 1984 se pohybovala kolem padesáti pěti tisíc korun československých.³³³

5.4. Motivace expertů

V této kapitole věnuji pozornost motivacím expertů, co je vlastně k cestě do Libye vedlo. Příčin, důvodů a motivací k výjezdům expertů bylo dozajista mnoho. Exotické destinace byly velmi atraktivní a byl to jeden z mála způsobů, jak vycestovat a zažít něco jiného, než co nabízel život v socialistickém Československu. Byla tu šance, jak kariérně postoupit a zlepšit svou životní situaci. Pravděpodobně nejvýznamnějším motivačním faktorem byla vidina slušného výdělků. Zájem o vcelku lukrativní pozice lékařů vypsanych Tripolisem byl mezi československými odborníky alespoň zpočátku poměrně velký. Během intenzifikace spolupráce se požadavky libyjské strany postupně zvyšovaly a s tím i počty vyslaných zdravotníků. Zde je zajímavé, že se některé zdroje v tomto ohledu lehce rozcházejí. Některé prameny dokládají, že požadovaný počet zdravotníků se nedařilo zcela plnit.³³⁴ Jiné naopak tvrdí, že získat pozici v Libyi bylo obtížné a poštěstilo se to jen vyvoleným.³³⁵ Je ale přirozené, že se zdroje mohou rozcházet. Československá pozice v Libyi nebyla konstantní. Docházelo ke změnám na rovině vzájemných vztahů či uvnitř samotného libyjského režimu. Potenciálně tak mohl být zájem o práci v Libyi nejvyšší právě v době, kdy si byly Československo a Libye nejbliže, tedy především zhruba v letech 1975 až 1985. Naproti tomu lze předpokládat, že kvůli ochlazení vztahů ve druhé polovině osmdesátých let, ekonomickým a dalším problémům, kterým v této době Libye čelila, mohl zájem o práci mezi

³³¹ Dollartimes [online]. [cit. 2023-05-05]. Dostupné z:

<https://www.dollartimes.com/inflation/inflation.php?amount=1&year=1980>

³³² VÁCLAV, Fišer. Nástin diskuzí o směnitélosti československé (resp. české) měny v letech 1966-1995 [online]. Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd Institut ekonomických studií, 2004 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/112563>. Diplomová práce. FSV UK.

³³³ Ročenka 1984, Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1985 (Údaje roku 1984) [cit. 2023-05-05]. Dostupné z:

https://www.uzis.cz/sites/default/files/knihovna/zdroc1985_cssr_zdravotnictvi.pdf

³³⁴ Např. *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>

³³⁵ Např. BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 81; Interview, [cit. 17.5.2022]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/sledovala-nas-policie-kaddafimu-jsme-museli-rikat-mojmir.A110225_142040_ln_zahranici_mev

československými zdravotníky poklesnout.³³⁶ V neposlední řadě, je také možné, že si Praha nemohla příliš dovolit postrádat takový počet lékařů a proto ve fázi největšího zájmu získal pozice jen omezený počet expertů navzdory všem snahám úřadů o zvýšení početních stavů.³³⁷

Jedním z dalších demotivujících faktorů mohla být zhoršující se bezpečnostní situace v Libyi. Po roce 1986 se Libye dostávala do sporu se západním světem kvůli avanturistické politice Muammara Kaddáfího, která se projevovala podporou terorismu. Mimo to bylo možné vyrazit i do lukrativnějších destinací, než byla Libye jako např. Kuvajt. Na tyto pracovní pozice se však údajně dostávali jen „prominentní lékaři“, jak uvádí v rozhovoru pro Lidové noviny pediatr Milan Kudyn.³³⁸ Tuto informaci není jak ověřit, avšak nelze ji vyloučit. Některé země byly dozajista svým prostředím a pracovními podmínkami lepší a jiné horší. Rozhodně nepříliš populární tak byly státy, kde docházelo k incidentům napadení československých specialistů a jejich rodin. Rizika byla ale mnohem větší. Tak např. v roce 1983 bylo povstalci v Angole zajato šedesát šest československých odborníků a jejich rodinných příslušníků.³³⁹ Podobné události pochopitelně ovlivňovaly zájem expertů o práci v těchto lokalitách. Nicméně jak vyplývá z kapitol níže, klady většinou převažovaly nad zápory. Je obtížné říct, jestli nějaký expert vyrazil do zahraničí s vyloženě altruistickými či filantropickými motivy. Nejpravděpodobněji se tací dali nalézt v řadách lékařů, kteří působili v rozvojových zemích v rámci Červeného kříže respektive půlměsíce. Každopádně tu byl patrně přítomen ještě jeden významný činitel, který tehdy nemohli experti pochopitelně přiznat, a to možnost emigrace. Jelikož experti cestovali mnohdy i s rodinou, využívali někteří příležitost k útěku. Příkladem může být třeba Tunisko, kde k tomuto docházelo opakovaně.³⁴⁰

³³⁶ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018.

³³⁷ *Zdravotnické noviny*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33), s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>

³³⁸ Interview, [cit. 17.5.2022], Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/sledovala-nas-policie-kaddafimu-jsme-museli-rikat-mojmir.A110225_142040_in_zahranici_mev

³³⁹ Zajati v Angole. Česká televize [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10213385108-zajati-v-angole/>

³⁴⁰ NA, PTCH, Polytechna, Návrhy a plány 1959-1972,9. sl., *Komplexní rozbor za rok 1969*, 6.2.1970; ABS. OB/MV. MUDr. ŘEŘIČHA Vladimír, *čs. expert v Tunisu – podezření z příprav k emigraci*, 21.7.1981., reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 7. sv; MAZANEC, Jakub. *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa. Motivation-Nomination-Preparation-Emigration?*. Prague Papers on the History of International Relations. 2021, 2021(1-2), 12. ISSN 2336-7105.

6. Problémy a...další problémy

Zdravotníci čelili během svého pobytu v Libyi mnoha nesnázím. Realita a praxe bývá mnohdy odlišná, než jaké jsou plány takřkajíc na papíře. V podstatě se po celou dobu přítomnosti expertů objevovaly až chronické a poměrně závažné problémy, které museli zdravotníci a Polytechna řešit. Již jsem kupříkladu zmínil problém individuálních a kolektivních kontraktů nebo platů, které obecně představovaly potíže po celou dobu československé přítomnosti. Většina zpráv o expertech pochází ze tří typů zdrojů. Prvním jsou materiály Archivu bezpečnostních složek (ABS). Druhým jsou hlášení o technické pomoci a vědecko-technické spolupráci, které vypracovával zastupitelský úřad v Tripolisu. Obsahovala hlavně informace o vnitropolitickém vývoji Libye, o čs.-libyjských stycích, o průběhu VTS, o počtech expertů a pak o hlavních problémech a překážkách. Třetím jsou hlášení o morálně-politickém stavu celých týmů, která byla vypracována zpravidla vedoucími lékaři zdravotnických týmů.³⁴¹ Tato hlášení měla de facto funkci kontrol a přehledových zpráv o současném stavu týmu. Více se zaměřovala na samotné experty. V hlášeních byla věnována pozornost mimořádným událostem, které postihly celý tým a jednotlivým problémům odborníků. Ministerstva zdravotnictví a zahraničního obchodu tyto spisy dále zpracovávala a snažila se z nich vyvodit možnosti dalšího zefektivnění vysílacích akcí.³⁴² Ne že by se to dařilo. A právě v následujících pasážích se pokusím rozvést několik příkladů problémů, se kterými se experti museli vypořádat.

6.1. Chybějící ubytování a základní potřeby

Palčivou komplikací bylo ubytování odborníků a jejich rodinných příslušníků. Tento problém se nedařilo řešit po celou dobu československé přítomnosti. Špatné a nevyhovující ubytování postihovalo snad všechny skupiny i jednotlivce. V jedné ze zpráv z roku 1988 se píše, „že zajišťování ubytování expertům a jejich rodinám není v možnostech PZO Polytechna“ a to hlavně proto, že Libyjci neměli dostatek ubytovacích kapacit, které by mohli Polytechně poskytnout. Bylo tak běžné, že v jedné místnosti byli ubytováni i čtyři odborníci,

³⁴¹ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Hlášení o morálně-politickém stavu týmu*. 1.5.1986. šanon Libye – korespondence 1986

³⁴² BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epocha, 2018., s. 81-83; Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>; ABS. OB/MV. *Věstník ministerstva zahraničního obchodu*. 29.9.1961. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.

než se podařilo zajistit volné prostory, což se nepodařilo vždy.³⁴³ Řada bytových domů byla teprve ve výstavbě, a ty které byly „dokončené“, byly nezařízené, takže bylo nutné vybavit je nábytkem zpravidla na vlastní náklady. Snaha předcházet těmto komplikacím požadavkem Polytechny vůči Libyjcům potvrdit volné kapacity pro budoucí kontrakty, nezaznamenala valný úspěch. Vyskytovaly se také problémy se zásobováním elektřinou, pitnou vodou a potravinami. Nedostatkové byly i rádia, ledničky apod. Experti si museli mnohdy opatřovat věci každodenní potřeby přes překupníky, což je činilo do určité míry závislými na místních.³⁴⁴

6.2. Nedostatečná příprava expertů

Připravenost expertů byla mnohdy také na nízké úrovni hlavně co se jazykové výbavy týče. Libyjské obyvatelstvo hovořilo především arabsky a angličtina v této době byla doménou nepočtené inteligence, úředníků a příslušníků vlády. Českoslovenští lékaři se arabsky učili většinou až na místě. I když nebyla znalost arabštiny povinná, byla rozhodně užitečná právě pro práci s pacienty.³⁴⁵ Je samozřejmostí, že požadavek arabštiny by byl příliš limitující. Nicméně i úroveň angličtiny byla u expertů mnohdy nízká až mizivá. Ve zprávách byl často kladen důraz na potřebu lepší jazykové přípravy, jelikož na to Libyjci velmi dbali, limitovala neznalost jazyka výběr odborníků.³⁴⁶ Není známo jak moc byly jazykové kurzy využívány, ani nakolik byly prospěšné. Obecně také platilo, že experti nebyli Polytechnou řádně poučeni, tak jak měli být, o cílové zemi, o tamních zákonech, ani o pracovních a životních podmínkách. Stávalo se také, že dostávali nepřesné či mylné informace. Například pro vynahrazení soboty, kdy se v Libyi běžně pracovalo, měli experti mít volné dny paralelně s libyjskými svátky, ale to vedení země nedodržovalo.³⁴⁷

³⁴³ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*, 7.7.1988. šanon Libye – korespondence 1988; NA, MZd ČSR, Zpráva o návštěvě čs. zdravotníků v Misurátě, Libye 1980, kr.12, 1.7.1980

³⁴⁴ ABS. OB/MV. *Informace o kontrarozvědné ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi*. 1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.; ABS. OB/MV. *Vývoj situace v Libyjské soc. džamáhíríji ve vztahu k čs. Občanům a neplnění závazků PZO Polytechna vůči čs. pracovníkům*. 1.4.1988. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 18. sv.; Rozhovory č.1 a 2; NA, MZd ČSR, Libye – dosud nevyjasněné problémy, Libye 1982, kr. 12, 7.9.1982

³⁴⁵ Rozhovory č. 1 a 2; NA, MZd ČSR, Zpráva o činnosti polikliniky Gurgu, Tripoli, za IV. čtvrtletí 1982, Libye 1983 Kr. 22, 12.1.1983

³⁴⁶ Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 9.3.1984, 10(33). s. 8. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:384289fb-f868-46d2-bada-22aa56432ff3>; ABS. OB/MV. *Experti*. 21.2.1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.; MAZANEC, Jakub. *Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa. Motivation-Nomination-Preparation-Emigration?*. Prague Papers on the History of International Relations. 2021, 2021(1-2), 12. ISSN 2336-7105.

³⁴⁷ ABS. OB/MV. *Současná situace na úseku vysílání čs. zdrav. expertů do Libye*. 13.6.1986. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 16. sv.

6.3. Nenaplněné plány

Pro expertní mise v Libyi existovalo mnoho návrhů a plánů. Mnohé z nich se ale nedařilo plnit. Tak např. je zajímavé sledovat vývoj v období let 1976 až 1980, neboť si Československo v roce 1974 pro toto rozmezí sestavilo plán technické pomoci Libyi.³⁴⁸ Na uvedené období počítala československá strana s umístěním sto dvaceti až sto padesáti zdravotníků. Do roku 1977 se předpokládalo nasazení padesáti osob. Jak bude patrné z dat níže, nepodařilo se tomuto plánu dostat. V průběhu sedmdesátých let tak dospělo vedení k závěru, že není spokojeno se zavedenými postupy. Míra celkového zabezpečení poskytování technické pomoci byla hodnocena jako nedostačující. Počty vysílaných expertů nedosahovaly požadovaných kvót a Československo zaostávalo za ostatními východoevropskými zeměmi. Hůře na tom bylo snad jen NDR.³⁴⁹ Potíže s dodržáním plánů a konkrétních úkolů mělo Československo ve vícero zemích, nejen v Libyi. Obecně platilo, že mnohé dohody a smlouvy nebyly plněny a pokrok byl jen mírný či žádný. Často chyběl přehled, co vlastně spolupracující země potřebují a nebyl stanoven rámec ani rozsah kooperace. Poskytovaná pomoc byla mnohdy dosti nekoordinovaná a tudíž pro československé politické a hospodářské zájmy postrádala význam. Přitom měl podnik za úkol zpřesňovat požadavky cílových zemí, provádět průzkum a zajistit bezvadné smluvní podklady a tzv. prováděcí protokoly, které měly definovat spolupráci, ale nedělo se tak. Rovněž ze strany zastupitelských úřadů a obchodních oddělení chyběly detailnější zprávy o dané zemi, které by byly pro potřeby zkvalitnění přípravy pro spolupráci použitelné. Obdobně negativně jsou hodnocena hlášení delegátů a informačních služeb. To vše komplikovalo směřování spolupráce, která tak nedokázala efektivně reagovat na potřeby partnerské země. Konkrétně u Libye se kvalita monitoringu vnitropolitického a hospodářského vývoje v osmdesátých letech zlepšila, o čemž svědčí vyšší četnost a podrobnější obsah zpráv. Efektivita využití těchto údajů nebyla ovšem valná.

6.4. Zdravotníci? Nejsou!

Jako velký problém se ukázala být kvalita vytváření kádrových rezerv, což v praxi znamenalo nedostatek expertů pro výjezd. Řada resortů nechtěla experty uvolňovat kvůli nedostatečné či žádné finanční kompenzaci ze strany státu.³⁵⁰ Velká poptávka byla právě

³⁴⁸ AMZV, TO-T 1970-74 Libye, karton č.3, *Technická pomoc 1976-1980*, 30.10.1974

³⁴⁹ Např. AMZV, TO-T 1975-79, Libye, *Přehled a hodnocení technické pomoci a vědeckotechnické spolupráce mezi ČSSR a Libyí za II. pololetí 1979.*, 27.12.1979, karton č. 1; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Vztahy Libye se socialistickými zeměmi*, 4. kr., 25.6.1987

³⁵⁰ NA, PTCH, Polytechna, 11.sl., *Rozbor TP RZ za rok 1970*

hlavně po lékařských oborech. Nedostatkové byly především úzce zaměřené obory jako plastičtí chirurgové, anesteziologové, onkologové apod. Zvyšující se požadavky na rozšiřování rezerv zkrátka nebylo možné dostatečně pokrýt. Pro experty, kteří již působili v zahraničí, představovaly chybějící kádry rovněž problém, protože nebyl nikdo, kdo by je vystřídal. Příkladem může být absence lékařů v kádrových rezervách v roce 1982, kdy bylo zapotřebí vystřídat československé experty působící právě v Libyi. Důsledkem toho museli českoslovenští lékaři zůstat o několik měsíců déle, než na kolik byl stanoven jejich kontrakt. Polytechna jim kvůli chybějící náhradě nevyhověla ve věci požadavku na návrat do vlasti. Dle dohody musel být tým udržován v plném počtu a Libye odmítla lékaře propustit bez náhrady. Střídání byl pak problém sám o sobě. Především u úzkoprofilových oborů nebylo snadné najít adekvátní náhradu obzvlášť při vyšších počtech. Zde je důležité podotknout, že na zpoždění během střídání nesla vinu i libyjská strana, která často opožděně dodávala letenky a pracovní a vízové povolení. K těmto problémům docházelo opakovaně. Podobné případy a k tomu připočtené špatné životní podmínky značně snižovaly ochotu dalších expertů k výjezdu a dokonce došlo i na případy, kdy expert zrušil svou účast. Mimo to hrozilo, že pokud se týmy rychle nedoplní, bude Libye hledat náhradu jinde. To se také nakonec dělo. Stále častěji se stávalo, že českoslovenští zdravotníci pracovali v jednom zdravotnickém zařízení společně s kolegy z jiných zemí.³⁵¹

Chybějící personál byl chronickým problémem celého systému kádrových rezerv. V průběhu sedmdesátých let byl růst odborných kapacit kolísavý a v některých letech dokonce záporný. Vysvětlením může být mimo jiné nízká úroveň komunikace uvnitř ministerstev a neuvážené aktivity při smlouvání se zákaznickými zeměmi a společnostmi. Českoslovenští delegáti jednoduše uzavřeli příliš mnoho kontraktů a slíbili dodat odborné kapacity, které ale nebylo možné reálně vyslat. Toto přeceňování vlastních sil přetrvávalo neustále.³⁵² V následujícím desetiletí se situace o něco zlepšila. Počty vysílaných expertů sice rostly, ale se značnými obtížemi. Nově se objevily obavy, aby se vinou přílišného exportu odborníků nesnížila kvalita zdravotnické péče v ČSSR.³⁵³ K tomu všemu tu stále byly boje

³⁵¹ ABS, OB/MV, *Nedostatečné kádrové rezervy lékařů pro vyslání do Libye*, 10.10.1982, reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 7. sv.; ABS, OB/MV, *Informace o kontrarozvědne ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi*, 1983, reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv.; NA, MZd ČSR, *Zpráva o činnosti polikliniky Gurgu, Tripoli, za IV. čtvrtletí 1982*, Libye 1983 Kr. 22, 12.1.1983; NA, MZd ČSR, *Libye prodloužení expertiz*, Libye 1983 Kr. 8.12.1983

³⁵² NA, PTCH, Polytechna, *Návrhy a plány 1959-1972*, 3. sl. *Technická pomoc rozvojovým zemím*, 8.5.1965; NA, MZd ČSR, *Vysílání čs. pracovníků resortu zdravotnictví do Libye, Libye 1982*, kr. 12, 6.11.1984

³⁵³ NA, MZd, ČSR, *Stanovisko k textu materiálu o vysílání čs. zdravotnických odborníků do Libye*, Libye Kr. 22, 6.11.1984

s byrokracií. Ministerstvo zdravotnictví si např. stěžovalo, že Polytechna neposkytovala ucelené informace o požadavcích a stále je v krátkém časovém horizontu měnila, takže rezort nebyl schopen adekvátně reagovat.

6.5. Boj s byrokracií

V konečném důsledku trpěla Polytechna nedostatečně zpracovaným právním řádem a složitým administrativním systémem. S trochou nadsázky řečeno se topila v množství nařízení a vyhlášek, které značně komplikovaly byrokracii podniku.³⁵⁴ Celkovou zkomplikovanost a neefektivitu systému se patrně nikdy nepodařilo vyřešit, a to ani navzdory řadě usnesení vlády a různým tzv. „konceptím pomoci rozvojovým zemím“.³⁵⁵ Svědčí o tom i data zpráv, které špatný stav dokládají.³⁵⁶ Československý zdravotnický personál se tak nacházel ve velmi obtížných a zcela nevyhovujících podmínkách, jejich práce byla značně ztížena katastrofálním zabezpečením a neschopností vedení zajistit potřebné zázemí. Zastupitelský úřad byl v podstatě přetížen, protože chyběl personál a přítomní zaměstnanci často museli řešit záležitosti mimo svou odbornost.³⁵⁷ Problém byl samozřejmě i na libyjské straně, která v zásadě nedodržovala dohodnuté podmínky a zápasila s vlastní administrativou. Nedalo se na ni spolehnout. Libyjská byrokracie byla často složena z mladých a nezkušených lidí a poměrně často docházelo k personálním změnám. Nic na tom naneštěstí nezměnily neustálé stížnosti, které vedení Polytechny a ministerstvo ze strany zdravotníků zahlcovaly.³⁵⁸ Administrativní problémy a nekončící boj s byrokracií ať už domácí nebo libyjskou se projevovaly různě. Byl tu také třeba problém s vystavováním vstupních víz, s letenkami, nadváhou zavazadel.³⁵⁹ Experti si zkrátka museli řadu věcí, které měla zajišťovat Polytechna, obstarat a zařídit sami. Byli vystaveni velikému tlaku a psychické zátěži, která byla pro

³⁵⁴ ABS. OB/MV. *Nedostatky ve vztazích mezi čs. Experty a PZO Polytechna z hlediska úpravy právních vztahů*. 22.1.1985. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 15. sv.;

³⁵⁵ ABS. OB/MV. *Stanovisko k návrhu koncepce pomoci rozvojovým zemím na období 1986-1990*. 14.2.1985. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 16. sv.; Výjezdy expertů se řídily podle série usnesení vlády (např. usnesení vlády ČSSR č. 287/1979 zřízení Komise pro poskytování pomoci rozvojovým zemím a národně-osvobozenecým hnutím), které definovaly např. postupy vytváření kádrových rezerv, nebo podobu pomoci zahraničním partnerům.

³⁵⁶ Např. ABS. OB/MV. *Vývoj situace v Libyjské soc. džamáhíríji ve vztahu k čs. Občanům a neplnění závazků PZO Polytechna vůči čs. pracovníkům*. 1.4.1988. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 18. sv.

³⁵⁷ NA, MZd ČSR, Korespondence Eliška Klivarová. Libye 1982, kr. 12, 6.12.1982

³⁵⁸ ABS. OB/MV. *Současná situace na úseku vysílání čs. Zdrav. Expertů do Libye*. 13.6.1986. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 16. sv.; NA, PTCH, *Zpráva o situaci v československom zdravotnickom tíme Misurata*, šanon Libye – korespondence 1988, 30.12.1987

³⁵⁹ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 83-84; NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Korespondence*, 30.3.1986. šanon Libye – korespondence 1986; NA, MZd ČSR, *Návrh*, Libye 1983 Kr. 22, listopad 1984; NA, MZd ČSR, *Informace ke střídání čs. zdravotnických týmů v tripolis a Misurata - Libye*, Libye 1983 Kr. 22, 30.8.1984

některé na hranici únosnosti. Výkony, které museli zdravotníci podávat, byly velmi nadstandardní. Ani po letech se čs. vedení nedařilo tyto bezútesné podmínky ve „velmi psychicky náročném teritoriu“ uspokojivě vyřešit.³⁶⁰

6.6. Další problémy

V předchozích pasážích jsem se věnoval obecným komplikacím, se kterými se odborníci potýkali. Zdaleka to ale nebyli jediné obtíže. Docházelo k mnoha individuálním, konkrétním a dalším incidentům různé povahy, které značně znepríjemnily životy odborníků. V této podkapitole uvedu několik příkladů.

Do některých nesnází se zdravotníci dostávali v důsledku chyby nebo přestupku, a to často neúmyslně a nevědomě. Kupříkladu v roce 1986 byl odvolán vedoucí týmu nemocnice Misurata a trestně stíhána zdravotní sestra kvůli dvěma případům výměny novorozenců. Nejspíš se jednalo o chybu. Sestra byla libyjskými úřady odsouzena na čtyři měsíce a po výkonu trestu vyhoštěna zpět do Československa.³⁶¹ Dále např. byla za nespecifikovanou medicínskou chybu odvolána dětská lékařka. Soudní proces se protáhl a během této doby nepobírala žádný příjem. Kolegové uspořádali dobrovolnou sbírku, což její finanční situaci zlepšilo.³⁶²

Obzvlášť závažné byly případy napadení nebo obecného ohrožení. Za zmínku stojí hlášení o mimořádné události a narušení stavu týmu z dubna roku 1986, které reagovalo na americké bombardování. Úder byl rozsáhlý a způsobil smrt desítkám vojáků a civilistů. Incident pochopitelně vytyžil nemocnice a dotkl se tak i našich expertů, kteří pracovali přes čas bez kompenzace. Pominu-li nepříjemnosti s tím spjaté, ocitli se experti v důsledku bombardování v potenciálním ohrožení. Jedna zdravotnice v Bengházi čelila napadení třemi libyjskými mladíky, kteří ji na ulici povalili. Díky pomoci jednoho Libyjece se jí nic nestalo. Dalším incidentem byl pokus o znásilnění manželky čs. lékaře.³⁶³ V roce 1988 bylo několik misurátských expertek a jejich rodinných příslušníků popáleno kyselinou a dvě zdravotnice byly pobodány nožem.³⁶⁴ Dalším případem z roku 1989 bylo unesení a znásilnění

³⁶⁰ NA, MZd ČSR, *Korespondence Eliška Klivarová*. Libye 1982, kr. 12, 6.12.1982; NA, MZd ČSR, *Informace ke střídání čs. zdravotnických týmů v Tripolis a Misurata - Libye*, Libye 1983 Kr. 22, 30.8.1984

³⁶¹ ABS. OB/MV. MUDr. Urbáni Milan, Eva Pauková – čs. experti MZ SSR v Libyi. 3.2.1986. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 16. sv

³⁶² NA, PTCH, Polytechna, *Hlášení o morálně-politickém stavu za měsíc červen 1988*, šanon Libye – korespondence 1988, červen 1988

³⁶³ NA, MZd ČSR, *Hlášení o morálně-politickém stavu*, Libye 1982, kr. 12, leden 1986

³⁶⁴ NA, PTCH, Polytechna, šanon Libye – korespondence 1988, *Situační zpráva – nemocnice a poliklinika Misurata*, 31.8.1988;

československé zdravotní sestry čtyřmi Libyjci, kteří ji také ohrožovali na životě bodnou zbraní. Únosci zdravotní sestru následně propustili a ta skončila v lékařské péči. Všichni čtyři únosci byli libyjskou policií stíháni. Obecně obtěžování žen ze strany místních nebylo ojedinělé a expertky měly údajně i omezen volný pohyb.³⁶⁵

Docházelo však i na případy, kdy se odborníci dostávali do potíží vlastní vinou. A právě na některé expertky padly stížnosti ze strany libyjských úřadů za nevhodné chování, načež jim byl kontrakt ukončen. Podobných případů o porušování libyjských zákonů a místních morálních a etických zvyklostí bylo více. Vedení týmu Bengházi dokonce vydalo zákaz vodit si mužské návštěvy do bytů.³⁶⁶ Je přirozené, že odborníci i odbornice navazovali vztahy s místními. Z toho pochopitelně mohli plynout problémy. Zpráva o „vnitřní situaci v řadách vyslaného zdravotnického personálu v Libyi z roku 1983“ podává svědectví informátora, jenž se dokonce zmiňuje o údajném rozšíření pohlavní nemoci mezi zdravotnickým personálem v důsledku „navazování úzkých kontaktů s cizinci“.³⁶⁷ Kuriózní byl případ, kdy se dvě zdravotní sestry provdaly za Libyjce, což libyjské úřady označily za „urážku muslimského náboženství“. Těmto zdravotním sestřám byl ukončen kontrakt a byly poslány domů.³⁶⁸ Další riziko bylo spjato s léčivý. V roce 1985 zakázala Libye vývoz léků ze země. Důvodem bylo zjištění, že se léky ze země příliš vyvázejí. Jelikož Libye léčiva v podstatě nevyráběla, byl takový odliv citelný. Ve výpovědi doktora Černoorského stojí, že zdravotníci léky z Libye vozili do Československa. Jednalo se o západní léky, které tehdy v ČSSR nebyly k dostání. Doktor Černoorský působil v Libyi od roku 1989, což znamená, že navzdory zákazu, si čs. zdravotníci léky odváželi nadále. Vystavovali se tak nebezpečí trestního stíhání libyjskými bezpečnostními složkami.³⁶⁹ Podobné to bylo v případě alkoholu. Požívání, výroba a dovoz vlastních lihovin byl v Libyi zakázán.³⁷⁰ Přesto se o domácích

³⁶⁵ ABS. OB/MV. *Mimoriadna udalost'. 30.9.1989.* reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 18. sv; BOROVSÝ, Matyáš. *Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society:: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989.* Prague Papers on the history of International Relations [online]. 2021(1-2), 15 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z:

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1083689>, s.63; NA, MZd ČSR, Informace ke střídání čs. zdravotnických týmů v tripolis a Misurata - Libye, Libye 1983 Kr. 22, 30.8.1984

³⁶⁶ Tamtéž; NA, MZd ČSR, *Hlášení o morálně-politickém stavu*, Libye 1982, kr. 12, leden 1986

³⁶⁷ ABS. OB/MV. *Vnitřní situace v řadách vyslaného zdravotnického personálu v Libyi.* 13.9.1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

³⁶⁸ ABS. OB/MV. *Informace o kontrarozvědčné ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi.* 1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

³⁶⁹ NA, MZd ČSR, *Schodze čsl. zdrav. týmů nemocnice a polikliniky v Messrate, Libye* 1986, kr. 38, 11.-20.11.1985

³⁷⁰ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie.* Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-132-8., s. 88; ABS. OB/MV. *Informace o kontrarozvědčné ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi.* 1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

varnách a požívání alkoholu zmiňuje vícero zdrojů. Např. výše zmíněná zpráva o pohlavních nemocech vypovídá i o „bujícím alkoholismu“, přičemž si experti měli alkohol vlastnoručně vyrábět.³⁷¹

Z dalších případů mohu uvést např. následující. V roce 1986 obešel čs. lékař z Misuráty předpisy a bez vědomí vedení zaslal letenky rodině s cílem urychlit jejich příjezd. Čs. úřady příjezd pozastavily.³⁷² Podobná byla záležitost jedné zdravotnice rovněž z Misuráty, jejíž manžel přicestoval dříve, než měl zařízené povolení.³⁷³ Došlo i na bezdůvodné zadržení jedné sestry libyjskými bezpečnostními složkami, načež byla s omluvou propuštěna.³⁷⁴ Nepříjemné vůči expertům bylo chování některých místních. Misurátskému týmu někdo např. probodl pneumatiky u mikrobusu.³⁷⁵ Byly zaznamenány případy slovních napadení, krádeží a dokonce vniknutí do bytu.³⁷⁶ Došlo i na výtržnictví v okolí bytových jednotek expertů.

Zprávy většinou neobsahují příliš mnoho podrobností a někdy je přestupek nebo nějaký problém pouze stručně popsán jednou větou. V hlášení tak lze nalézt další zmínky o různých deliktech a případně jejich postizích (např. finanční, tj. sražením platu). Je možné tak najít zápis o „opakovaných přestupcích proti domácím zvyklostem“ nebo disciplinární řízení (např. za špatné chování), podezření o emigracích, hlášení o psychickém vypětí, pozdních příchodech do práce atd.³⁷⁷

6.7. Volný čas

Zdravotníci se museli vypořádat se všudypřítomným stresem. Volnočasových aktivit v Libyi mnoho nebylo. Kultura tu byla značně omezená, a tak bylo středobodem hlavně moře. Zdravotníci ale také vyráželi na společné zájezdy do pouště nebo do památkových oblastí jako je antické Leptis Magna. Hromadných výletů se společně se zdravotníky účastnili i experti z jiných oborů, např. geologové či technici. Tyto zájezdy se ale podle všeho konaly až

³⁷¹ ABS. OB/MV. *Vnitřní situace v řadách vyslaného zdravotnického personálu v Libyi*. 13.9.1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

³⁷² NA, PTCH, Polytechna, *Hlasenie o moralnopolitickom stave timu za mesiac april 1986* šanon Libye – korespondence 1986, duben 1986

³⁷³ NA, PTCH, Polytechna, *Hlasenie o moralnopolitickom stave timu Misurata za mesiac april 1988* šanon Libye – korespondence 1988, 5.5.1988

³⁷⁴ NA, MZd ČSR, *Informativní zpráva o průběhu pobytu a činnosti přípravného týmu zdravotníků na poliklinice Gurgi Tripolis*, Libye 1980, kr. 12, 1980

³⁷⁵ NA, PTCH, Polytechna, *Situační zpráva poliklinika a nemocnice Misurata*, šanon Libye – korespondence 1988, duben květen 1988

³⁷⁶ NA, PTCH, Polytechna, *Hlášení o morálně-politickém stavu za měsíc červen 1988* šanon Libye – korespondence 1988, červen 1988

³⁷⁷ NA (Národní archiv), PTCH. Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha. *Hlášení o morálně-politickém stavu týmu*. 1.4.1986. šanon Libye – korespondence 1986

v pozdějších letech. Pořádala se také např. filmová představení na československém zastupitelském úřadě. Hrál se fotbal, tenis nebo šachy. Přes zastupitelský úřad dodávala Polytechna expertům domácí tiskoviny jako Rudé právo, Pravda, Život apod.³⁷⁸

³⁷⁸ NA, MZd ČSR, *Zpráva o zahraničním pobytu, Libye 1986* Kr.38, 14.9.1986; NA, MZd ČSR, *Informace o průběhu pobytu a činnosti týmů zdravotníků v Libyi*, Libye 1980, kr. 12, 27.10.1980; BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s.86-89

7. Polytechna, experti a bezpečnostní složky

Není překvapením, že Polytechna byla v hledáčku československých bezpečnostních služeb. Jak nám archiv bezpečnostních služeb odhaluje, vedla StB objektový svazek, který měl za úkol detailně problematiku Polytechny rozpracovat.³⁷⁹ Zaměstnanci a experti vysílání skrze podnik se z podstaty pracovní náplně dostávali do kontaktu se zahraničními osobami. Je jasné, že to bezpečnostní složky Československa považovaly za riziko, které je nutné monitorovat. Kromě „nepřátelské“ a špionážní činnosti tu pochopitelně bylo nebezpečí emigrace, čemuž se stát snažil zabránit. Zahraniční kontakty Polytechny poskytovaly bezpečnostním složkám zároveň zajímavou příležitost k výzvědné činnosti. Z hlediska tzv. „kontrarozvědného zájmu“ se bezpečnostní složky soustředily na čtyři oddělení Polytechny, a to na skupinu inženýrsko-projekčních a konsultačních služeb, dále na skupinu licencí, patentů a ochranných známek. Následuje skupina technické pomoci málo rozvinutým zemím a poslední je skupina vědecko-technické spolupráce. Jako hlavní důvody, proč k monitorování těchto skupin dochází, se uvádí kontakt s cizinci z kapitalistických států a nebezpečí prozrazení státních či hospodářských tajemství, které Polytechna zpracovávala.³⁸⁰

Pro tento text je důležitá třetí skupina čili technická pomoc málo rozvinutým zemím. Zájem bezpečnostních složek o tuto skupinu budila především vysoká míra emigrace a také působení zahraničních stážístů v Československu. StB stanovila tzv. „zaměření kontrarozvědné práce“. Pozornost měla být věnována všeobecnému odhalování trestné činnosti. Pak také měl být veden přehled o zahraničních stážístech. Konečně se měli evidovat pracovníci Polytechny působící v zahraničí, prostřednictvím kterých hodlala Státní bezpečnost kontrolovat československé občany respektive experty. Bylo zapotřebí rozšířit síť „spolupracovníků a důvěrníků“ pro kontrarozvědnou činnost.³⁸¹ Tito pracovníci potom poskytovali zprávy, které popisovaly názory a soukromý život spolupracovníků a odborníků. StB pracovala na vytvoření sítě důvěrníků, všude kde to bylo možné. Typovaly se osoby vhodné k naverbování na všech postech, a to jak doma tak v zahraničí.

Velkým problémem byly samozřejmě případy emigrace. Počty emigrujících uvedených ve zprávách se různí. Zpráva z roku 1981 uvádí, že od roku 1968 emigrovalo na

³⁷⁹ ABS. OB/MV. *Rozhodnutí o zavedení objektového svazku na PZO Polytechna*. 26.10.1964. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.

³⁸⁰ ABS. OB/MV. *Vyhodnocení operativní situace v PZO Polytechna a plán na rozpracování PZO Polytechna jako objektu*. 12.11.1965. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1 sv.

³⁸¹ ABS. OB/MV. *III.skupina č. 23 – Technická pomoc málo rozvinutým zemím*. 12.11.1965. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.

dvě stě šest expertů vyslaných Polytechnou.³⁸² Zpráv o případech emigrace příliš mnoho není a z toho mála lze vyvodit skromné závěry. Vznikaly pokusy o zavádění protiemigračních opatření, např. návrh na upřednostňování lékařů důchodového věku, u kterých se nejspíš předpokládala nižší pravděpodobnost emigrace. Také se měly kontrolovat úspory a transakce expertů.³⁸³ Emigrace se týkaly také samotných zaměstnanců Polytechny.³⁸⁴ Českoslovenští zdravotníci byli sledováni také libyjskými bezpečnostními složkami, které dle hlášení monitorovaly pohyb expertů v podstatě kdekoli a kdykoli. Vzhledem k povaze Kaddáfího režimu to není překvapením. Každý cizinec pro Libyi mohl představovat potenciální hrozbu.³⁸⁵

Obavy z emigrace byly zřejmé. Emigrace inteligence je pro stát citelná rána, zvláště pokud se jednalo o vyšší počty. Znamenalo by to rozsáhlé poškození celého systému. Bezpečnostní složky se také obávaly úniku informací. V konečném důsledku by to znamenalo konec výjezdům expertů a spolu s tím narušení zahraniční politiky technické pomoci rozvojovým zemím. Rozhodně by to postihlo i obchodní vztahy, které se často o působení expertů opíraly. V neposlední řadě hrozilo, že se experti dostanou do kontaktu s nepřátelským špiónem. To bylo pro totalitní režim nepřijatelné, proto se bezpečnostní aparát snažil na odborníky v zahraničí dohlížet a podávat o nich hlášení. V Archivu bezpečnostních složek jsem našel několik dokumentů této povahy, ve kterých jsou obsaženy podrobné popisy osob, jejich charakteristiky a celkové hodnocení. Posudky byly skutečně detailní a vypovídaly o dané osobě po stránce pracovní, politické, bezpečnostní i lidské. Není překvapením, že pracovníci, kteří působili v zahraničí, museli projít lustrváním. I když byl jejich status vyhovující, přistupovaly k nim bezpečnostní složky obezřetně a dlouho je sledovaly.

³⁸² ABS. OB/MV. *Vyhodnocení státobezpečnostní situace v objektu PZO Polytechna*. 29.6.1981. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 2. sv.;

³⁸³ ABS. OB/MV. *Experti*. 21.2.1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

³⁸⁴ ABS. OB/MV. *Vyhodnocení objektového svazku č. 1049 PZO Polytechna*. 15.3.1979. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.; ABS. OB/MV. *Zmapování emigrace v PZO Polytechna*, 11.5.1979. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 1. sv.

³⁸⁵ ABS. OB/MV. *Informace o kontrarozvědčné ochraně čs. Zdravotnických specialistů v Libyi*. 1983. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 14. sv

8. Konec spolupráce

První polovina osmdesátých let byla vrcholem vzájemných vztahů obecně. Význam Libye coby zájmové oblasti Československa rostl. Avšak stále více se v libyjské ekonomice projevovala nepříznivá mezinárodní situace. V roce 1982 uvalily USA ropné embargo na dovoz libyjské ropy a zemi opustili tisíce expertů hlavně z ropného průmyslu. Zisky tím klesly, nicméně Libye chybějící odborníky doplnila z jiných zemí. V roce 1986 Spojené státy s Libyí zcela přerušily styky a podnikly i vojenské útoky, když v rámci operace El Dorado Canyon Libyi bombardovaly. Konkrétně k tomuto útoku přimělo Američany údajné nastražení výbušného zařízení libyjskými agenty v západoberlínském klubu. Západní státy se od Libye stále více distancovaly, čímž se ekonomická situace země propadla. Znatelně klesly příjmy a Libye byla nucena začít s úspornými opatřeními. To vše se stalo v důsledku avanturistické politiky podpory teroristických skupin, kterou libyjský vůdce s oblibou prosazoval, neboť v těchto radikálních uskupeních spatřoval osvobozenecká hnutí.³⁸⁶ Mnohé projekty a rozvojové plány byly omezeny nebo zrušeny a snížil se i dovoz všech komodit. Je důležité mít na paměti, že libyjská ekonomika byla de facto závislá hlavně na západních zemích. K roku 1985 dosahoval obrat zahraničního obchodu se západními státy až sedmdesát procent. Naproti tomu podíl socialistických států činil jen deset procent.³⁸⁷

Nabízí se myšlenka, že stažení západních zemí z Libye bylo příležitostí pro nástup států RVHP. Ten se však nekonal. Zprávy a hlášení československého velvyslanectví v Tripolisu a ministerstev neustále vysvětlovaly význam a důležitost Libye a potřebu prohlubovat styky. Realita se tomuto přístupu nejen neblížila, ale začala se mu i vzdalovat. Ve druhé polovině osmdesátých let totiž Sovětský svaz v čele s Gorbačovem neprojevoval již více o výstředního a nevypočitatelného libyjského vůdce zájem. Americké bombardování Libye Sověti ani nekomentovali.³⁸⁸ Nezájem Moskvy byl nejspíše podpořen únavou sovětského vedení neustále Kaddáfího přesvědčovat a snažit se ho korigovat, na což libyjský vůdce příliš nereagoval. Špatná ekonomická situace země a tudíž neschopnost splácet pohledávky SSSR a jeho spojencům znamenala pokles atraktivity země u jejích socialistických partnerů. I když Sověti už do Kaddáfího režimu nekládali žádné velké naděje, zcela na něho nezanevřeli. Ekonomickou situaci země nepovažovali Sověti za tak

³⁸⁶ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 146-147

³⁸⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, 26.11.1985;

³⁸⁸ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., 143,146-147

katastrofální, aby se nedala zvládnout. Možnost alespoň komerčního využití Libye tak nebyla podle Moskvy ještě zcela vyčerpána.³⁸⁹

Útlum zájmu byl následně patrný i v československé politice. Veškeré vztahy se čím dál tím více omezovaly jen na obchodní styky. Byť zpočátku Československo neztrácelo o další poskytování svých služeb a zboží zájem, s rostoucím dluhem muselo svůj postoj přehodnotit. Praha omezila dodávky zbraní a investičních celků jakožto nástroj nátlaku na libyjské vedení v naději, že bude Tripolis zodpovědnější. To se však nestalo.³⁹⁰ Je ovšem zajímavé, že ze všeho nejméně postihly slábnoucí vztahy působení civilních expertů. Problémy ve vzájemných politických i ekonomických vztazích v zásadě oboustrannou snahu zvyšovat počet československých zdravotníků v Libyi nenarušily. Jak vyplývá i z bilance následujících let, zájem o odborné kapacity na libyjské straně neopadl. A zájem Československa vysílat tyto odborníky rovněž neochabl. Důvodů, které za tím stály, bylo dozajista více. Libyi stále scházeli domácí odborníci a případný odliv některých západních expertů znamenal potřebu nahradit tyto ztráty jinde. Pro správnou funkci státu není tak prosté seškrtat rozpočet a už vůbec ne u zdravotníků. Jak se země rozvíjela, rostla pochopitelně i poptávka po zdravotnické péči, kterou už pak nebylo tak snadné zase snížit, aniž by to nepoškodilo chod státu. Populace Libye se také stále zvětšovala, takže lékaři byli zkrátka potřeba. Československé motivy pak byly stále více pragmatické. Vědecko-technická spolupráce postupně ztrácela původní, později jen vnějškově proklamovaný ideologický a politický smysl. Stále tu sice byla jistá „naděje“, že se situace vrátí ke stavu z první poloviny osmdesátých let, ale jen málo tomu nasvědčovalo. Jednoznačně začal dominovat ekonomický zájem a ostatní motivy ustupovaly do pozadí nebo se přizpůsobovaly vyloženě komerčním potřebám.³⁹¹

Na rozdíl od investičních celků a velkých dodávek, představovali experti relativně pravidelný příjem prostředků, protože jim Libyjci museli vyplácet mzdu, ze které byly odváděny provize Polytechně. Ročně putovaly do československého státního rozpočtu miliony dolarů.³⁹² Přítomnost expertů zároveň mohla sloužit jako styčný bod pro udržování přímého kontaktu s Libyí. Vzhledem k finančním závazkům, které Tripolis vůči Praze měl, je jasné, že československá vláda nehodlala s angažovaností v Libyi skončit, protože by mohla

³⁸⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Petr Stegny – rada- vyslanec ZÚ SSSR*, 1. Kr., 11.6.1987; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Vztahy Libye se socialistickými zeměmi*, 4. Kr. 25.6.1987

³⁹⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Pro informaci s. náměstka Ulčáka*, Kr. 1, 2.12.1987

³⁹¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, 26.11.1985

³⁹² BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s.83

ztratit vyjednávací pozici. Každopádně na poli expertů byla situace taková, že Polytechna nestíhala pokrývat všechny libyjské požadavky a kádrové rezervy nestačily. A to ani navzdory faktu, že Libyjci začali disponovat vlastními (byť stále omezenými) kapacitami středně-zdravotnického personálu, který pochopitelně preferovali.³⁹³

Komise pro koordinaci poskytování pomoci rozvojovým zemím vypracovala na roky 1986 až 1990 nový plán. Ten předpokládal, že ve vysílání expertů, především pak zdravotníků do těchto zemí bude i nadále pokračovat. Právě Libye byla tehdy místem nejvyšší koncentrace československých lékařů ze všech zemí, kam Polytechna zdravotníky vysílala.³⁹⁴ V roce 1986 Společný výbor pro VTS nezasedal, protože Libye nesplnila svou část protokolu za uplynulé období. Velmi pravděpodobně až do roku 1989 k žádnému jeho zasedání už nedošlo. Československu se totiž nedařilo donutit Libyi splatit dluhy a to poškozovalo vzájemné vztahy.³⁹⁵ Rok 1986 byl posledním skutečně pozitivním rokem ve spolupráci. Přibližně v polovině toho roku dosahoval tým v Surmanu počtu sto čtrnácti osob.³⁹⁶ Nově přibyl tým v Bengházi, který čítal něco přes padesát expertů.³⁹⁷ Poliklinika v Misurátě měla po celý rok přibližně sto dvacet pracovníků. Ani dosud tak nebyl splněn cíl doplnit tým na smluvených sto padesát osm osob. Stav nemocnice v Misurátě a polikliniky v Gurgi jsou nejasné. Počet expertů v Salah ad-Dín je taktéž neznámý. Více informací se dochovalo o přetrvávajících problémech s ubytováním, s transfery peněz, opožděnými výplatami, psychickým tlakem, přesčasy, nepravidelným střídáním, špatným zásobováním, porušováním protokolu nebo s doklady (mnoho expertů je nemělo v arabštině, jak bylo požadováno). Tyto obtíže přetrvávaly v podstatě až do konce osmdesátých let a dařilo se je, či spíše nedařilo, řešit jen s malými dílčími úspěchy.³⁹⁸

V roce 1987 bylo v Libyi přítomno na čtyři sta šedesát zdravotníků, a tak poprvé došlo oproti předchozímu roku k poklesu. V týmech Tripolis a Misuráta bylo koncentrováno na dvě stě osmdesát expertů. Tým v Gurgi hlásil ke konci roku osmdesát tři osob. Oba misurátské týmy byly sloučeny do jednoho o počtu přesahující sto osmdesát členů. Důvodem

³⁹³ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Zaměření a hlavní úkoly čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, Kr. 1, 26.11.1985; AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Zpráva o vývoji čs.-libyjské hospodářské, vědecké a technické spolupráci*, 3. kr., 25.6.1988

³⁹⁴ ABS. OB/MV. *Stanovisko k návrhu koncepce pomoci RZ na období 1986-1990*. reg.č. 1049 MV. Objektový svazek PZO Polytechna, 16. sv., 1985

³⁹⁵ AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Zpráva o vývoji čs.-libyjské hospodářské, vědecké a technické spolupráci*, 3. kr., 25.6.1988

³⁹⁶ NA, MZd ČSR, *Morálně-politické hodnocení týmu Surman za květen 1986*, Libye 1985 Kr.38, 15.6.1986

³⁹⁷ NA, MZd ČSR, *Hlášení o morálně-politickém stavu*, Libye 1986 Kr.38, 25.2.1986

³⁹⁸ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Hlasenie o moralnopolitickom stave timu za mesiac april 1986* Praha 1986, šanon Libye – korespondence 1986, 13.5.1986

sloučení byla patrně skutečnost, že se nedařilo najít vhodné kandidáty, kteří by týmy vedli. Zbylých sto osmdesát odborníků mělo individuální kontrakty v nemocnicích v Adželatě, Sabratě, Zahře a Surmanu, Tripolisu (Salah ad-Dín) a v Bengházi.³⁹⁹ V tomto roce se poprvé zmiňuje také skupina v Zahře, o které však není více známo. Více informací je dochovaných o skupině působící v Bengházi. Asi šedesát expertů tam pracovalo v několika nemocnicích a poliklinikách v různých částech tohoto města.⁴⁰⁰ Jak se však zdá, k podobným případům docházelo i u skupin s týmovými kontrakty. Např. v Misurátě docházelo k stále častějším případům, kdy experti pracovali mimo smlouvené pracoviště i na jiných místech, což odporovalo protokolu. Pro zajímavost v misurátské nemocnici, jak konstatuje zpráva z konce roku 1987, představovali Čechoslováci už jenom dvacet procent personálu.⁴⁰¹

Československo-libyjské styky byly negativně poznamenány incidentem Lockerbie. V prosinci 1988 bylo v důsledku exploze nad touto skotskou vesnicí zničeno letadlo společnosti Pan American World Airways letu PA 103. Šetření odhalilo, že explozi způsobila trhavina československé výroby Semtex. Kdo za činem stál, nebylo jasné. Podezřelých bylo několik, ale nakonec se pozornost zaměřila na libyjskou stopu. Libye žádala Československo o podporu, aby dosvědčilo, že Semtex se do rukou teroristů nemohl z džamáhírije dostat. Tripolis nesl nelibě, že Československo takovou proklamací neučinilo. Teroristický útok a následná aféra narušily československo-libyjské vztahy v oblasti vojenských dodávek. Civilní sektor však tento incident výrazněji nepoznamenal.⁴⁰² Požadavky na lékařský personál opět rostly. Zpráva o VTS proto konstatovala, že v oblasti dodávání zdravotnického personálu byla československá pozice pevná a zahraniční konkurence ji nijak neohrožovala. Libyjské potřeby zdravotníků se s růstem zdravotnické infrastruktury stále zvyšovaly a Libye také potřebovala nahrazovat západní lékaře, kteří zemi v důsledku jejich konfliktů se Západem opouštěli. Jedinými limitujícími faktory byly finanční možnosti Libye a kádrové rezervy Polytechny. Úsporná opatření Libye ještě více problematizovala chronický nedostatek ubytování pro odborníky. A na druhé straně zvyšující se požadavky na kádrové rezervy narážely na limity

³⁹⁹ AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Zpráva o vývoji čs.-libyjské hospodářské, vědecké a technické spolupráci*, 3. kr., 25.6.1988

⁴⁰⁰ NA, MZd ČSR, *Zpráva o stave a činnosti čs. zdravotnického týmu v roce 1987*, Libye 1987, kr. 38, 31.12.1987

⁴⁰¹ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Zpráva o situaci čs. zdravotnickom tíme Misurata*, Praha 1988, šanon Libye – korespondence 1988, 30.12.1987

⁴⁰² AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Pro poradu kolegia ministrů, IV. příloha*, Kr. 1, říjen 1989; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. *Dějiny států*. ISBN 978-80-7422-363-1., s. 147,178

hlavně u úzkoprofilových oborů jako např. anesteziologie, kardiologie atd. Obojí komplikovalo snahu Polytechny zvýšit počet expertů v Libyi na šest set.

Přetrvávající nepříjemností byl plánovaný přechod na individuální kontrakty. Přestože zastupitelský úřad a obchodní oddělení v Tripolisu takové řešení nedoporučovaly, Polytechna nakonec na dlouholetý libyjský požadavek konečně přistoupila. Svolila tedy s tím, aby byly týmové kontrakty zrušeny a převedeny na přímé pracovní smlouvy. V československých dokumentech se zmiňuje, že zdoluhavá příprava k tomuto řešení v minulých letech byla spíše zaviněna liknavostí libyjské strany. Skutečné důvody je však třeba hledat spíše na straně československé. Libyjci totiž skupinové kontrakty v druhé polovině osmdesátých let tolerovali už nelibě. Týmy Tripolisu a Misuráty měly přejít na individuální kontrakty někdy v dubnu roku 1989, k čemuž však nakonec opět nedošlo. Polytechna se totiž obávala, že změna smluv povede k odlivu zdravotníků, protože řada z nich by nechtěla akceptovat změny spjaté s novou smlouvou, které by pro ně byly nevýhodné. Podle předběžných výsledků by individuální kontrakt podepsala jen část členů týmů. Přímý kontrakt vyžadoval totiž od experta značnou samostatnost, dobrou jazykovou výbavu a ochotu flexibilně měnit pracoviště.

Celá záležitost byla velmi složitá. Čechoslováci po tomto rozhodnutí podmiňovali svou účast zachováním zavedených týmových kontraktů a doufali tak, že Libyjci ustoupí. Jedním z hlavních důvodů, proč Libyjci prosazovaly přímé individuální smlouvy, byla jejich snaha zbavit se nezdravotnických členů týmu a získat nad zahraničními experty větší kontrolu. Beztak již dříve libyjská strana protokol nedodržovala či si ho vykládala po svém a experti tak často museli vykonávat práci smluvně odpovídající spíše individuálním kontraktům.⁴⁰³ Nehledě na tlak druhé strany Československo zachovalo týmové kontrakty alespoň formálně. Libyjci zase postupovali podle svého a ke konci roku přestali platit doprovodný personál týmů, jmenovitě jejich sekretáře.⁴⁰⁴ Tento zvláštní stav, kdy týmy nebyly de facto ani týmové a ani individuální, přetrvával až do československých listopadových událostí roku 1989. Gurgi mělo tou dobou necelých devadesát expertů. V Misurátě bylo evidováno v obou týmech dohromady téměř sto devadesát odborníků, přičemž asi stovka

⁴⁰³ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Přechod na individuální kontrakty*, Praha 1988, šanon Libye – korespondence 1988, 18.7.1988; NA, PTCH, PZO Polytechna, *Korespondence Jiří Mana*, Praha 1988, šanon Libye – korespondence 1988, 25.7.1988; NA, PTCH, PZO Polytechna, *Korespondence Karel Hanák*, Praha 1988, šanon Libye – korespondence 1988, 9.8.1988

⁴⁰⁴ NA, PTCH, PZO Polytechna, *Situační zpráva – nemocnice a poliklinika Misurata*, Praha 1988, šanon Libye – korespondence 1988, září 1988

působila v nemocnici, okolo šedesáti na poliklinice a zbytek pracoval v různých zařízeních ve městě. Ke konci roku 1988 bylo v Libyi na pět set zdravotnických expertů.⁴⁰⁵

Až do listopadu 1989 si československá zahraniční politika udržovala vůči Libyi dosavadní kurz. Politické cíle se zaměřily především na hospodářskou činnost. Stěžejní bylo přimět Libyjce splatit pohledávky. „S důrazem na bezprostřední ekonomické záměry ČSSR.“ měla být nadále uplatňována styková politika na vysoké úrovni v podobě vládních návštěv, protože to bylo stále nejefektivnějším diplomatickým prostředkem.⁴⁰⁶ Obecně lze konstatovat, že i přes dílčí problémy, nenasvědčovalo až do listopadu 1989 nic tomu, že by československá zahraniční politika měla v úmyslu přerušit s Libyí styky nebo vůči této zemi výrazněji omezit ekonomickou činnost. Naopak, byla tu snaha o opětovný rozvoj spolupráce hlavně v obchodní oblasti. Dokonce v určité míře stále přetrvávaly snahy o pokračování či snad i zvýšení intenzity spolupráce i v jiných sektorech jako např. v kultuře.⁴⁰⁷ Praha měla nadále zájem rozšiřovat základnu expertů v Libyi, a to hlavně lékařů.⁴⁰⁸ K říjnu 1989 bylo v Libyi celkem na pět set šedesát zdravotnických odborníků.⁴⁰⁹

Po roce 1989 působili všichni českoslovenští zdravotníci v Libyi již plně na principu individuálního kontraktu. Přestože se Polytechna stále snažila udržet i v nových podmínkách, její postavení sláblo a poměrně záhy se na počátku devadesátých let její aktivita snížila na minimum až úplně vymizela. Československá a poté česká zahraniční politika ztratila zcela zájem o další rozvoj vztahů s Libyí a omezila se jen na vymáhání dluhů. Přítomní, i později příchozí experti jednali pak již zcela sami za sebe a vystupovali jako soukromé osoby. Řada expertů odjížděla do Libye pracovat ze socialistického Československa, avšak vraceli se již do České republiky, která procházela transformací směrem k pluralitnímu politickému systému a tržní ekonomice. V průběhu devadesátých let o práci v Libyi zájem značně poklesl. Vymizela podpora ze strany státu a lékařům, kteří měli zájem o lépe honorovanou práci v zahraničí, se mimo jiné otevíral pracovní trh západní Evropy a severní Ameriky. Většina zdravotnických expertů nakonec svůj pobyt v Libyi ukončila a počet se snížil nanejvýš na

⁴⁰⁵ AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Zpráva o vývoji čs.-libyjské hospodářské, vědecké a technické spolupráci*, 3. kr., 25.6.1988; AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Hodnocení stavu plnění zaměření a hlavních úkolů čs. zahraniční politiky vůči Libyi*, schválený v říjnu 1985, 4. Kr., 1989; NA, PTCH, PZO Polytechna, *Hlášení o morálně-politickém stavu*, Praha 1986, šanon Libye – korespondence 1988, 1988

⁴⁰⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Libye, *Pro poradu kolegia ministrů*, Kr. 1, říjen 1989

⁴⁰⁷ tamtéž

⁴⁰⁸ tamtéž

⁴⁰⁹ AMZV, TO-T 1980-1989, Libye, *Hodnocení plnění mezistátních dohod mezi ČSSR a Libyí*, 1. kr, 30.10.1989

jednotlivce.⁴¹⁰ Co se týče počtu vyslaných expertů, je evidentní, že se nikdy nepodařilo dosáhnout kýžené kvóty jednoho tisíce zdravotníků. V jeden moment bylo v Libyi mezi pěti až nanejvýš sedmi sty československých zdravotníků.⁴¹¹ Je nejasné, zdali vůbec některé plánované týmy do Libye dorazily. Chybí údaje např. o Shab Musallah, Zuaře, Tarhúně, Tajuře, Sirtě, Al Fateh a dalších lokalitách, kde naši experti působit. Je dost možné, že další zprávy vyplynou později, ale je také možné, že se bližší informace již nepodaří nikdy dohledat. Příslušná dokumentace totiž mohla být skartována.⁴¹² Ani jeden z týmů, které do Libye skutečně dospěly, navíc požadovaný personální stav nesplnily.

⁴¹⁰ GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států., s. 178-180; Rozhovor č.2

⁴¹¹ BELICA, Miroslav. *Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Epoque, 2018., s. 80

⁴¹² NA, MZd ČSR, *Seznam složek – archivace, skartace, Libye 1987*, kr. 38, 1987

Závěr

Československo-libyjská spolupráce ve zdravotnictví patřila bezesporu k nejzajímavějším kapitolám vzájemných vztahů mezi těmito dvěma zeměmi. Úměrně s tím, jak se rozvíjely vztahy obecně, se postupně utvářela i spolupráce a společné zájmy ve všech oblastech. Průběh této spolupráce byl však poměrně komplikovaný a oba státy si z řady důvodů k sobě nacházely cestu poměrně dlouhou. Příčinou byly ideologické neshody, administrativní překážky i další obtíže. Navzdory všemu se oba státy postupně sblížily. Skutečnému rozvoji spolupráce předcházelo dlouholeté budování důvěry a nutných předpokladů. Smlouva o vědecko-technické spolupráci a obchodní dohoda, podepsané obě v roce 1974, vytvořily základ pro budoucí spolupráci ve zdravotnictví, která se pomalu formovala po zbytek sedmdesátých let. První polovina následující dekády byla vrcholem spolupráce a rozmachu ve všech oblastech společného zájmu, včetně zdravotnictví. Dohoda o spolupráci ve zdravotnictví z roku 1981 byla výsledkem letitých snah a příslibem příznivé budoucnosti.

Aktéry i subjektem spolupráce byli experti-zdravotníci. Do neznámé exotické země, kterou pro ně Libye dozajista byla, se vydávali kvůli slušnému výdělku, zkušenostem a dost možná i troše dobrodružství. Stovky lékařů, zdravotních sester, laborantů a techniků přispívali k rozvoji libyjského zdravotnictví často nad rámec svých povinností a sjednaných podmínek. Režim libyjského vůdce Muammara Kaddáfího měl vysoké ambice a díky ropnému bohatství se země poměrně rychle rozvíjela. Rozsáhlé modernizační projekty se týkaly samozřejmě i zdravotnictví. Libye ze samotných existenčních důvodů potřebovala především kompenzovat chybějící odborné kapacity. Budovy nemocnic, poliklinik a zdravotních středisek se daly postavit (rovněž za podstatného přispění cizinců) relativně rychle. Vyškolit vlastní lékaře a další zdravotnický personál ovšem trvalo dlouhé roky a země je potřebovala okamžitě a ve velkém počtu. Hledala je proto v zahraničí. Jedním ze států, který se nabízel, bylo právě Československo. Zájem o československé experty-zdravotníky byl v libyjských diplomatických kruzích přítomen již od počátku sedmdesátých let. Avšak z mnoha důvodů se do Libye začali zdravotníci ve vyšším počtu vysílat až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Do konce osmdesátých let bylo do Libye vysláno mezi jedním až dvěma tisíci zdravotníky, kteří pracovali na poliklinikách, v nemocnicích a různých zdravotních střediscích. Dohody přitom počítaly s ještě mnohem vyšším počtem lékařů a sester a i celkově měla být spolupráce aktivnější. Počítalo se třeba s vědeckou kooperací v řadě oblastí lékařského výzkumu. Měla se konat společná vědecká sympózia a obě strany si měly

vyměňovat vědecké poznatky. Československé univerzity měly přijmout stovky libyjských studentů medicíny a praktikantů. Většina těchto projektů však zůstala takřikajíc na papíře, nebo byl realizován jen zlomek zamýšleného. Potenciál této spolupráce se nikdy nepodařilo využít naplno.

Ve skutečnosti nelze ani hovořit o skutečné kooperaci, neboť poskytované služby byly de facto jednostranné. Československo bylo jejich dodavatelem a Libye pouhým příjemcem. Československá strana své angažmá v libyjském zdravotnictví chápala jako součást technické pomoci rozvojové zemi. Libye si ji pro změnu vykládala jako obchodní vztah, jelikož si objednáva službu, za kterou platí. K východoevropským státům navíc přistupovala značně pragmaticky. Přestože si obě strany vykládaly tuto spolupráci odlišně a přistupovaly k ní taktéž rozdílně, měly obě zájem ji dlouhodobě rozvíjet. Jiné byly i motivace, které obě země vedly k této konkrétní spolupráci (či obchodu). Zatímco Libye potřebovala zahraniční odborníky, Československo zprvopočátku chápalo tuto „pomoc“ jako prostředek k upevnění politického vlivu svého i celého socialistického tábora v této severoafrické zemi. S tím, jak se politické a ideologické snahy Prahy vůči Tripolisu ukazovaly být marné, převážilo v osmdesátých letech již zcela otevřeně komerční hledisko. Původní agenda vývozu vyspělého socialismu a snah zadržet rozšiřování západního vlivu v Libyi sice nikdy nezmizela, byla však celkem jednoznačně upozaděna. Oficiálně probíhala československo-libyjská spolupráce na rovině přátelství mezi oběma státy. Pod vrstvou diplomatické kurtoazie se však odehrávala veskrze pragmatická obchodní jednání. Rovněž samotný koncept „technické pomoci“ nelze ve vztahu k Libyi považovat za skutečně nezištnou pomoc, jak byla prezentována vůči veřejnosti. Sloužila geopolitickému kalkulu, šíření vlivu Československa jako součásti sovětské mocenské sféry a v neposlední řadě jeho potřebám opatřit si vývozem svých „expertních“ služeb žádanou tvrdou měnu.

Přestože nelze považovat „technickou pomoc“ za pomoc v pravém slova smyslu, ve výsledku nelze popřít, že libyjské zdravotnictví by se bez vnější asistence rozvinout nepodařilo. Neváhám tvrdit, že českoslovenští zdravotníci značně přispěli k modernizaci libyjského zdravotnictví. Činili tak svými zkušenostmi a lekcemi libyjským kolegům a praktikantům, radami či návrhy na zlepšení chodu zdravotních institucí a v neposlední řadě samozřejmě lékařskou péčí o libyjské pacienty. Jsem přesvědčen, že činnost expertů-zdravotníků dalece přesáhla jakékoli politické nebo ekonomické cíle. Ať už byly jejich původní motivace jakékoli, je nepochybné, že péče, kterou lidem tito experti poskytli, byla a

je svým způsobem nedoceníitelná a hlavně skutečná. A proto je možné říci, že ze strany československých lékařů a sester se jednalo o opravdovou pomoc.

Přítomnost československých i jiných zahraničních zdravotníků mělo na libyjské zdravotnictví tedy nepochybně pozitivní dopad. Svědčí o tom obrovský pokrok, kterého Libye v oblasti zdravotnictví od šedesátých let do roku 2011 dosáhla. Před událostmi Arabského jara bylo libyjské zdravotnictví na relativně dobré úrovni po všech stránkách. Průměrná délka života se postupně zvyšovala z pětapadesáti v roce 1970 na současných dvaasedmdesát let.⁴¹³ Lze konstatovat, že snaha československých a dalších lékařů se skutečně vyplatila a libyjské zdravotnictví dosáhlo slušné úrovně. Nebýt událostí roku 2011, rozvoj zdravotnického systému by patrně dále pokračoval. Nyní však prochází velmi kritickým obdobím, ale právě díky dobré úrovni není situace tak zlá, jak by mohla být, kdyby nebylo úsilí stovek a tisíců expertů, kteří položili základy libyjského zdravotnictví.

⁴¹³ JABAEEL, Ibrahim a Haroon ur RASHID. *The Libyan Health System: Study of Medical and Allied Health Education and Training Institutions* [online]. 2018 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/study_of_medical_and_allied_health_institutes_of_libya.pdf

Prameny a literatura

Archivní fondy

Archiv bezpečnostních složek

- Fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky SNB – svazky (VKR – svazky)
- fond Hlavní správa SNB – svazky
- sbírka Objektové svazky (OB)

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

- fond AMZV, Teritoriální odbory – tajné 1970 – 1974 Libye
- fond AMZV, Teritoriální odbory – tajné 1975 – 1979 Libye
- fond AMZV, Teritoriální odbory – tajné 1980 – 1989 Libye
- fond AMZV, Porady kolegia 1953 - 1989

Národní archiv České republiky

- fond Polytechna, Návrhy a plány 1959 – 1972
- fond Polytechna, organizace zahraničního obchodu, Praha, šanon Libye – korespondence 1986/1988
- fond FMZO, Federální ministerstvo zahraničního obchodu, Praha, Libye 13 složek
- fond MZd ČSR, Ministerstvo zdravotnictví České socialistické republiky, Libye 12/22/25/38

Rozhovory

- Rozhovor č.1: MUDr. Stanislav Černohorský; Rozhovor z 3.1.2022
- Rozhovor č.2: doc. MUDr. Eduard Kasal, CSc.; Rozhovor z 31.5.2022 a 7.6.2022

Literatura

Monografie

BELICA, Miroslav. Naši lidé v Kaddáfího Libyi: nejen o zbraních, semtexu a Lockerbie. Praha: Epocha, 2014. ISBN 978-80-7425-232-7.

DANKOVIČOVÁ, Inge. Libye. Praha: Pressfoto, 1980. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu.

- GOMBÁR, Eduard. Dějiny Libye. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-363-1.
- GOMBÁR, Eduard. Dramatický půlměsíc: Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace. V Praze: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0370-5.
- GOMBÁR, Eduard. Kmeny a klany v arabském Maghribu. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1418-2.
- HAIMZADEH, Patrick. V srdci Kaddáfího Libye. V Brně: Jota, 2011. ISBN 978-80-7217-911-4.
- HRBEK, Ivan, Libyjská arabská lidová socialistická džamáhíríja, Praha: Svoboda, 1982
- KADDÁFÍ, Muammar. Zelená kniha. Litvínov: Dialog, 1990. ISBN 80-85194-11-2.
- KRINCVAJ, František – HRBEK, Ivan, Dotek obráceného půlměsíce, Praha: Grafit, 1994
- MENDEL, Miloš. Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě. Praha: Academia, 2015. Orient (Academia). ISBN 978-80-200-2474-9.
- MUEHLENBECK, Philip E. – TELEPNEVA, Natalia (eds.), Warsaw Pact Intervention in the Third World: Aid and Influence in the Cold War, London: Bloomsbury Publishing, 2019
- PARGETER, Alison. Libya : The Rise and Fall of Qaddafi, Yale University Press, 2012. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3420873>.
- PETRUF, Pavol. Československá zahraničná politika 1945 – 1992 (vybrané udalosti a fakty v dátumoch). Historický ústav SAV, 2007. ISBN 978-80-969782-0-5
- PROCHÁZKOVÁ, Stanislava. Pod zelenou vlajkou, aneb, Zdravotní sestrou v Libyi. V Praze: Triton, 2001. ISBN 80-7254-170-6.
- SIMONS, Geoff, Libya: The Struggle for Survival, London: Macmillan Press, 1996.
- VANDEWALLE, Dirk. A History of Modern Libya, Cambridge University Press, 2012. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=824473>.

VENCEL, Pavol. Kaddáfího osobný lekár spomína. Sineal, 2016. ISBN 9788097250201

VENCEL, Pavol. V blízkosti Kaddáfího. Sineal, 2019. ISBN 9788057007197

ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, Československo a Blízky východ v letech 1948–1989, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009

Studie a články

PEŠTA, Mikuláš. Czechoslovakia, Eastern Bloc and Expert Mission to Africa. Prague Papers on the History of International Relations [online]. 2021, 1-2, [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/178429>

MAZANEC, Jakub. Margins of Everyday Life of Czechoslovak Experts in Africa. Motivation-Nomination-Preparation-Emigration?. Prague Papers on the History of International Relations [online]. [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/178433>

BOROVSKÝ, Matyáš. Introducing the Presence of Socialist Czechoslovakia into the Consciousness of Libyan Society:: Socialist Experts and Their Role in Prague-Tripoli Relations, 1969–1989. Prague Papers on the history of International Relations [online]. 2021(1-2), 15 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1083689>

IACOB, Bogdan. State Socialist Experts in Transnational Perspective. East European Circulation of Knowledge during the Cold War (1950s–1980s): Introduction to the Thematic Issue [online]. 2018 [cit. 2023-04-22].

VÍT, Jakub. V roli exportéra "věci komunismu." Československo a subsaharská Afrika 1948-1962. Soudobé dějiny [online]. [cit. 2023-04-22]. Dostupné z: https://sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200301-0002_v-rolu-exportera-veci-komunismu-ceskoslovensko-a-subzaharska-afrika-1948-1962.php

BUZÁSSYOVÁ, Barbora. Od internacionalistickej pomoci k pragmatickej spolupráci. Priority československého "expertního poradenstva" v oblasti vedy a vzdelania pre krajiny Afriky priebehu 60. a 70. rokov. Historický časopis [online]. 2021, 69(1), 119-146 [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-9198d52a-5a96-479e-9859-c4c337697dfb>

JABAEEL, Ibrahim a Haroon ur RASHID. The Libyan Health System: Study of Medical and Allied Health Education and Training Institutions [online]. 2018 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/study_of_medical_and_allied_health_institutes_of_libya.pdf

T S BENAMER, Hani a Omran BAKOUSH. Medical education in Libya: The Challenges. National Library of Medicine [online]. 2014 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19811164/>

STOTTLEMYRE, Steve, Tactical Flexibility: Libyan Foreign Policy Under Qadhafi, 1969-2004, in: Digest of Middle East Studies, roč. 21, č. 1. (2012), s. 178–201

STORK, Joe, Mad Dogs and Presidents, in: Middle East Report, č. 140 (1986), dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3012024>

SIEBER, Karel, Cesta ke spolenectví. Komunistické Československo a Kaddáfího Libye 1969 – 1979, In: Historický obzor, č. 9-10 (2000),

SAINT JOHN, Ronald Bruce, The Soviet Penetration of Libya, in: The World Today, roč. 38, č. 4 (1982), s. 131–138, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40395373>

OGUNBADEJO, Oye, Qaddafi and Africa's International Relations, in: The Journal of Modern African Studies, roč. 24, č. 1, (1986),

LINDE, Gerd, Zum sowjetisch-libyschen Verhältnis, in: Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, č. 47 (1975).

ANDERSON, Lisa, Muammar al-Qaddafi: The „King“ of Libya, in: Journal of International Affairs, roč. 54, č. 2 (2001)

KOURA, Jan. PEŠTA, Mikuláš. Československo a studená válka v Africe. Přístupy, interpretace a roviny zkoumání. Jan Koura, Mikuláš Pešta. *Paměť a dějiny : revue pro studium totalitních režimů* Roč. 14, č. 3 (2020), s. 3-13, dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/349505628_Ceskoslovensko_a_studena_valka_v_Africe_Pristupy_interpretace_a_roviny_zkoumani

GOMBÁR, Eduard. Libya and Czechoslovakia. In: Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente, Roč. 63, č. 2 (2008), s. 359-364, dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25734512>

Halis, Mine and R. TWATI, Mohammed and Halis, Muhsin, Total Quality Management Implementation in the Healthcare Industry: Findings from Libya (2017). Management Issues in Healthcare System 3 (2017) 4-21 , Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3347650>

Návštěva Gustáva Husáka v Libyi, Etiopii a JLDŘ. Vydání I. Praha: Svoboda, 1982, 87 stran : fotografie ; 21 cm

HUTCHFUL, Eboe. Eastern Europe: Consequences for Africa. In: Review of African Political Economy. Roč. 50 (1991),

NNAJI, Kristýna. Zahraniční studenti v Československu v 70. a 80. letech [online]. Univerzita Karlova Fakulta humanitních studií [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97938/120297208.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Diplomová práce. UK.

D.S. Sheriff. (2008) Introspection by a Medical Teacher on the Present Status of Medical Education in Libya. Libyan Journal of Medicine 4:4, pages 135-136.

Kvalifikační práce

BOROVSKÝ, Matyáš. Podání ruky "vzteklému psu Blízkého východu": vztahy mezi Kaddáfího Libyí a Východním blokem na příkladu ČSSR. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020.

STUDENOVSKÝ, Tomáš. Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2010.

VÁCLAV, Fišer. Nástin diskuzí o směnitelnosti československé (resp. české) měny v letech 1966-1995 [online]. Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd Institut ekonomických studií, 2004

Elektronické zdroje

Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1975 (Údaje roku 1974) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>

Ročenka 1980, Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1981 (Údaje roku 1980) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>

Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1981 (Údaje roku 1980) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>, s. 13

Knihovna a archiv: Zdravotnická ročenka České republiky [online]. 1982 (Údaje roku 1981) [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>

WHO, GMP. 2.12.2022 [online] Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/medicines-good-manufacturing-processes>

Rudé právo: Široká shoda zájmů [online]. 61. 1981 [cit. 2023-05-01]. ISSN ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:2decc490-f6d6-11df-9c86-000d606f5dc6?page=uuid:966fe0f0-8a63-11e8-be68-5ef3fc9bb22f>

Rudé právo: Uvítání vzácného libyjského hosta [online]. 58. 1978 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:2decc490-f6d6-11df-9c86-000d606f5dc6?page=uuid:966fe0f0-8a63-11e8-be68-5ef3fc9bb22f>, 20-23.6.1978.

Country cooperation strategy for WHO and Libya: 2010–2015. World Health Organization [online]. 2010 [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-EM-ARD-039-E>

Dräger [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://www.draeger.com/cs_cz/Home

Zákony pro lidi In: zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 2023-03-19], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1974-47>

Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. Praha: SEVT, 1974., s. 139; Zákony pro lidi In: zakonyprolidi.cz [online]. [cit. 21.6.2021], Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1974-47>

Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 6.9.1985, 34(36). s. [3]. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:24db1b5d-cd21-4293-bf39-88d1d55bf87c>

Zdravotnické noviny. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 12.8.1988, 37(33). s. 3. ISSN 0044-1996. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ba6cc6b8-791d-4834-8011-805d830810fe>

Life expectancy in Libya, [cit. 16.5.2022], Dostupné z: <https://www.timelessmyths.com/history/life-expectancy-in-libya/>

Interview, [cit. 17.5.2022], Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/sledovala-nas-policie-kaddafimu-jsme-museli-rikat-mojmir.A110225_142040_ln_zahranici_mev

Vyhláška č. 181/1982 Sb. [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1982-181>

Živnostenská banka [cit.19.5.2022] Dostupné z: <https://www.casopisczechindustry.cz/products/pred-150-lety-vznika-zivnostenska-banka/>

Health Profile 2015 Libya [online]. WHO, 2015 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://rho.emro.who.int/sites/default/files/Profiles-briefs-files/EMROPUB_EN_19620-LIB.pdf

Libya crisis - August 2011 update [online]. [cit. 2023-04-24]. Dostupné z: <https://reliefweb.int/report/libya/libya-crisis-august-2011-update>

Central Bank of Libya [online]. [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://cbl.gov.ly/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D8%A9-%D8%B3%D8%B9%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D8%B1%D9%81/>

Přílohy

Rozhovor č. 1

MUDr. Stanislav Černohorský

Rozhovor z 3.1.2022

- 1) Představení a základní informace o osobě, profesi a délce působení v Libyi.

Narátor: „Černohorský Stanislav. Působil jsem v Libyi od 21.8.1989 asi do konce února 1992.“

- 2) Co Vás přimělo k cestě do Libye? Jaké byly motivy a očekávání?

Narátor: „K cestě do Libye mě přimělo vydělat peníze. A očekávání no vydělat peníze, vydělat dolary a mít nějaké peníze doma, protože jsme byli ehm placeni katastrofálně. V podstatě jsem chtěl uživit rodinu, protože s tohohle platu jsem musel ještě sloužit pohotovostní služby, abych uživil rodinu.“

- 3) Mohl byste popsat průběh příprav. Co všechno musel kandidát podstoupit?

Absolvovali jste nějaké přípravné kurzy, jako třeba seznámení se základními fakty o zemi, jazyková výbava, politika a ideologie? Jak ku příkladu vypadal přijímací pohovor a celkově?

Narátor: „V životě žádný kurz, žádné přípravné kurzy nebyly. Všechno jsem si o Libyi přečetl sám. Vzdělával jsem se sám. Nikdo mě nepřipravoval. Učil jsem se anglicky. Neučil jsem se arabsky, protože to jsem nevěděl. O politice a ideologii. To jsme věděli, že je to islámská země. Že je to teroristická země. Co musel kandidát podstoupit? Podstoupit akorát setkání s libyjským lékařem s nějakým gynekologem. Ten se mě zeptal na operaci hydrokély a to bylo všechno. Potom mi řekl, že mě přijímají.“

- 4) Co vlastně obnášely kádrové procedury?

Narátor: „O kádrových procedurách nic nevím. Nikdo nemusel být ve straně. Tam se nejednalo o nic. Tam se jednalo prostě o to, jestli se tomu člověku, který přijel z té Libye, líbíte nebo nelíbíte. Nic jiného nepotřeboval.“

5) Jaký byl vlastně zájem o práci v Libyi mezi vašimi kolegy?

Narátor: “To nevím. Všichni tam jeli pro peníze. Jediný zájem byl emigrace z Československa, protože když jsme přistáli v Curychu, tak já nevím, možná dvacet procent lékařů odešlo a požádali o politický azyl. Takže do Libye nás přiletělo asi...asi o dvacet méně, než nás mělo letět. Letělo celé letadlo ale kolik nás tam bylo, to já vůbec nemám zdání. Padesát? Bylo to včetně sester, doktoři, sestry. Kolem padesáti.“

6) Věděl byste kolik asi lékařů celkem v Libyi pracovalo? Byly ty počty známé? Třeba nějaké personální kvóty jako kolik lékařů bylo požadováno a kolik jich ministerstvo dovolilo uvolnit?

Narátor“ „No já jsem pracoval v Misurátě, což je asi dvě stě kilometrů od Tripolisu a tam nás mohlo pracovat v té době, no kolem padesáti lékařů i sester. Kolik lékařů bylo požadováno to vůbec nemám zdání.“

7) Jak vlastně vůbec vypadalo Vaše pracoviště? Mám na mysli vybavení, stav personálu, pracovní prostředí a atmosféra.

Narátor“ „Vybavení bylo západní, takže když jsme přijeli, tak jsme viděli věci, které tehdy v Československu vůbec nebyly. Jednorázové pomůcky, jednorázové injekční stříkačky, jehly. Vybavení úplně na nejvyšší úrovni se dá říct, protože to jsme neměli v Československu, co měli v té Libyi. Stav personálu katastrofální. Pracovali s námi jak libyjsí bratři, tak libyjské sestry, hodně Filipínců, hodně Palestinců. A v době kdy jsem tam přijel v roce 1989, tak v roce 1990 tam začali přivážet lékaře ze Severní Koreje a z Egypta.“

8) Mohl byste popsat ubytování, sociální a komunální zajištění? Kde jste bydlel? Jak bylo řešeno stravování?

Narátor: „Katastrofální, katastrofální [klade důraz], tři dny jsme bydleli v hotelu. Potom nás dali na nějakou ubytovnu, kde nebyl...museli jsme si umýt záchod. Museli jsme si udělat svoje ubytování. Komunální zajištění? Jaký komunální zajištění? Neměli jsme auta. Chodili jsme pěšky do nemocnice. Na polikliniku nás dovážel autobus. Bydleli jsme vlastně v areálu té nemocnice v nějaké ubytovně. Katastrofální. V průběhu, já nevím, čtyř měsíců se dostavěly byty, takže bydlely dvě rodiny v jednom bytě. No a stravování, co si člověk neukuchtil, to neměl. Nikdo se o nás nestaral. Hodili nás do vody a plavejte si. Neměli jsme podepsané kontrakty, takže nám dávali měsíční zálohy na peníze, o které jsme museli žebrot jako o já nevím co. Nebylo to automatické čili každý měsíc se musela napsat žádost, abychom dostali nějaký příděl peněz na ten další měsíc.“

- 9) Jak byste popsal stav libyjského zdravotnictví během svého působení, potažmo jak jste vnímal jeho vývoj a jakou roli v tom hrála československá pomoc?

Narátor: „Československá pomoc hrála roli v tom, že tam přijeli doktoři, protože oni neměli lékaře. Samotní Libyjci neměli lékaře. Zdravotnictví a školství bylo za éry Kaddáfího zdarma.“

- 10) Jak hodnotíte spolupráci s libyjskými kolegy?

Narátor: „No libyjsí kolegové tam byli jeden nebo dva. Jinak vedoucím lékařem na poliklinice byl Egyptan. V nemocnici to byl Palestinec. Zbytek kolegů tvořili vlastně Egyptané, Češi, Poláci, Slováci. Byli tam Bulhaři. Nejvíce Poláků, Čechů, Slováků a potom od toho roku devadesát Egyptanů.“

- 11) Jak vlastně vůbec taková spolupráce vypadala?

Narátor: „Úplně stejně jako v České republice. Mluvili jsme spolu anglicky a připravovali jsme pacienty k operacím nebo vyšetření stejně jako v České republice. Úplně bezproblémová spolupráce se všemi napříč národnostmi.“

12) Jak vypadal běžný pracovní den v Libyi? Byl např. náročnější nebo vytíženější či naopak než práce v československých nemocnicích?

Narátor: „Byl náročnější v tom, že člověk neznal řeč. Než jsem se naučil arabsky, tak to bylo velice těžké. Byly tam zástupy libyjských žen a dětí, se kterými se člověk nedomluvil jinak než arabsky. O to to bylo náročnější. Bylo to náročnější psychicky, protože člověk byl odloučen. Vaši práci hodnotili třikrát ostřeji, než práci libyjského personálu, pokud tam nějaký byl. Takže v tomhle to bylo náročné určitě.“

13) Potýkal jste se třeba s nedostatkem vybavení či zdravotnického materiálu? Používali jste stroje a vybavení naší výroby nebo zahraniční?

Narátor: „V žádném případě. Všeho bylo dostatek. Měli obvazový materiál, šicí materiál, všechno, jednorázové pomůcky. Vybavení úplně luxusní. Všechno to bylo dováženo ze zahraničí. Neměli jsme v Československu to, co jsme viděli tehdy v té Libyi.“

14) Co otázka léčiv. Dováželo Československo léky nebo to bylo zahraničního původu? Vyráběla si Libye nějaká vlastní léčiva?

Narátor: „Jestli Československo dováželo vlastní léky, to nevím, ale z Libye se kradly léky do Československa. Posílal se Brufen. Ten tady tehdy nebyl, kdežto v Libyi ho bylo dostatek. Všechny léky byly dováženy z Anglie...z nejrůznějších firem, prostě byly tam zahraniční léky.“

15) Prováděli jste v Libyi nějaké rozsáhlejší zdravotnické akce jako třeba plošná očkování nebo prohlídky?

Narátor: „Ne, to ne. My jsme tam byli vyloženě na poliklinice nebo v nemocnici. Tyhle akce, o tom vůbec nevím, jestli tam nějaká plošná očkování byla. Myslím si, že vzhledem k tomu, že jsem viděl novorozenecký tetanus, tak tam žádné plošné očkování nebylo.“

16) Jaký vztah k Vám měli libyjští pacienti respektive obyvatelstvo i mimo profesi?

Narátor: „Vynikající. Libyjští pacienti byli milý. Nenadávali nám jako v Československu. Děkovali nám za všechno. Obyvatelstvo bylo perfektní. Když jsme přišli do obchodu, tak dali spíš nám než Libyjcům. My jsme měli vztah s libyjským obyvatelstvem úplně perfektní. Pokud se člověk choval, jak se má, a nedělal žádné blbosti nebo provokace, žádný problém s Libyjci nebyl.“

17) Takže bylo možné navazovat vztahy s místními? Bylo obtížné se v Libyi seznámit?

Narátor: „Vůbec ne. Navštěvovali jsme Libyjce, Libyjci nás. Navštěvovali nás doma. Měli jsme tam spoustu kamarádů, kteří nás odvezli k moři a od moře. Přišli k nám na kafe. Byli velice přátelští.“

18) Jak na Vás působil režim libyjského vůdce Muammara Kaddáfího? Působil Vám či Vaším kolegům Kaddáfího režim obtíže?

Narátor: „Pokud si člověk uvědomil, že žije v cizí zemi, že je to režim vlastně autoritativního vůdce, kde je třeba na veřejnosti vystupovat v určitém vztahu k jejich náboženství. To znamená, že je člověk řádně oblečen, nevyvolával nějaké...okázalosti, nevybočoval z řady, tak prostě režim Muammara Kaddáfího byl k nám...naprosto mírový, bez nějakých problémů.“

19) Na co si člověk musel dát pozor a jaké byly postihy?

Narátor: „Pokud člověk udělal nějaký přestupek nebo udělal nějaký přehmat ať už s alkoholem nebo...nejspíše s alkoholem. No tak režim byl takový, že když tam byla prohibice, tak mu nejdříve vzali pas a buďto byl odvelen zpátky do Československa nebo musel zaplatit pokutu. Byli i takoví, kteří se dostali i do vězení a strávili tam několik dnů. Spíše se to týkalo žen. Jednalo se o sexuální prohřešky. U nás se někteří kolegové dostali ne do vězení ale...vzali jim pas v souvislosti s úmrtím pacienta na operačním sále do doby, než se vyšetřila příčina, proč k tomu došlo.“

20) Jak jste se potýkal s islámem? Představoval pro Vás nějaké komplikace např. při výkonu profese nebo i mimo ni v běžném životě?

Narátor: „Lidé vyznávající islám se modlí asi pětkrát denně. Takže představovalo to komplikace, protože když přišel akutní pacient, tak člověk vyznávající islám se v okamžiku, kupříkladu v okamžiku nějakého akutního stavu třeba bodné rány, když se ten člověk začal modlit, tak se nemohl věnovat tomu nemocnému a byl nepostižitelný. Kdyby ten pacient vykrvácel, tak se mu nic nestane, protože ten člověk se modlil. Tak v tomhle to byl problém. A islám, jediný problém co byl v běžném životě, nebo pro zdravotníky bylo, že v době Ramadánu mají všechno převráceno. Oni se postí, od východu do západu slunce se postí, takže ranní léky na diabetes brali v noci a naopak, takže podle toho taky ten diabetes vypadal. Jinak větší obtíže jsme s tím nikdo asi neměli.“

21) Jaká byla Vaše míra svobody respektive jak vypadaly „kontroly“ našich pracovníků ze strany československých bezpečnostních služeb tak i libyjských protějšků?

Narátor: „No cestovat jsme mohli bez nějakých problémů. Kupříkladu když jsme jeli na výlet do Tripolisu, tak na silnici byly takzvané checkpointy, kde někdy došlo ke kontrole, čili ukázal jste pas. Nebyl žádný problém. Stejně tak v Tripolisu jste se pohyboval bez nějakých kontrol. Stejně tak na tržišti bez nějakých kontrol, bez nějakých urážek. Ze strany československých bezpečnostních služeb. Já nevím, že by mě někdo sledoval nebo kontroloval. Možná, že tam takoví lidé byli, ale já o tom nevím.“

22) Jak jste se vypořádával se stresem? Co aktivity nebo zábava? Bylo dovoleno účastnit se něčeho takového?

Narátor: „Se stresem jsem se vypořádával první týden, pak si na to člověk zvyknul. Kdybych měl v prvních třech dnech zpáteční letenku, tak letím domů. Alkohol tam nebyl. Pít jste nemohl. Mohl jste hrát fotbal nebo tenis, pokud

jste se dostal na tenisové kurty. Samozřejmě hlavní aktivita, hlavní zábava bylo moře. Kdykoli jsme měli čas nebo volno, tak jsme byli u moře.“

23) Jak Váš zahraniční pobyt vnímala rodina? Odloučení je mnohdy velmi obtížné. Mohli Vás blízcí navštěvovat, nebo jste se vracel domů např. na svátky?

Narátor: „Já jsem tam byl půl roku sám a potom tam přijela rodina. Takže já jsem trávil celý čas s rodinou. Za ten půlrok jsem si musel zařídit byt, protože žádný nábytek tam nebyl. Odloučení bylo obtížné samozřejmě, ale dalo se vydržet.“

24) Bylo pro Vás působení v Libyi profesně přínosné např. získanými zkušenostmi?

Narátor: „Určitě ano, protože byly tam choroby, se kterými se člověk v České republice setkává zřídka např. různé onemocnění jater nebo plic. Byla tam onemocnění specifická pro danou oblast. A kupříkladu viděl jsem tam takové bizarnosti jako novorozenecký tetanus. To jsou takové věci, které člověk už nikdy neuvidí. Nebo ošetření libyjských pacientů, které jsem už nikdy neviděl, protože přijeli z pouště a po ošetření už jste ty pacienty vůbec neviděl. Přijel Tuareg na velbloudu, nechal se ošetřit a pak už jste ho nikdy neviděl. To jsou takové zvláštnosti, se kterými se v České republice nebo v Československu nesetkáte.“

25) Možnost výdělků byla skutečně lukrativní, ale jak je známo, Libyjci nechtěli východoevropským expertům platit tak štedře jako těm západním. Zajisté jste se s tímto problémem také potýkal/a. Proč vůbec myslíte, že tomu tak bylo, nebo to vnímáte jinak?

Narátor: „No bylo to tak protože západní lékaři, kteří tam jezdili, měli vypracovanou smlouvu. Západních lékařů tam bylo velice málo. Spíše to byli všechno východoevropští lékaři. Binec byl v tom, že nebyly uzavřeny kontrakty kolikrát. Nedostávali jsme peníze, které jsme měli. Ale pravdou je, že po návratu domů jsme dostali doplacené peníze, které nám třeba nepřišly nebo nezaplatili, tak je pravda, že nám doplatili vše do puntíku. A proč to tak

vůbec bylo? Protože Československo mělo přátelské vztahy s libyjskou džamáhírijí a všechno se domlouvalo ústně a nebyly smlouvy. Teprve když jsme přijeli do Libye, tak se začaly formovat smlouvy. No byl to takový bordel, jako v Československu v té době vůbec byl bordel.“

26) Rád bych se ještě ohledně platů zeptal, jak vlastně vypadal celý mzdový systém?

Narátor: „Mzdový systém vypadal tak, že polovinu peněz nám dávali v dinárech a polovinu peněz nám posílali na účet do Živnostenské banky.“

27) Setkal jste se během svého pobytu s aktivitami tajných nebo zpravodajských služeb?

Narátor: „Ne.“

28) Byli zdravotníci využíváni v rámci konkrétních politických machinací? Popřípadě byla to běžná praxe nebo ojedinělý incident?

Narátor: „Určitě to bylo, ale my jsme to nikdo nezaznamenal. Nenesetkal jsem se s lidmi, kteří tam vykonávali nějakou špionážní činnost. Jestli tam nějaký zdravotník dělal něco takového. Já jsem se s tím nenesetkal. Určitě tam zpravodajské služby byly, ale já jsem se s nikým takovým do kontaktu nedostal.“

29) Vzpomínáte na svůj pobyt v dobrém či ve zlém? Mělo to pro Vás přínos i v soukromém životě. Poznamenalo to nějak Váš náhled na svět, politiku, život atd?

Narátor: „Vzpomínám na pobyt v dobrém. Děti dodneška o tom mluví. Dodneška si o tom povídáme. Byly to velmi krásné časy, protože v té době byla Libye prosperující zemí, nádhernou zemí [klade důraz]. Člověk tam poznal spoustu lidí, dobrých i špatných. A poznamenalo nějak náhled...no poznamenalo tak, že islámské náboženství je jiné než to naše. Jsou to lidé slušní, hodní. Nemá to nic společného s tím islámem tím militantním. Lidé, kteří žili v Libyi, byli milí, příjemní. Když člověk uznával jejich náboženství, oni uznávali to naše.“

Přišli se rádi podívat třeba na naše Vánoce stejně jako my jsme přišli na jejich Ramadán.“

30) Jaké postavení mělo podle Vás Československo ve srovnání s ostatními socialistickými státy?

Narátor: „Já si myslím, že velice dobré. Jak Češi, Slováci tak především Poláci, kterých tam bylo taky hodně. Myslím, že jsme tam odvedli dobrou práci a nikdo na nás nemohl vzpomínat ve zlém. Myslím si, že Češi lékaři tam udělali veliký kus práce a české sestry jakbysmet. Na sestrách vlastně stálo kolikrát celé oddělení, protože nikdo tam nechtěl pracovat nebo neměli sestry.“

31) Spolupracoval jste s kolegy z ostatních socialistických států? Byla tam nějaká koordinace nebo rivalita?

Narátor: „S Poláky byla spolupráce vynikající. Stejně tak jsem pracoval i s bulharským kolegou. Ale kupříkladu jsem pracoval s kolegy ze Severní Koreje a konkrétně s jedním jejich lékařem jsme byli velice dobří kolegové. Byl to velice slušný člověk. Nebavili jsme se o politice. Bavili jsme se o medicíně. V době, kdy tam přijeli egyptští lékaři, tak když zjistili, že taky něco umíme, tak spolupráce s Egypty byla fantastická.“

32) Co např. spolupráce se západními lékaři? Docházelo k něčemu takovému?

Narátor: „Že by jsme se setkali s lékaři ze Západu, to určitě ne. Setkávali jsme se s pracovníky rakouské firmy West Alpin, kteří tam stavěli nějaké vysoké pece. Setkávali jsme se s pracovníky z Jižní Koreje z Hyundaie. Ale se západními lékaři jsme se bohužel do kontaktu nedostali, protože tam nebyli, v Misurátě ne.“

33) Jak se vlastně lišila práce vojenských lékařů od těch civilních? Můžete o tom něco říci?

Narátor: „Vojenského lékaře jsem tam neviděl. Vojáci měli samostatný kempy. Byli od nás detašovaní. Víím, že tam byli vojáci, víím, že tam měli vojenské lékaře, ale vůbec jsme se s nimi nedostali do kontaktu.“

34) Po roce 1989 se tyto zahraniční spolupráce postupně utlumovaly. Jak vnímáte tento „odchod“? Za jakých okolností k tomu vlastně došlo?

Narátor: „No po roce osmdesát devět se spolupráce utlumila z toho důvodu, že se utlumila spolupráce ve smyslu vojenském s režimem Kaddáfího. Změnila se celá zahraniční situace. Takže lidé, kteří pracovali v Libyi byli postupně stahováni zpět. Libye už nebyla vnímaná jako kamarád ale spíše jako teroristická země. Viz třeba Lockerbie. Bylo to dáno vlastně krachem celého socialistického společenství.“

35) Stýkáte se s kolegy dodnes?

Narátor: „Bohužel ne ač mě to mrzí dodnes, protože třeba s tím jedním polským lékařem, se kterým jsme trávili hodně času, tak s tím bych se rád viděl. Stejně tak s jedním lékařem z Alexandrie. Bohužel ty styky se rozpadly a nestýkáme se. Ani nejsme v komunikaci.“

36) Hovořilo se vlastně tehdy o vzájemné pomoci nebo to bylo vnímáno jen jako obchod?

Narátor: „No u nás se hlásalo, že to byla vzájemná pomoc. Ale já si myslím, že to bylo vnímáno jako obchod. Bylo to něco za něco. Já bych to za vzájemnou pomoc nepovažoval. Byl to normální obchod. Nic jiného to nebylo.“

37) Řekl byste, že vzájemná spolupráce byla pro Československo a Libyi přínosná? Např. ve výzkumu tropických nemocí, obecně nějaký progres v oblasti medicíny?

Narátor: „No pro Libyi určitě, protože neměli doktory a neměli sestry. Nakolik byla přínosná spolupráce libyjsko-česká, to já nevím. Jestli tam měli nějaké výzkumné ústavy nevím. Jestli ano, tak tam pracovali zahraniční lékaři. Vzhledem k tomu, že tam měli dostatek ropy, tak si myslím, že si všechno

koupili. A nějaký progres v oblasti medicíny v Libyi to určitě ne. Tam kdo mohl, tak jel se nechat operovat do Tuniska anebo se nechal operovat zahraničními experty.“

Smlouva o poskytnutí práv ve věci orální historie

mezi:

- 1) Ústav světových dějin Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Staré Město
IČO: 00216208
DIČ: CZ00216208
(dále jen oprávněný): Philipp-Jakob Fischer

a

- 2) *MUDr. Stanislav Černoborský*

(dále jen narátor)

Preamble:

Smluvní strany přistupují k uzavření této smlouvy po zralé úvaze a s vědomím, že přispěje k výsledku diplomové práce, neboť výpověď poskytnutá narátorem je ceněna jakožto neoddělitelná součást realizace fáze této práce „Československo-libyjská spolupráce ve zdravotnictví“. Výpověď je získána vědeckou metodou tzv. orální historie. Tato metoda prostřednictvím analýzy osobních poznatků a prožitků či názorů oslovených osob napomáhá objasnit období, jimž se tato diplomová práce zabývá. Cílem této smlouvy je zajištění právní bezvadnosti, aby mohlo být dosaženo cílů práce.

Předmět smlouvy:

Narátor poskytne rozhovor za současného použití nahrávací techniky, která slouží především k co nejautentičtějšímu zachycení výpovědi. Nahrávka je určena pro akademické účely a nebude šířena v širších mediích (např. noviny apod.).

Postavení oprávněného:

- a) Oprávněný se zavazuje, že provede co nejpřesnější přepis rozhovoru do grafické podoby.
- b) Oprávněný se zavazuje, že nahrávka slouží ke studijním účelům daného rozhovoru. Smyslem nahrávky není v žádném případě poškodit narátora.
- c) Smluvní strany souhlasí, že nahrávku je skutečně možné použít výhradně pro přepis rozhovoru a vědecké účely.
- d) Oprávněný se zavazuje k ochranně osobních údajů tzv. GDPR (General Data Protection Regulation).

Souhlas narátora:

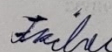
- a) Narátor vyjadřuje souhlas k postavení oprávněného.
- b) Narátor vyjadřuje souhlas ke zpracování údajů ze zvukové nahrávky a z písemných poznámek oprávněného.
- c) Narátor souhlasí, že byl o všech záležitostech týkajících se smlouvy řádně seznámen.

Závěrečná ustanovení:

- a) Smlouva je vyhotovena ve dvou stejnopisech. Jeden pro oprávněného a druhý pro narátora.
- b) Smlouva je platná od prvního dne, kdy byla podepsána oběma stranami.
- c) Smluvní strany souhlasí, že svůj podpis připojují na základě svobodné vůle a nejsou pod nátlakem.

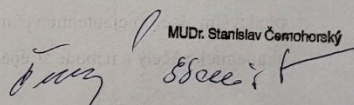
Za oprávněného (dne a místo)

V Praze dne 3. 6. 2022 Philipp-Jakob Fischer

Za narátora (dne a místo)

V Praze dne 3. 6. 2022

MUDr. Stanislav Čermohorský

Rozhovor č. 2

doc. MUDr. Eduard Kasal, CSc.

Rozhovor z 31.5.2022 a 7.6.2022

- 1) Představení a základní informace o osobě, profesi a délce působení v Libyi.

Narátor: „Jmenuji se Eduard Kasal, docent, MUDr., CSc. Je mi 74 let toho času a v Libyi jsem působil od 21. srpna 1989 do asi 3. ledna 1993, čili odjel jsem z Československé socialistické republiky a vrátil jsem se do samostatné České republiky.“

2) Co Vás přimělo k cestě do Libye? Jaké byly motivy a očekávání?

Narátor: „Tak k cestě do Libye mě přimělo to, že v podstatě nebylo kam jet jinam. Já jsem byl už v letech osmdesát jedna a osmdesát dva na osmiměsíčním pracovním pobytu v Kambodži v nemocnici v provincii Takéo. Bylo to v rámci pomoci Československa kambodžské vládě po strašném masakru, který tam předtím udělala polpotovská vláda, kdy bylo zabito zhruba dva miliony Kambodžanů. Byla zničena veškerá infrastruktura, banky vyhozené do povětří, čili vyloženě válečné podmínky a kdybych to srovnával s podmínkami v americkém seriálu M.A.S.H., tak to byl přepychový hotel proti tomu, v čem jsme tam žili a pracovali my. Jel jsem tam [do Kambodži] proto, že jsem chtěl prostě vyrazit do zahraničí. Považoval jsem to za velice dobrou zkušenost. Po tom, když jsem se vrátil, tak po čase jsem uvažoval znova, že bychom někam vyrazili, ale tentokrát s rodinou, protože v Kambodži jsem byl sám. Takže jsme se dohodli, že tam pojedou, a že manželka s dětmi za mnou přijedou.“

3) Co všechno bylo potřeba podstoupit pro práci v zahraničí?

Narátor: „Postup byl takový, že tehdy musel člověk zažádat na ministerstvo zdravotnictví nebo ministerstvo školství podle toho, v jakém resortu působil. Já jsem byl zaměstnanec lékařské fakulty hlavním úvazkem, takže jsem žádal ministerstvo školství, aby mě zařadili do tzv. kádrových rezerv pro práci v zahraničí, a pak se čekalo. Přicházely nabídky z různých destinací. Postup byl takový, že když přišla nabídka z tehdy lukrativní destinace jako byl např. Kuvajt, tak se někam.....v Praze „na stůl položily klíčky“ od auta a pak tam člověk mohl jet. Protože jsme v té době měli dvě malé děti a neměli jsme takový kapitál, abych koupil nové auto, které bych tam nechal [směje se], také jsem nevěděl kam a komu, tak jsem čekal a pak mě jednoho dne oslovili,

jestli bych nechtěl do Libye. Já jsem řekl, že jsem nikdy nic neodmítl, a tak, když přijela delegace z Libye s jedním vedoucím představitelem nemocnice Teaching Hospital of Misurata na interview, zúčastnil jsem se. Jako jsou u nás fakultní nemocnice při fakultách, tak toto byla nemocnice, která působila spolu s lékařskou fakultou v Syrtě. Přijeli a udělali odborný pohovor. Jestli to mohu říkat na plná ústa, tak to řeknu. Potřebovali kvalitní lékaře, tak tam vybírali opravdu, když měli z čeho, podle kvality. Dávali i odborné otázky. Ten lékař z Lybie byl medicínsky velice vzdělaný. Byl to jeden z vedoucích představitelů zdravotnictví v Misuratě. Pro lékaře to probíhalo tak, jak jsem říkal. U sester to probíhalo dvojím způsobem. Buď podle toho, co potrebovali a tam si taky ověřovali znalosti, a hlavně nějakou jazykovou schopnost a potom na základě jakýchsi „objednání“. Tamní přátelé měli zájem o „holky“ z Československa jako přítelkyně, čili objednal si dlouhonožnou blondýnu a on mu ji ten lékař vybral, přivezl a on se tam o ni zajímal brzy po příjezdu, někdy prakticky už na letišti a začal se o ni starat se vším všudy. Než jsme tam přijeli, tak se uzavřel kontrakt s Polytechnou, ten kontrakt byl nesmírně nevýhodný [klade důraz] pro nás, protože Polytechna nás prodávala v podstatě hluboce pod cenou. Já jsem byl druhoatestovaný lékař v oboru anesteziologie a resuscitace s desetiletou praxí, tehdy a tady jsem vedl oddělení, učil jsem na lékařské fakultě a tam jsem byl prodán jakožto GP⁴¹⁴, neboli, jakožto jednoatestovaný lékař 3 roky po promoci. To znamená, že jsem měl řádově o polovinu nižší plat, než mi příslušel. Takže se stalo, že tam byl lékař z jiné země, který měl atestaci prvního stupně, čili čtyři roky praxe a dostal třídu jako specialista a v podstatě mi nesahal ani po kolena, protože to byl člověk nezkušený. Nicméně jeho země si nasmlouvala podmínky legálně, tak jak by správně mělo být.“

4) Jaký byl vlastně zájem o práci v Libyi mezi vašimi kolegy?

Narátor: „V podstatě malý. Ono to bylo dáno řadou faktorů. Když jsem odjížděl do Kambodže, tak mě moji kolegové zdravili: „Buď zdrav sebevrahu.“. Já jsem se vrátil po osmi měsících, přivezl jsem si nesmírně těžkou žloutenku B,

⁴¹⁴ General practitioner neboli praktický lékař

s kterou jsem stonal půl roku, nicméně jsem se zotavil. Libye nepatřila mezi příliš lukrativní lokality, už kvůli politickému systému. “

- 5) Věděl byste, kolik asi lékařů celkem v Libyi pracovalo? Byly ty počty známé? Třeba nějaké personální kvóty jako kolik lékařů bylo požadováno a kolik jich ministerstvo dovolilo uvolnit?

Narátor: „To se nedá spočítat. Po celé Libyi byly nemocnice a polikliniky, kde pracovali českoslovenští zdravotníci, lékaři i sestry. Nedá se to odhadnout. Je fakt, že postupem času, jak jsme tam byli, tak ubývalo českých lékařů i sester, protože tam se dostat k nějakému maléru v nemocnici znamenalo rovnou [klade důraz] z nemocnice do žaláře, kde vás umístili do cely s třiadvaceti zloději a nebylo odvolání. Takže já, když jsem třeba dělal nějaký složitý případ a zpozdil jsem se v zaměstnání, tak manželka běhala po sídlišti, kde jsme bydleli a ptala se lidí, jestli nevědí, zda se něco nestalo, jestli nejsem ve vězení. Tam se s vámi nikdo nepáral. Možná jste slyšel tu aféru bulharských sestřiček?“⁴¹⁵

Tazatel: „Ano.“

Narátor: „Takže víte asi, jakým způsobem se tam postupovalo. V žádném případě nikdy vinu neměl arabský lékař. Takže jsme byli postupně nahrazováni arabskými a palestinskými lékaři.“

- 6) Mohl byste popsat ubytování, sociální a komunální zajištění? Kde jste bydlel? Jak bylo řešeno stravování? Jednalo se o nějaké vládní komplexy nebo zkrátka běžné bytové jednotky?

Narátor: „Takže jsme přijeli. Tam nás odvezli. Abych měl alespoň trochu peněz, tak mi manželka do slipů zašila pár francouzských franků, kdyby se něco přihodilo. Přijeli jsme tam. Tam nás ubytovali na jeden den v hotelu v pokojích dvou, třílůžkových, takže jsme spali i po zemi po pěti. Po jednom dnu nás Polytechna přestěhovala do bývalé neudržované ubytovny

⁴¹⁵ V roce 1998 bylo obviněno a odsouzeno pět bulharských zdravotních sester a palestinský lékař (státním občanstvím Bulhar) za záměrné nakažení kolem čtyř stovek dětí virem HIV v nemocnici v Benghází. Původní trest popravením byl zmírněn na doživotí, avšak zdravotníci byli propuštěni po osmi letech. GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Libye*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-363-1., s. 154

nemocnice, což byl pavilon, léta neobývaný, špinavý tak, že tam bylo všechno černé, záchody ucpané, sprchy netekly, prostě katastrofa. Takže jsme vzali kýble, hadry a kartáče a začali jsme si uklízet, abychom alespoň měli kam položit hlavu, poněvadž tam byly jenom ty pryčny, takový ty kovový. No a když jsme to měli večer skoro uklizené, tak přijel zástupce Polytechny a říkal: „Který je Kasal?“ a já jsem se přihlásil. „Tak se sbalte a pojedte se mnou.“ Vůbec jsem nevěděl kam nebo proč. Takže jsem se sbalil a on mě odvezl do jednoho bytu. Tam v takovém sídlišti bydleli zahraniční pracovníci i někteří prominentní domácí. Tam mě přidělil do čtyřpokojového bytu, kde bydlela jedna slovenská rodina a jeden Slovák, anesteziolog, který šéfoval anesteziologickému oddělení v nemocnici. A protože on chtěl, aby měl trošku volněji, aby tam nebyl pořád přivázaný, tak potřeboval člověka erudovaného, aby ho mohl zastupovat. Takže ten si mě přes Polytechnu vyžádal. Já jsem se vlastně dostal do toho bytu, kde bylo na zemi teraso a nic. Nic, neměli jsme ani korunu z domácí měny. Směnit mých pár franků nešlo. To byl takový stát velice policejně hlídáný. Takže jsem si vypůjčil absolutně směšnou částku (na 20 bagetek), půjčili mi ji ti, kteří už tam byli nějakou dobu. Já jsem si potom na dluh koupil železnou postel, koupil jsem si jednu bednu a jednu matraci a takhle jsem se tam v jednom pokoji čtyřpokojového bytu ubytoval.“

7) Co Vaše rodina?

Narátor „Protože jsem se snažil nějakým způsobem tam dostat rodinu, jak jsme byli domluvení, no tak všemi možnými prostředky, to je strašně zdlouhavé, se mi to nakonec podařilo. Oni si museli koupit letenky tady v Čechách, a to tehdy byl ještě přímý spoj Praha-Tripolis s tím, že jim to potom Polytechna proplatí. To se nikdy nestalo za celé ty tři roky, co jsme tam byli. Přijeli za mnou a já, abych je měl kam položit, tak jsem na dluh nakupoval různé kusy nábytku a bedny po odjíždějících zdravotnících a vše, co se dalo použít jako vybavení bytu. Ti, co odjížděli, mi prodali pár hrnců, pár talířů a pak jsem si koupil lednici, na kterou mi půjčila lékařka, stará paní, která tam pracovala asi šest let. No a šestého prosince na Mikuláše přijela rodina. Manželka, když to viděla, tak říkala, že si dělám srandu, a že jede zpátky. To si těžko lze představit, co to bylo. Teď jsme žili dvě rodiny v jednom bytě, a ještě ten

samotný anesteziolog, který tomu tam šéfoval, a který si mě vytáhl. Nicméně čas šel dál. Ta slovenská rodina potom po čase odjela. My jsme tloukli bídu. To si nikdo nedovede představit. Já jsem ty první týdny měl hlad. Denně jsem si kupoval dvě takové jako bagety (chobza), z domova jsem měl kousek uheráku, kousek lovečáku a pár pytlíkových polívek a k tomu ten kousek chobzy. Pak přijela rodina a takhle jsme žili. Teď jsme prachy už neměli vůbec žádné. Děti samozřejmě potřebují všechno. Zase jsem si vypůjčil od těch našich lidí, co tam byli dlouhou dobu, a tak jsme nějak začali. Děti jsme dali záhy do anglo-indické školy, Indian Community School, kde nastoupily v podstatě o rok zpátky, než byly. Klukovi bylo šest, holce osm let. Vzápětí během dvou měsíců se dostaly do svých tříd a zařadily se mezi mezinárodní komunitu, která do té školy chodila. Jinak tam byla i slovenská škola, která působila ještě pár měsíců. Tam naše děti také chodily. Nicméně, potom jsme se s nimi museli učit a jezdit na zkoušky na velvyslanectví, aby dostaly postupové potvrzení (vysvědčení), že můžou pokračovat dál v normální české škole.“

- 8) Jak vypadal běžný pracovní den v Libyi? Byl např. náročnější nebo vytíženější či naopak než práce v československých nemocnicích?

Narátor: „Druhý den (po mém příletu) jsem šel do práce. Tam jsem okamžitě nastoupil na anesteziologickém oddělení a hned první den jsem dostal svůj operační sál, kde jsem anestezoval jako bych tam byl odjakživa. Záhy jsem byl zařazen na specifické výkony, selektivní výkony, protože ti méně vzdělaní nebo nevzdělaní anesteziologové dostávali takové ty běžné malé výkony. Já jsem se tedy takto zařadil a byl jsem jako rezerva na to, že se stanu nástupcem toho Slováka jako šéf oddělení. Nicméně naštěstí pro mne tam přijel Syřan, který byl osm let v Západním Německu, kde si udělal tamní atestaci a on to dostal (post vedoucího), takže to bylo pro mě vysvobození, protože vedoucí funkce tam byla obrovsky riziková, protože jste zodpovídal úplně za všechno ve dne v noci. Jinak ten pracovní život byl bezvadný. Tam se sloužilo na tři směny. Tolik času jsem v životě neměl jako tam. Jak šel čas, tak ředitel nemocnice v Misuratě mě oslovil, že by chtěl, abych se stal šéfem ICU (Intensive Care Unit), mezioborové jednotky intenzivní péče. Já jsem se dlouho bránil a

domluvil jsem se s mým šéfem Syřanem, který nechtěl, abych zmizel, protože potřeboval mít taky zástup, aby měl trošku volnější život. Až jednoho dne na mě přišel ředitel s trikem, že by potřeboval, abych na ICU na měsíc zaskočil za vedoucího lékaře, který jede na dovolenou. Já jsem to nemohl odmítnout, tak mě tam zařadil a už jsem tam zůstal až do konce pobytu, takže jsem se stal šéfem mezioborové ICU. Jak jsem se stal šéfem této ICU, tak tím jsem přestal sloužit třísměnný provoz, což byl pro mě hrozný handicap. Ztratil jsem spoustu času, ale dostal jsem sto dolarů navíc příplatek jako šéf. Cokoliv bylo, kdykoli ve dne v noci, nějaký sporný nebo závažný případ, tak pro mne přijeli a odvezli do špitálu. Co je ještě důležité říct? Takový důležitý moment. Tehdy tam spadnul v Sahaře letoun s Jásirem Arafatem.⁴¹⁶ Já jsem šel do práce a hlásili na Svobodné Evropě, že je v nemocnici v Tripolisu. Egyptské letectvo ho hledalo asi dvacet hodin. Když ho našli, tak ho přivezli s celou jeho ochrankou, ale do naší nemocnice. Byli hodně pomlácení. Tak jsem přišel do nemocnice, ta byla obklíčena vojskem a Arafat ležel na mém ICU. Asi za tři dny za ním přijel na návštěvu Kaddáfí. Přijelo třiatdvacet stříbrozlatých mercedesů jeden jako druhý. Asi deset minut za nimi jel obrněný jeep a v tom přijel Kaddáfí. On poslal kolonu, tak kdyby se něco stalo, tak aby to sežrala kolona a on jel za kolonou, aby byl ochráněn. Takže jsem se setkal i s Kaddáfím i s Arafatem [smích].“

- 9) Potýkal jste se třeba s nedostatkem vybavení či zdravotnického materiálu? A jaká byla úroveň toho vybavení?

Narátor: „Ta nemocnice byla docela dobrá. Operovaly se tam i větší výkony. Byl tam mezinárodní mezioborový tým, takže se třeba dělaly i některé neurochirurgické operace. Dělaly se i rozsáhlejší výkony z oblasti nádorových onemocnění. Docela slušná úroveň medicíny. Jinak vybavení špičkové. Kompletní vybavení německou firmou Dräger, po této stránce vůbec žádný problém nebyl. Ještě jedna věc, která s tímto souvisí je, že když jsem nastoupil na ICU, tak v podstatě součástí takového ICU vždycky musí být ventilační technika na odpovídající úrovni a ona byla na velice dobré

⁴¹⁶ 7.4.1992 došlo k havárii Arafatova letounu na cestě přes Libyi do Tuniska

úrovni, akorát, že nebyla. Prostě to všechno odešlo, všechno se to porouchalo. Oni neventilovali. Já jsem říkal: „Tady musíme ventilovat. Hm, nemám mašinu. Není ventilátor, nemůžeme.“. Tak jsem šel za ředitelem. Říkal jsem mu, jaká tam je situace, a že bych potřeboval dva inženýry, že tam musím něco udělat s tou technikou. Druhý den nastoupili dva inženýři. Docela šikovní kluci. Vzali jsme jeden ventilátor po druhém. Kluci to rozebrali všechno, vyservisovali. No a za dva, tři dny jsme měli hotovou jednu mašinu a takhle jsme jich zprovoznili sedm, tedy všechny, co tam byly. On tam chodíval na vizitu právě pan ředitel a vodil tam i různé delegace. Jednoho dne přišel, tam bylo ventilováno šest pacientů. On zůstal úplně konsternován a říkal: „Kde jsi to vzal?“. Říkal jsem: „No, opravili jsme to.“. On říkal: „To není možné, vždyť to tu stojí celá léta.“. Já na to: „Máš šikovný inženýry, já tomu rozumím a vím, co chci.“. Od té doby se ventilovalo včetně novorozenců. To je unikátní. Novorozenec potřebuje speciální techniku a speciální vybavení. Takže i novorozence jsme ventilovali, úplně celou škálu, těžká traumata, těžké záněty pobřišnice, záněty pankreatu. Ta jednotka ICU se stala v podstatě takovým centrem nejzávažnějších případů v celé nemocnici. Jinak jsem tam zavedl spoustu technik, které vůbec oni neznali, jako speciální žilní kanylace, spoustu metod, i kardiostimulátory. Vzdělával jsem i ostatní lékaře, které jsem tam měl z jiných zemí, formou různých seminářů, takže se úroveň péče pozvedla.“

10) Setkal jste se s československou výbavou?

Narátor: „Prakticky ne, protože v Libyi tehdy byla smlouva s Belgií, která vypracovala jednotný projekt nemocnice a jednotný projekt polikliniky a ty stavěli naprosto přesně stejné ve všech městech. V rámci tohoto projektu byla definovaná výbava, která byla hlavně z oblasti té zmíněné firmy Dräger, což byla tehdy špičková anesteziologická i ventilační technika a neměli jsme prakticky o nic nouzi, co se týče medicínského činění.“

11) Co otázka léčiv? Používali jste nějaká československá léčiva?

Narátor: „Léky byly také západní a byly i krve. Byla tam krevní banka, čili nemůžu říct, že bychom něčím strádali jako nedostatkem, že by to mělo vliv na snížení úrovně zdravotnické péče.“

12) Prováděli jste v Libyi nějaké rozsáhlejší zdravotnické akce jako třeba plošná očkování nebo prohlídky?

Narátor: „Abyste měl třeba na mysli, že tam budou závody typu maraton Misurata a my budeme zajišťovat zdravotnickou činnost, to ne. Nic takového tam nebylo, protože tam každá rodina si musela pacienta přivést do nemocnice sama. Zcela výjimečně přivezl pacienta nějaký sanitní vůz nebo ambulance. To bylo zcela výjimečné, ale jinak ty lidi si příbuzné vozili většinou sami, a i si je odváželi sami. Prostě se ostatní příbuzní museli o své příbuzné postarat. Pacienti dostávali v nemocnici jídlo, ale jinak takový ten servis okolo, na který jsme u nás zvyklí, že čekáme na sanitku, to tam nebylo. Rodina se musela postarat i o své nemocné příbuzné, žádné LDN nebo sociální hospitalizace. Léčili jsme dlouhou dobu např. čtyřleté dítě po těžkém úrazu mozku, který zanechal následky. Pro rodinu bylo samozřejmostí, že se o dítě bude starat sama doma. Ale nevěděli jak. Řekl jsem otci, aby přivedl manželku, že jí to naučíme. Na to se musela sejít velká rodinná rada, protože oni mi přece nemohli půjčit do nemocnice samotnou ženu, ta sama nikam nemohla. Ale i to jsme vyřešili, matku jsme vše naučili včetně rehabilitačních cviků a oni si dítě mohli vzít domů. Získali k nám vztah jako bychom byli součástí rodiny, bylo to až dojemné.“

13) Jak jste vlastně vnímal československou pomoc Libyi?

Narátor: „Nemůžeme říct, že to byla pomoc. To byl kontrakt. To byl kontrakt některých lidí samotných s tím ministerstvem anebo to byl kontrakt jako u nás, v podniku zahraničního obchodu Polytechna s místním ministerstvem a nás prodali za směšný pakatel v podstatě jako GP, jako praktické lékaře. To bylo něco nestoudného.“

14) Jaký vztah k Vám měli místní?

Narátor: „Dvojí. Ti, kteří pracovali na jejich ministerstvech a např. v bankách, tak to byli mladíci kolem pětadvaceti let, kteří si s námi hráli jako kočka s myší. Např., já když jsem chtěl jet po dvou letech s rodinou na dovolenou, což jsem měl v kontraktu zanesené, že máme právo jet na dovolenou, a že nám to zaplatí, tak jsem tam byl dvaapadesátkrát na ministerstvu. Mladík, který tam seděl, když jsem vešel a říkal jsem mu, že bych chtěl požádat o dovolenou, vůbec nezvedl zrak a řekl mi: „bukra“, což je zítra. Pak jsem přišel ještě dvakrát, třikrát pořád „bukra“. Pak jsem přišel počtvrté a on řekl: „baad bukra“, což je pozítří, a když už byl konec týdne, tak mi řekl: „al’usbue ezzej“, což je příští týden. Pak mi řekli, ať si letenky koupím, že mi je proplatí. Nakonec mi je proplatili v domácí měně, která byla zcela bezcenná. Takže jsme si de facto zaplatili pro rodinu letenky na začátku i na tuto dovolenou. Dodržování smluvních podmínek, na to si dokázali najít cestu, jak je obejít, to je zřejmě naučila Polytechna. Na cestu domů mi ale letenky dali. Šlo velice svízelně se dostat domů, protože v té době bylo totální embargo po Lockerbie, kdy Kaddáfi sestřelil jumbo nad Británií. Takže jsme museli lodí na Maltu a z Malty jsme museli potom přes Německo letadlem domů.“

15) A ostatní Libyjci?

Narátor: „Byla veliká ochota z jejich strany se přátelit. Zejména u těch mladíků, kteří chtěli chodit k nám pít alkohol, kouřit a chodit za mladými ženami. Ty si člověk musel strašně [klade důraz] pečlivě držet od těla, aby tomu nepropadl, protože rodiny, které se tam zapletly s domácími, potom z toho měly nepředstavitelné problémy. Jinak nás navštěvovali spíš Jihokorejci. S těmi jsme se přátelili. S těmi jsme jezdili i na výlety. Byla tam Hyundai Company, která obhospodařovala celý přístav. Ty otázky žití. To bylo otravné. To se asi nedá publikovat. To platí obecně na populaci, která tam žila (nemohu z pochopitelných důvodů uvádět žádná jména národností). Když 10 letá dcera šla ze školy, tak ji pronásledoval do baráku až k nám do čtvrtého poschodí mladý chlap. Jindy zase, když jsme šli třeba po ulici, tak najednou přiletělo rajče ve vilové čtvrti, po pár krocích přiletělo druhé. Nikde nikdo nebyl. Přijel mladík v autě, zastavil pod našim

balkónem a před mojí 10 letou dcerkou se ukájel. To se těžko vypráví. Pro moji dceru i manželku to byla velká škola. Jinak ale většina lidí byla slušných.“

16) Jaký jazyk jste vlastně používal nejčastěji? Angličtinu nebo ruštinu? Hovořil jste arabsky?

Narátor: „Tam byl oficiální jazyk angličtina, ve kterém byla vedena zdravotnická dokumentace. Jinak čím dál víc tam prosakovala arabština. Ona byla taková tendence, že začali ubývat pracovníci ze západních zemí a přibývali ti ze zemí arabských. Takže postupně se to přeměňovalo na komunikaci v arabštině, což jsem se musel samozřejmě základní komunikační dovednosti naučit, abych se s pacientem domluvil. Moje manželka, která pracovala v soukromé ambulanci šéfa gynekologie jako sestra, uměla arabsky ale daleko lépe. Postupně došlo k tomu, že všichni západní šéfové byli vyměněni za ty z arabských zemí a já jsem zůstal jediný bílý šéf v celé nemocnici. Pracovní porady u ředitele se vedly v arabštině. Bylo to takové trošku složité [smích].“

17) Jak jste se vypořádával se stresem? Co aktivity nebo zábava?

Narátor: „Byly jsme deset kilometrů od moře. Když bylo příznivé počasí, tak jsme byli za čtvrt hodiny u moře. Život tam byl zdánlivě nesmírně chudý, nicméně byli jsme mladí, moře krásné, malé děti, řada věcí se nám líbila. Nikdy jsme na sebe jako rodina neměli více času, nikdy jsem se tolik nemohl věnovat dětem a nikdy jsme na sebe nebyli více vázaní. Na to doma nebyl čas. To bylo velké pozitivum. “

18) Setkal jste se během svého pobytu s aktivitami tajných nebo zpravodajských služeb? Byli zdravotníci využíváni v rámci konkrétních politických machinací? Popřípadě byla to běžná praxe nebo ojedinělý incident?

Narátor: „Já Vám na tohle nejsem schopen úplně přesně odpovědět. Nenávídím politiku a nikdy jsem se do ní nemíchal. Rozhodně si myslím, že naši

zdravotníci nebyli, to je můj názor, já to nemám ověřené, nebyli žádní konfidenti domácího režimu, toho jejich politického systému. To si myslím, že ne. Ale zase na druhé straně vše bylo pod policejním dozorem. Tam si myslím, že z jejich strany vzhledem k nám, že byl hlídáný každý krok. Kdyby se cokoli stalo, jako se stalo tam u nás, byli jsme odkázáni sami na sebe, z naší vlasti nám nikdo nepomohl. Došlo k tomu, že jeden kolega z Egypta podával anestézii desetiletému chlapci na slepé střevo a ten chlapec mu při operaci zemřel. Tomu doktorovi se nestalo nic, protože tam ten islám má osvobozující formuli, že ať se stane jakákoli taková tragédie, tak to „Alláh chtěl“ a tím je ten člověk vlastně zbaven viny. Ale co se stalo: byl tam technik ze Slovenska, který obstarával technický provoz v nemocnici včetně kyslíkové centrály a na toho se hodilo, že tam byl nějaký výpadek zásobení kyslíku, a proto to dítě zemřelo a toho technika odvezli rovnou z nemocnice do žaláře. Jinak jsem o tom stoprocentně přesvědčený, že Polytechna, že tam měla... Už jsem to zažil v Kambodži. Tam s námi dokonce byl estébák, o kterém se to vědělo, že je maskovaný jako řidič vojenského vozidla. Polytechna byla protkaná estébáky a já si myslím, že i tam nás monitorovali, ale to se nedalo prokázat.“

19) Spolupracoval jste s kolegy z ostatních socialistických států? Byla tam nějaká koordinace nebo rivalita?

Narátor: „To bylo po celé Libyi. Ve všech tamních nemocnicích byli zahraniční pracovníci, protože oni (Libyjci) neměli svůj lékařský personál na té úrovni. Oni měli takový, který se vyškoloval a pak měli, jestli znáte arabský pojem mudír. To je jako velký šéf. Oni byli ti mudíři. To byli ti, kteří byli třeba šest let ve Velké Británii nebo v Západním Německu, kde si udělali atestace. Ti šéfovali nemocnicím nebo větším oddělením a pak měli řadu různých doktorů různé erudice na tu práci špičkovou a na tu práci mravenčí. To zase bylo složeno z mnoha národností. Byli tam Indové, Bangladešani, byli tam hodně Egyptané. Byl tam jeden Súdaneček, docela šikovný internista. Pak tam bylo pár lidí z Jugoslávie. Z těch socialistických zemí jste se ptal, tak tam byli Poláci poměrně dost velká komunita všude po Libyi. Z těch ostatních národností...“

Tazatel: „Bulhaři?“

Narátor: „S těmi jsme se nesetkali, ale zajímavost jako rarita. To už jsem tam byl nějaké dva roky. Tak se tam objevila skupina Severokorejců, a to byla teda... zoologická zahrada. To si těžko lze představit. I my tehdy, kteří jsme tam přijeli z komunistického světa, jsme žasli. Oni tam měli politruky. Měli tam sestřičky i lékaře, kteří neuměli promluvit žádným jazykem. S těmi domluvit se anglicky, to bylo jako když mluvíte s Číňanem. Ti politruci je hlídali, čili oni nesměli nikam sami. Oni pro ně chodili do špitálu, pak je odváděli domů seřazené jako školáky. Tam byli zavření ve svém baráku. Návštěvy nesměli mít. Styk s jakýmikoli jinými cizinci nemohli mít. Byli to lidé z takového prostředí, že když viděli prvně v životě banány na trhu, tak je jedli i se slupkami. To byl opravdu vzorek z jiného světa. Oni chodili do práce do nemocnice a z nemocnice jako chodí školky. Byla tam ta zmíněná obrovská jihokorejská Hyundai Company. Bylo tam poměrně hodně pacientů jihokorejských a oni [Libyjci] ty severokorejské sestřičky používali právě pro ty jihokorejské pacienty, protože s nimi mohli komunikovat. Zase to byl obrovský politický problém, protože ti politruci z toho byli zoufalí, že ony se stýkají s Jižní Koreou. [smích] Bylo velice zajímavé to vidět.“

20) Co např. spolupráce se západními lékaři? Docházelo k něčemu takovému?

Narátor: „My jsme pracovali všichni společně. Všechny národy prostě pracovaly dohromady na jednom oddělení. Operační tým sestával z operátora českého a asistoval mu Ind a Egyptan. Někteří Indové, to byli docela šikovní doktoři. S těmi se docela dobře spolupracovalo. Byl tam Ind, který šéfoval ORL (krčnímu, ušnímu). To byl opravdu excelentní chlap. Mimoto tam jezdil z Německa kompletní servis na zdravotnickou techniku Dräger. Perfektní servis. Ti Němci přijeli, zeservisovali přístrojovou techniku v celé nemocnici, ale ne všechnu. To, co jsem si udělal já, jak jsem zmiňoval, to jsem si servisoval sám.“

21) Jak jste se potýkal s islámem? Byly v tomto ohledu nějaké komplikace např. při výkonu profese?

Narátor: „Byly. Kromě cizinek sester tam byly i domácí sestry, což byli chlapi, jo a poměrně dost. I vedoucí sestra, jako u nás se tomu dneska říká třeba náměstek pro ošetrovatelskou péči nebo v té době to byla hlavní sestra nemocnice. To byl taky domorodec, ale chytrý kluk. Vztahy výborné. Ale byly tam různé úrovně vyznávání víry. Byli takoví ti, kteří to brali jako nutnost. Starý dědek v rodině držel prachy a byl tvrdě věřící, tak museli ti ostatní poslouchat, jinak prachy nedostali. Obrovský respekt ke starým, ne jako u nás. Na druhé straně, třeba o ramadánu, což je doba absolutního půstu, k nám přijel v poledne doktor. Potřeboval kafičko a dát si cigáro. Prostě dělal to jako, ale na tom islámu mu tolik nesešlo. Pak tam byli tvrdě věřící. No, např. když jsme operovali, tak tam začali volat na to jejich modlení a on mi zmizel ze sálu, vlezl do skladiště a tam čtvrt hodiny mlátil hlavou o zem a modlil se bez ohledu na to, co se na operačním sále dělo. To jsem musel během jeho modlitby vyřešit sám. Ta úroveň oddanosti nebo víry je tam odlišná tak jako u nás, jsou ateisti a lidé pobožní. Tam si nemohl oficiálně nikdo dovolit být ateista, protože to byla socialistická džamáhírja. To v podstatě byl socialismus navlečený na islámské právo a to byla ta džamáhírja, ten pojem tohoto prapodivného zřízení. Oni si nemohli dovolit islám ignorovat, protože to byla vládní politika. Byl to vládní socialistický islám. Byl to nesmysl, protože to byl vlastně středověk versus novověk. Bylo to fungující samozřejmě pod tvrdou policejní a vojenskou diktaturou, ale byl tam klid a dalo se tam při dodržování pravidel žít.“

22) Jak se vlastně lišila práce vojenských lékařů od těch civilních? Můžete o tom něco říct?

Narátor: „V té době, kdy jsem tam přijel já, v tom osmdesátém devátém roce, už tam nebyli, nebo možná byli někde v poušti na nějaké základně českoslovenští letci, kteří tam působili jako instruktoři.⁴¹⁷ Těch tam bylo poměrně hodně, ale spíše v první polovině osmdesátých let. Ti letci tam pravděpodobně měli své základny včetně zdravotnictví. Požadavky na letce jsou úplně jiné než na normálního člověka. Ti jsou pod přísnou kontrolou. Lékař kontroluje pilota,

⁴¹⁷ PRIEČINSKÝ, Pavol. *Mise Libye: českoslovenští piloti v Africe*. Přeložil Miroslav ŽDÁRSKÝ. Praha: Brána, 2017. ISBN 978-80-7584-020-2.

než ho pustí do stíhačky. Ti tam museli mít svoje vojenské lékaře, protože bez toho by to dost dobře nešlo. My jsme je už nezažili. Já jsem slyšel o tom pouze vyprávět.“

23) Po roce 1989 se tyto zahraniční spolupráce postupně utlumovaly. Jak vnímáte tento „odchod“? Za jakých okolností k tomu vlastně došlo?

Narátor: „Jako všude ve světě z těch našich zahraničních pracovníků se vytvářely buňky komunistické strany. Ty byly provázané s StB. I tam v tom místě, kde jsme my působili, byla komunistická buňka, která se pravidelně scházela a oni tam zaujímalí různá stanoviska a vím, že tehdy když došlo k sedmáctému listopadu, tak se tam tato buňka scházela, a dokonce tam byly hlasy, jako že protestují proti převratu v Československu. Bylo to tam strašně svízelné, protože tam v podstatě informace byly z rádia Svobodná Evropa. Jinak informace z domova nebyly téměř žádné. Když jste chtěl zatelefonovat domů, tak jste šel do zaplivané pošty. Tam jste čekal hodinu, dvě, jestli vás spojí do kabinky na nějaký telefon do Československa. Těch informací tam bylo poskrovnu a nebyly aktuální. Potom došlo k tomu, když se to tady začalo reformovat, že docházelo k reformám i v Polytechně. Oznámili, že budou nějak končit. Pak došlo k tomu, že kolektivní smlouva, kterou jsme měli uzavřenou s Polytechnou, skončila. A přešli jsme na tzv. individuální kontrakty. To znamená, že jsme uzavírali kontrakt přímo s libyjským ministerstvem zdravotnictví tam v té oblasti. To bylo asi tak rok po tom převratu. Platy se zlepšily. Polytechna nám brala více než třetinu platu, kterou si nechávali. Měli obavu, že přijdou o tyto zdroje. Polytechna se proto snažila všemi způsoby nás nějak svázat i potom, vyhrožovali. Nabízeli nám všelijaké smlouvy, které chtěli podepsat. Nutili nás, že musíme platit odvody dál. Pak pár lidí, když se vrátili, tak je tady tahali po soudech a vymáhali to z nich. My jsme tam byli jedni z nejdéle pracujících z těch Čechů, co tam byli. Tím pádem Polytechna tam odtud vyčísela tím, že se změnilы poměry tady. Já nevím, jestli se vyměnilо vedení v Polytechně, nebo jestli tam přišli jiní lidé. Když jsem se vrátil po těch letech, tak jsem už Polytechnu nijak nevnímал, že by někde existovala. My jsme byli závislí na smlouvě s tamním ministerstvem, čili nám nikdo z domova nemohl pomoci. Všechno jsem si

musel obstarat sám a zaplatit. Já už jsem potom měl kontrakt lepší. Měl jsem v podstatě plat téměř dvojnásobný, než když jsem tam byl na kolektivní smlouvě s Polytechnou. Lze se jen z dnešního pohledu domnívat, že tato organizace neprodávala československé zdravotníky tak hluboce pod cenou jen z lásky k Libyi.“

24) Co odjezd?

Narátor: „Byli jsme poslední Češi, kteří tam zůstali. Žena by tam bývala ještě zůstala, ale já jsem kvůli dětem chtěl zpátky, protože děti už tam neměly kromě cizinců žádné kamarády. To byly indické děti, které s nimi chodily do Indian Community School. Jinak to byl jeden z velikých přínosů tohoto pobytu, protože děti přijely a měly znalosti a uměly anglicky takovým způsobem, že tady neměly konkurenci. Jak jsem říkal, odjížděli jsme lodí na Maltu a pak domů letadlem. Vedení nemocnice se nakonec ke mně zachovalo férově. Ředitel splnil vše, co mi slíbil za to, že jsem mu vyhověl s prodloužením kontraktu do doby, kterou potřeboval. Čas všechnu špínu odfiltruje a zůstane jen to hezké. Škoda, že se nelze vrátit, ani na krátkou návštěvu. Lybie je hezká země, je tam spousta nevídaných památek, krásné moře i řada dobrých lidí.“

Smlouva o poskytnutí práv ve věci orální historie

mezi:

- 1) Ústav světových dějin Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Staré Město
IČO: 00216208
DIČ: CZ00216208
(dále jen oprávněný): Philipp-Jakob Fischer

a

- 2) *doc. MUDr. Eduard Kasal, CSc.*

(dále jen narátor)

Preambule:

Smluvní strany přistupují k uzavření této smlouvy po zralé úvaze a s vědomím, že přispěje k výsledku diplomové práce, neboť výpověď poskytnutá narátorem je ceněna jakožto neoddělitelná součást realizace fáze této práce „Československo-libyjská spolupráce ve zdravotnictví“. Výpověď je získána vědeckou metodou tzv. orální historie. Tato metoda prostřednictvím analýzy osobních poznatků a prožitků či názorů oslovených osob napomáhá objasnit období, jímž se tato diplomová práce zabývá. Cílem této smlouvy je zajištění právní bezvadnosti, aby mohlo být dosaženo cílů práce.

Předmět smlouvy:

Narátor poskytne rozhovor za současného použití nahrávací techniky, která slouží především k co nejautentičtějšímu zachycení výpovědi. Nahrávka je určena pro akademické účely a nebude šířena v širších médiích (např. noviny apod.).

Postavení oprávněného:

- a) Oprávněný se zavazuje, že provede co nejpřesnější přepis rozhovoru do grafické podoby.
- b) Oprávněný se zavazuje, že nahrávka slouží ke studijním účelům daného rozhovoru. Smyslem nahrávky není v žádném případě poškodit narátora.
- c) Smluvní strany souhlasí, že nahrávku je skutečně možné použít výhradně pro přepis rozhovoru a vědecké účely.
- d) Oprávněný se zavazuje k ochraně osobních údajů tzv. GDPR (General Data Protection Regulation).

Souhlas narátora:

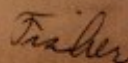
- a) Narátor vyjadřuje souhlas k postavení oprávněného.
- b) Narátor vyjadřuje souhlas ke zpracování údajů ze zvukové nahrávky a z písemných poznámek oprávněného.
- c) Narátor souhlasí, že byl o všech záležitostech týkajících se smlouvy řádně seznámen.

Závěrečná ustanovení:

- a) Smlouva je vyhotovena ve dvou stejnopisech. Jeden pro oprávněného a druhý pro narátora.
- b) Smlouva je platná od prvního dne, kdy byla podepsána oběma stranami.
- c) Smluvní strany souhlasí, že svůj podpis připojují na základě svobodné vůle a nejsou pod nátlakem.

Za oprávněného (dne a místo)

v PRAZE dne 7.3.2023 Philipp-Jakob Fischer

Za narátora (dne a místo)

v PLZENI dne 1.5.2023

